

**TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SULTANLARIN ASKERİ OTORİTE İLE
İLİŞKİLERİ**

Ömer Faruk KILIÇ
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

Haziran, 2013
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SULTANLARIN ASKERİ
OTORİTE İLE İLİŞKİLERİ

Hazırlayan
Ömer Faruk KILIÇ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

AFYONKARAHİSAR 2013

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SULTANLARIN ASKERİ
OTORİTE İLE İLİŞKİLERİ

Hazırlayan
Ömer Faruk KILIÇ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

AFYONKARAHİSAR 2013

Bu Tez Çalışması BAP'ça desteklenmiştir. Proje NO: "12sosbil10"

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SULTANLARIN ASKERİ OTORİTE İLE İLİŞKİLERİ**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/08/2013

Ömer Faruk KILIÇ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

TEZ DANİSMANI: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALI

.....

JÜRİ ÜYELERİ: Doç. Dr. İyas GÖKHAN (Başkan)

.....

Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

.....

Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA

.....

Tarih anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Ömer Faruk KILIÇ'ın "**TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SULTANLARIN ASKERİ OTORİTE İLE İLİŞKİLERİ**" başlıklı tezi 02/08/2013 tarihinde saat: 15:30'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Selçuk AKÇAY
MÜDÜR

ÖZET
TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SULTANLARIN ASKERİ OTORİTE İLE
İLİŞKİLERİ

Ömer Faruk KILIÇ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TEMMUZ 2013

TEZ DANISMANI: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

Türkiye Selçuklularında yönetimin başında sultan bulunmaktadır. Sultanlar ülkenin mutlak hâkimi olsalar da zaman zaman yönetimde sıkıntılar çekmişlerdir. Tarihin birçok döneminde olduğu gibi yönetime gayrı meşru müdahaleler Selçuklu sultanlarına da yapılmıştır.

Türkiye Selçuklularında müdahalelerin açıkça görülmesi II. Kılıç Arslan'ın ülkeyi oğulları arasında paylaşırması ile başlamış, devletin yıkılışına kadar sürmüştür. Güçlü hükümdarların olduğu kuruluş ve yükselme döneminde müdahalelere oldukça az olmuş veya bu dönemde yapılan müdahaleler sultanlar tarafından en ağır şekilde cezalandırılarak bertaraf edilmiştir. Bu çalışmada meşru devlet yönetimine yapılan gayrı meşru müdahalelerin nedenleri, nasıl bir ortamda meydana geldiği ve ne şekilde gelişip gerçekleştiği ifade edildi. Gayrı meşru müdahalelerin Türkiye Selçuklularına siyasi, iktisadi ve sosyal manada ne gibi zararları dokunduğu ortaya konuldu

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, gayrı meşru müdahale, saltanat, sultan.

ABSTRACT

THE RELATIONS OF SULTANS WITH THE MILITARY AUTHORITIES DURING THE TURKEY SELJUKS

Ömer Faruk KILIÇ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSTY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY**

TEMMUZ 2013

ADVISOR: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

The head of the government during the time of the Turkey Seljuks was the sultan. Although the sultans were the absolute rulers of the country, they occasionally had problems during their reign. As in most times in history, there were illegal interventions in the rule of Seljuk sultans.

The obvious interventions in the rulings of the sultans of Turkey Seljuks began with Kılıç Arslan II, who divided the country between his sons and they went on until the collapse of the state. During the establishment and the rise periods in which authoritative sultans ruled the country, there were few interventions or the interventions made during those periods were averted by the sultans by giving the harshest punishments possible. In this study, the reasons for staged in the legal state administration and the illegal interventions, the environment in which those interventions took place and how they were carried out have been examined. The political, economic and social harms that were done by these coups and illegal interventions to Turkey Seljuks have been handled.

Key Words: Turkey Seljuk State, illegal intervention, reign, sultan.

ÖNSÖZ

Tarih boyunca devletleri yücelten olaylarda olmuştur geriye götüren ve yıkılışına sebep olan olaylarda olmuştur. Bu aslında tarihin değil hataların tekerrür etmesi ile alakalıdır. Ne zaman meşru bir yönetime müdahaleler olmuşsa bu devleti kargaşaya ve kaosa sürüklemiştir.

Biz de bu çalışmamızda Türkiye Selçukluklarını yıkılışa götüren gayrı meşru müdahaleleri ele aldık. Fakat kaynakların yetersizliği, o dönemde yazılan eserlerin yanlış olma ihtimali ve geniş konu kapsamı nedeni ile bu müdahaleleri yazmak oldukça meşakkatli olmuştur.

Geleceğimize ışık tutması ve aynı hatalara düşmeme temennisi ile böyle bir çalışma seçtik. Çünkü: “Zaman-ı mazi, zaman-ı müstakbel tohumlarının mahzeni olduğu gibi müstakbel dahi mazinin aynasıdır.” Şu veciz sözden de anlaşılıyor ki geçmiş zaman, bugün yapılan her şeyin bir yansıması olacaktır.

Yaptığımız bu çalışmayı dönem kaynakları ve günümüz eserlerinden yararlanılarak oluşturduk. Sultanlara yapılan müdahaleleri dönem içerisindeki şartlara göre değerlendirip kronolojik sırası ile ele aldık. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde Türkiye Selçuklularının yükseliş devrindeki sultanların saltanatına yapılan gayrı meşru müdahaleleri, ikinci bölümde devletin yıkılış döneminde saltanata karşı yapılan müdahaleleri, üçüncü bölümde de saltanata yapılan tahakkümler karşısında sultanların tepkilerini ve bu gayrı meşru müdahalelerin siyasî, iktisadî, kültürel sonuçlarını ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmanın hazırlanmasında olduğu kadar ders döneminde de bilgisi, tecrübesi ve desteğini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK'a ve aynı şekilde bilgi ve tecrübesi ile her konuda yardımını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA'ya ve ders döneminde kazandırdıkları bilgi ve deneyimlerinden dolayı Hocam Doç. Dr. Mustafa GÜLER ve Yrd. Doç. Dr. Cihad CİHAN'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın tashihinde yardımcı olan kardeşlerime de teşekkürlerimi sunarım. Hayatım boyunca maddi-manevi desteklerini benden esirgemeyen annem Satı KILIÇ ve babam Eyüp KILIÇ'a da teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ömer Faruk KILIÇ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ.....	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARININ İNKİŞAF DEVRİNDE SULTANLARIN SALTANATINA MÜDAHALELER

1. SULTAN I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN İKİNCİ SALTANATINA GİDEN SÜREÇ.....	6
1.1. SULTAN I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN İSTANBUL'DAN GELMESİ	6
1.2. SULTAN I. GIYASEDDİN'İN KEYHÜSREVİN'İN İKİNCİ DEFA TAHTA ÇIKMASI.....	8
2. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS DEVRİ	13
2.1. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN DEVLET ERKÂNINCA SULTAN SEÇİLMESİ	13
2.2. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS VE MELİK ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN İKTİDAR KAVGASI.....	14
2.3. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN ZAFERİ VE MELİK ALÂEDDİN'İN HAPSEDİLMESİ	17
3. SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBAD DEVRİ	19
3.1. I. ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN SULTAN SEÇİLMESİNDE DEVLET ERKÂNIN ROLÜ	19
4. SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN ASKERİ HEGEMONYA İLE MÜCADELESİ.....	22

4.1. ASKERİ HEGEMONYANIN GÜÇLENMESİ	22
4.2. SULTAN ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN ASKERİ HEGEMONYA İLE MÜCADELESİ.....	24
5. SULTAN'A YÖNELİK TAHAKKÜMÜN SON HAMLESİ.....	28
6. GAYRİ MEŞRU YOLLA İŞ BAŞINA GELEN II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ VE SADEDDİN KÖPEK'İN İCRAATLARI	31
6.1. SULTAN II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN TAHTA ÇIKMASI	31
6.2. YENİ SULTANA KARŞI DEVLET ERKÂNI ARASINDAKİ FARKLI YAKLAŞIMLAR	33
6.2. SADEDDİN KÖPEK'İN İCRAATLARI.....	36
6.2.1. Kemaleddin Kamyar'ın Tasfiyesi.....	37
6.2.2. Atabey Şemseddin Altunapa'nın Tasfiyesi	40
6.2.3. Adiliye Sultan ile Oğulları İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin'in Tasfiyesi.....	41
6.2.4. Taceddin Pervane'nin Tasfiyesi.....	42
6.2.5. Hüsameddin Kaymeri, Kemaleddin Kamyar ve Celaleddin Karatay'ın Tasfiye Edilmeleri	44
6.2.6. Sadeddin Köpek'in Siyasi Amaç ile Sümeysat'ı Fethi	44
6.2.7. Sadeddin Köpek'in Sultan Olma Planı	45
6.2.8. Sadeddin Köpek'in Bertaraf Edilmesi	49

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARININ İNKIRAZINA GİDEN SÜRECTE SULTANIN SALTANATINA MÜDAHALELER

1. ÜÇLÜ İKTİDAR DÖNEMİ	53
1.1. SULTAN II. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN DEVLET ERKÂNINCA SEÇİMİ.....	53
1.2. DEVLET ADAMLARI ARASINDAKİ İKTİDAR MÜCADELESİ	54
1.3. MELİK RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN'IN MOĞOLLAR TARAFINDAN SULTAN İLAN EDİLMESİ	60
1.4. CELALEDDİN KARATAY VE ÜÇLÜ KARDEŞ SALTANATI.....	61
1.5. KARDEŞLER ARASINDAKİ İKİNCİ MÜCADELE	64
2. EMİR MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE'NİN FAALİYETLERİ	66
2.1. II. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN BERTARAF EDİLMESİ	66

2.2. EMÎR MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE’NİN SULTAN II. İZZEDDİN KEYKAVUS’A BAĞLI DEVLET ADAMLARINI BERTARAF ETMESİ.....	69
2.3. EMÎR MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE’NİN SULTAN IV RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN’I BERTARAF ETMESİ.....	71
2.4. EMÎR MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE’NİN III. GIYASEDDİN KEYHÜSRE’İN SALTANAT TAHTINA OTURTMASI VE KENDİ AKİBETİ.....	75
3. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN YIKILIŞ DÖNEMİNDE MEŞRU İKTİDARA MÜDAHALELER.....	79
3.1. CİMİRİ (SİYAVUŞ) OLAYI	79
3.2. SALTANAT KAVGALARI.....	82
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SULTANIN SALTANATINA MÜDAHALELERİN CEZALANDIRILMASI VE SONUÇLARI	
1. EMİRLER VE KOMUTANLARIN CEZALANDIRILMASI.....	88
1.1. SULTAN I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV’İN BABASININ İNTİKAMINI ALMASI	88
1.2. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS’UN EMİRLERİNİ YAKARAK CEZALANDIRMASI.....	90
1.3. SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBAD’IN ÜMERÂ KATLİÂMI	93
1.4. EMÎR SADEDDİN KÖPEK’İN TASFİYESİ	96
2. SULTANLARA KARŞI YAPILAN MÜDAHALELERİN SONUÇLARI....	98
2.1. SİYASİ SONUÇLARI.....	98
2.1.1. Köseadağ Savaşı ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin Moğol Tahakkümüne Girmesi.....	101
2.2. İKTİSADÎ SONUÇLARI	105
2.3. KÜLTÜREL SONUÇLARI	106
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	111

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.tez.	Adı geçen tez
b.	bin, ibn
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz.	Hazırlayan
n.	Dipnot
s.	Sayfa
S.	Sayı
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Devletin içerisindeki güç odaklarının gayri meşru bir yol ile yönetime yaptıkları doğrudan veyahut dolaylı müdahalelere gayri meşru müdahale denmektedir.

Tarihte birçok devlette yöneticisinin yetkileri gasp edilmiş, iradesi hiçe sayılıp hukuksuzca müdahalelere maruz kalmıştır¹. Bu gayri meşru müdahaleler devletlerin hem iç hem de dış siyasetlerine yansımakta içinden çıkılmaz durumlara sokmakta, halklara birçok sıkıntılar yaşatmaktaydı. Bu gayri meşru müdahaleler Osmanlı döneminde ve onun öncesinde Türkiye Selçuklularında da görülmekteydi. Osmanlıda ki ilk tesirli gayri meşru müdahale Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlık döneminde meydana gelen Buçuktepe İsyanıdır. Osmanlı'nın yıkılış dönemine denk gelen ve İttihatçılar tarafından yapılan bâbîâli baskını da bu gayri meşru müdahalenin sonucusudur².

Türkiye Selçuklularında ise devletin kuruluş aşamasında sultanın saltanatına etkili bir biçimde müdahaleden söz edemeyiz.

Devletin kurucusu Süleyman Şah dönemine baktığımızda sıkıntılar ve mücadeleler içinde geçtiğini görmekteyiz. Süleyman Şah, Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'nun torunudur. Süleyman Şah'ın babası, Büyük Selçuklu Hükümdarı Alp Arslan'a giriştiği mücadele sonrasında mağlup olup ölünce oğulları da Anadolu'ya sürülmüşlerdi. Daha sonra Süleyman Şah ve kardeşi Mansur Bizans'ın içinde bulunduğu durumdan istifade edip burada fetih hareketlerine girişmişlerdir. Mansur'un ölümü ile fetih edilen toprakların tek sahibi Süleyman Şah olmuş ve bu topraklar üzerinde Türkiye Selçuklu Devletini kurmuştur. Süleyman Şah batı sınırını henüz güvence altına almış ve güney seferine çıkmıştı. Fakat burada Büyük Selçuklu Devleti ile karşı karşıya gelmiş ve yapılan savaşta Süleyman Şah ölmüş oğulları ise esir alınmıştı. Türkiye Selçuklu Devleti tahtı bir müddet boş kalmış vekâleten Ebu'l-Kasım tarafından yönetilmiştir³. Devletin kurulmasının akabinde böyle bir olayın

---

¹ Hakan Yılmaz, *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, Timaş, İstanbul 2010, s. 300-303.

² Erhan Afyoncu, Ahmet Ünal ve Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğunda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Yeditepe Kitapevi, İstanbul 2010, s. 7.

³ Bkz: Mustafa Kesik, "Gazi Süleyman Şah ve Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşu", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 529-536.

meydana gelmesi devletin kurulmadan yıkılmasına neden olacak bir mahiyetteydi. Fakat Ebu'l-Kasım'ın yönetiminde devlet ayakta kalmayı başarmıştır.

Süleyman Şah'ın esir oğullarından I. Kılıç Arslan Büyük Selçuklu Sultan'ı Melih Şah'ın ölümü üzerine serbest kalmış ve Anadolu'ya dönerek devletin başına geçmiştir. Yeni Sultan devleti yeniden teşkilatlandırmıştır. I. Kılıç Arslan Malatya civarına sefere çıktığı esnada tarihin en kapsamlı din savaşlarından biri olan Haçlı ordusu başkent İznik'i kuşatmıştı. Bu ordu Pierre l'Hermitte tarafından yönetiliyordu. Ordunun mahiyeti ise dağınık, başıbozuk çapulculardan oluşmaktaydı. Bu tehlike Türk kuvvetleri tarafından kolayca ortadan kaldırılmıştı. Fakat haçlı çapulcu kalabalığından sonra ertesi yıl düzenli bir ordu oluşturdular. Bu haçlı ordusu şövalye ve kontlar tarafından sevk ve idare edilmekteydi. I. Kılıç Arslan bu ordunun ilerleyişine mani olamadı ve başkent İznik dâhil olmak üzere Marmara sahillerindeki topraklar kaybedildi. Başkenti Konya'ya taşındı⁴.

Haçlı seferleri içinde tek başarıya ulaşanı I. Haçlı seferi olmuştur. Bu sefer sonunda Urfa Haçlı Kontluğu⁵, Antalya Prinskepliği⁶, Kudüs Krallığı gibi haçlı devletleri kurulmuştur. Daha sonraki Haçlı seferleri için lojistik üss olarak kullanılacak olan bu şehirler Selçuklular için büyük bir sorun oluşturmuştur⁷.

Haçlılara karşı yapılan mücadelelerde Danişmendler ile I. Kılıç Arslan birlikte hareket etmişti. Fakat 1103 yılından itibaren araları bozulmaya başladı. Bunu üzerine I. Kılıç Arslan, Danişmed Beyi Gümüştakin'in üzerine bir sefer yaptı ve mağlup etti. Böylelikle Anadolu'da ki beyleri kendine tabii kılmaya başladı.⁸

I. Kılıç Arslan dedesinin elde edemediğini elde etmek yani Büyük Selçuklu tahtını ele geçirmek istiyordu. Bu amaç ile doğuya sefer düzenledi. Fakat burada Emîr Çavlı komutasındaki Büyük Selçuklu ordusu ile yaptığı savaşta esir düşmemek için atı ile Habur nehrinden geçmek isterken boğularak hayatını kaybetmiştir⁹.

⁴ İbrahim Balık, *Ortaçağ Tarihi ve Medeniyeti*, Gazi Kitapevi, Ankara 2011, s. 163.

⁵ Bkz: Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, C.I, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994. ve Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, C.II, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

⁶ Bkz: Gürhan Bahadır, *Antakya Haçlı Prensligi*, Pegem, Antakya 2011.

⁷ İlyas Gökhan. "XIII. Yüzyılda Maraş", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, Konya 2005, s.190-192.

⁸ Selim Kaya, *I.Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2006, s. 7-8.

⁹ Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Anakara 2002, s. 506-507.

Babasının vefatından sonra devleti toparlamak ile uğraşan I. Kılıç Arslan, Haçlı seferleri ile oldukça güç kaybetmiş; Anadolu'nun egemenliği içinde Danişmendliler ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu zorluklar içerisinde devlet yönetiminde bir müdahale olması da zordur. Görüldüğü gibi devlet dış güçler ile uğraşmaktan dolayı birbirine kenetlenmiş ve hükümdarın mutlak iradesine saygı göstermiştir.

I. Kılıç Arslan'ın ansızın ölümü ile Türkiye Selçuklularının gücü ve siyasi birliği kaybolmuştu. Devletin başına Şahin Şah geçti ise de bu iktidarı uzun sürmemiş, kardeşi Mesut'un isyan ile karşılaşmış ve tahtı ona bırakmak durumunda kalmıştır¹⁰.

I. Mesud döneminde Anadolu birliğini kurmak için büyük çaba sarf etmiştir. Bizans'ın iç işlerine müdahalelerde bulunarak yeni fetihlerde bulunmuştur. I. Kılıç Arslan'ın ölümü ile Anadolu'da ki üstünlük Danişmendliler'e geçmişti. Fakat Sultan I. Mesud Danişmendliler arasında çıkan taht kavgalarına müdahil olmuş ve yeni fetihler yaparak Anadolu'nun hâkimiyetinin tekrar Selçuklulara geçmesini sağlamıştır¹¹.

Bizans İmparatoru I. Manuel Komennos Türkleri Anadolu'dan çıkarmak maksadı ile büyük bir ordu hazırladı. Konya önlerine kadar gelen I. Manuel burada mağlup edildi. Bu sırada Urfa'nın Atabeg İmadeddin Zengi tarafından fethedilmesi üzerine Avrupa'da yeni bir Haçlı ordusu hazırlanmaktaydı. II. Haçlı seferi Alman İmparatoru Konrat ile Fransa Kralı St. Louis tarafından yönetilmekteydi. Haçlı ordusu Anadolu'da kavuzluk yapan Bizanslı rehber tarafından kasıtlı olarak Türklerin yoğun olduğu bölgelerden geçirildi. Bu sebep ile ordu büyük kayıplar verdi. Haçlıların bir kolu olan Alman ordusu Eskişehir yakınlarında Danişmendlilerin de yardımı Sultan I. Mesud tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı. Fransız Kralı komutasındaki diğer haçlı kolu ise çok zayıfa uğrayarak Antalya'ya oradan da Suriye'ye kaçtılar¹².

---

¹⁰ Bkz: Işın Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2006, s.1-75.

¹¹ Muharrem Kesik, "Türkiye Selçukluları ile Danişmendliler Arasındaki İlişkiler", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 537-538.

¹² Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Globus Basımevi, İstanbul 1997, s.107-110.

Sultan I. Mesud bu Haçlı dalgasını atlattıktan sonra yönünü doğuya çevirmiştir. Burada bir takım askeri faaliyetlerde bulunmuştur. Ancak burada ortaya çıkan veba salgını sebebiyle geri dönmüşse de kısa süre sonra vefat etmiştir¹³.

Bu dönem de Sultan'ın saltanatına gayri meşru müdahaleleri görmüyoruz. Çünkü bu dönem sıkıntılı ve hayatta kalma mücadelesi içinde oldukça çetin geçmiştir. Yine bir Haçlı dalgasına maruz kalınmış ve Anadolu'nun hâkimiyeti sağlanmasına çalışılmıştır¹⁴.

II. Kılıç Arslan'ın tahta çıkması ile birlikte Bizans ve Anadolu Türk Beylerinin düşmanca tavrına maruz kalmıştır. Yeni Sultan öncelikle kendisine rakip olabilecek kardeşlerini boğdurmak sureti ile bertaraf ederek kendisine karşı bir müdahaleleri veya tahtından edebilecek girişimleri ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden II. Kılıç Arslan döneminde de sultanın meşru saltanatına bir müdahale söz konusu olmamıştır.

II. Kılıç Arslan akıllıca bir siyaset takip ederek düşmanlarının hepsi ile savaşmak yerine öncelik sırasına göre hareket etmeyi uygun buldu. Bizans ile bir antlaşma yaptı. Daha sonra Anadolu hâkimiyeti için çalışmalara başladı. 1175 yılında Anadolu birliğini kurmak maksadı ile Sivas, Niksar ve Tokat'ı fethetti. Danişmendli hâkimiyetine son verdi. Mengüçekoğullarını kendi himayesi altına aldı. Böylelikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırları Sakarya'dan Fırat nehrine kadar genişledi¹⁵.

Bizans İmparatoru II. Kılıç Arslan'ın zaferlerinden endişelendi. Bunun üzerine Anadolu'da ki Türkmen akınlarını bahane ederek Türkleri Anadolu'dan atmak gayesi ile büyük bir ordu hazırladı. Miryakefoalon (Karamıkbeli) savaşında Bizans ordusu ağır bir yenilgi aldı (17 Eylül 1176). Böylelikle Bizans Türkleri Anadolu'dan atma ümitleri yok oldu. Artık bu zaferden sonra Anadolu kesinlikle bir Türk yurdu oldu. II. Kılıç Arslan Anadolu birliğini sağladı batıda ve doğuda fetihlerde bulundu. Bu zaferler sonucunda iktisadî, siyasi ve kültürel inkişaf başlamış oldu¹⁶.

---

¹³ Bkz: Muharrem Kesik, "Sultan Melihşah (Şahinşah) ve Sultan I. Mesud Dönemleri", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 547-565.

¹⁴ Kaya, *a.g.e.*, s. 11-12.

¹⁵ Merçil, *a.g.m.*, s.517-518.

¹⁶ Bkz: Abdulkerim Özeydin, "II. Kılıç Arslan", *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 399-403.

II. Kılıç Arslan taht kavgalarıyla devletin ve milletin sıkıntılar yaşayacağı ve Türkiye Selçuklularında saltanata ilk müdahalelerin olmasına neden olacak bir karar ile devleti on bir oğlu arasında paylaştırdı¹⁷. II. Kılıç Arslan daha hayattayken taht kavgaları baş göstermeye başladı¹⁸. Bu kavga ve kargaşa ortamında sultana ve saltanata gayrı meşru müdahalelerin ilk örneklerini ve devlete getirdiği zararları görmekteyiz.

I. Gıyaseddin döneminden itibaren gayrı meşru müdahaleler daha aşikâr olmuş ve sonrasında ise devleti yıkılışa sürükleyen silsilelere dönüşmüştür.

---

¹⁷ Erdoğan Merçil, *Selçuklularda Hükümdarlık Alâmetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.21.

¹⁸ Kenan Çetin, *Selçuklu Medeniyet Tarihi*, Hazine Yayınları, İzmir 2011, s.181.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARININ İNKİŞAF DEVRİNDE SULTANLARIN SALTANATINA MÜDAHALELER

1. SULTAN I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN İKİNCİ SALTANATINA GİDEN SÜREÇ

1.1. SULTAN I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN İSTANBUL'DAN GELMESİ

Sultan II. Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcistan seferine çıkarken ani ölümü üzerine (6 Temmuz 1204)¹⁹, Tokat'dan beri onun hizmetinde bulunan Nuh Alp Tüz-Beg ve başka beyler alelacele II. Süleymanşah'ın küçük yaşdaki oğlu Melik İzzeddin Kılıç Arslan tahta çıkarmışlardı. (1204-1205)²⁰. Henüz çocuk yaşta olan III. Kılıç Arslan'ın sultanlığı bir yıldan az sürdü. III. Kılıç Arslan'ın tahta bulunduğu süreçte bazı devlet adamları bir çocuğun sultan olarak Selçuklu tahtına oturmasını “izzet-i nefse dokunacak” bir davranış olarak görmekteydiler²¹.

Danışmendli Yağıbasan'ın oğulları Muzaffereddin Mahmud, Zekeriya İli ve Bedreddin Yusuf, Sultan I. Keyhüsrev'in taraftarı ve hizmetkârı²² oldukları için Sultan II. Süleymanşah'a olan bağlılıklarından ayrılmışlardı. Bu üç kardeş sonradan yine Selçuklu Devleti'nin hizmetine girmiş ve uc beyleri olarak görev yapmışlardır²³. Uc Vilayetlerin önderi (server), yöneticisi (ferman-reva) ve komutanları (ser-leşker) idiler²⁴. Buldukları mevkilerinden dolayı diğer uc vilayetlerinin beyleri ve komutanları da onların taraftarı ve emirlerinin uygulayıcıları olmuşlardı. Bu yüzden büyük bir gizlilik içerisinde ve zorluk çekmeden uc vilayetlerin emîrlerini Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafına çekmeyi başarmışlardı. Bu Danışmendli beyleri ve Mübarizüddin Ertokuş, fikri alt yapıyı hazırlamış ve vilayetteki emîrlerden bu

¹⁹ Anonim *Selçuknâme*, Haz: F.Nâfiz Uzluk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1952, s. 27.

²⁰ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev: Mürsel Öztürk, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 24; İbn Bibî, *El Evamirü'l- Ala'ıye Fil-Umuril'l-Ala'ıye (Selçuk name) I*, Haz: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 14; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1984, s. 265; Balık, a.g.e., s. 175.

²¹ Kaya, a.g.e., s. 112.

²² İbn Bibî, a.g.e., C.I, s.98.

²³ Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.80.

²⁴ İbn Bibî, a.g.e., C.I, s.97.

hususta taahüd-nameler almışlardı. Bu gizli tertipten sonra saltanatı döneminde I. Keyhüsrev'in hacibliğini ve kâhyalığını (pişkar-yi menzilet) yapmış olan Hacib Zekeriya'yı ahd-nameler ve mektuplarla birlikte Sultan I. Keyhüsrev'i çağırarak için görevlendirmişlerdi²⁵.

Hacib Zekeriya, bilgisi ve tecrübesi ile emsallerini geride bırakmış, Anadolu'nun çeşitli beldelerinde mevcut halkların konuştuğu beş dile vâkıfı²⁶. O dillerin inceliklerini ve ayrıntılarını çok iyi öğrenmişti ki, o dillerden biriyle konuştuğu zaman sanki ana dili ile konuşuyormuş izlenimi veren üstün hitabet ve ikna gücüne sahipti. Beylerden aldığı mektupları ve senetleri kimsenin fark etmemesi için çoban değneğinin içine yerleştirilmişlerdi²⁷. Zekeriya'ya eğer bu hassas ve zor görevi hakkı ile yerine getirirse Keyhüsrev tahta çıktıktan sonra mükâfatlandırılacağına dair bir vesika da verilmişti. Hacib Zekeriya keşiş elbiseleri giyip, rahip kılığında yola çıkmış ve Melik Mavrozomes'in²⁸ ülkesine varmıştı. Burada Keyhüsrev'in yaşadığı sarayın yerini öğrenip konağın çevresinde dolanmaya başladı, amacı bir aracı bulup gelişini Sultan'a duyurmaktı. Sultan'a ulaşmak için fırsat kollayan Zekeriya, özel hizmetçileri ile gezmeye çıkan İzzeddin ve Alaaddin'i görüp onları takip etti. Akıllıca bir plan ile Şehzade İzzeddin'in yanına yaklaştı ve yanağından öptü. Bu olağan dışı hareketi ile Sultan'ın dikkatini çekti ve böylelikle de amacına ulaşmış oldu. Keyhüsrev ile Farsça konuşan Zekeriya, Ona Selçuklu ülkesindeki durumları olduğu gibi anlatarak ağabeyi II. Süleymanşah'ın ölümünü haber verdi. Sonra da “Yağıbasan'ın oğulları Emîr Muzaffereddin Mahmud, Zaireddin İli ve diğer uc beyleri (umerâ-yı uc), efendimizin ölmüş olan devletini diriltmek için Mesih²⁹ nefesini üflemede, o konuda Musa'nın yed-i beyza³⁰ kerametini göstermektedirler. Ülkenin önde gelenleri ve ordu komutanları onlarla iş

²⁵ Ali Sevim, “I. Keyhüsrev”, *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 348.

²⁶ Osman Turan'a göre zikredilen bu beş dil Türkçe, Rumca, Ermenice, Farsça olduğu fakat beşinci dil olarak hangi dilin bahis mevzuu oldu belli değildir. (Turan, *a.g.e.*, s. 272, n.98.)

²⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.97.

²⁸ Kaynaklarda Melik Mavrozomes'un (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.76-101; Aksarayî, *a.g.e.*, s.24.) Rum kayserlerinin soyundan gelen ve İstanbul'a tabi bir kalenin veya Marmara denizinde bir adanın sahibi olduğu belirtilmektedir. Mavrozomes'in kızı, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci hanımıdır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev bir süre Mavrozomes'in yanında durmuş ve oradan Konya'ya gelmiştir.

²⁹ Hz. İsa'nın nefesi ile ölüleri dirilttiğine atıf yapılmaktadır.

³⁰ Hz. Musa peygamberin eli manasına gelir. Onun iki mucizesinden bir sayılır. Elini cebine sokup çıkardığı zaman ondan bir nur doğardı ve onun ile istediği mucizeyi gerçekleştirirdi. (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.100.)

ve görüş birliği içine girdiler. İşte onların siz cihan padişahımızı davet eden senetleri ve taahhüd-nâmeleri”³¹ diyerek getirdiği bütün belgeleri I. Keyhüsrev’e verdi.

I. Keyhüsrev mektupları ve ahid-nâmeleri inceledi. Zamanında ağabeyi II. Süleymanşah’a saltanatını terk ettikten sonra büyük sıkıntılar çekmiş olsa da yine de vefat haberinden gözleri dolmuş ve yaşlar akmıştı. Nitekim I. Keyhüsrev, ağabeyinin vefatından dolayı müteessir olduğu İbn Bîbî’de şöyle tasvir edilmiştir: “Padişahlık uğruna acıma duygularını kaybetmiş, kardeşlik bağlarını koparıp sevgi binasını yıkmış olsa da onun heybeti ve korkusu; zamanın fitne yecücü önünde bir duvar; ay, yıl deccalinin önünde bir engel; isyan şeytanın ve nankörlüğün önünde İskender seddi idi”³²,

1.2. SULTAN I. GIYASEDDİN’İN KEYHÜSREVİN’İN İKİNCİ DEFA TAHTA ÇIKMASI

Keyhüsrev durumu maiyeti ile görüşüp üç gün ağabeyi için yas tuttuktan sonra dördüncüsü gün kayınpederi olan Bizanslı Mavrozomes’e “Atalarımın miras kalmış ülkeye dönmeye karar verdim” dedi. Mavrozomes de damadına, yeniden Selçuklu sultanı olması için elinden gelen her türlü yardımı yapacağını, işleri yoluna koyduktan sonra kendisinin de damadının yanında ve hizmetinde olacağını bildirdi³³.

Gıyaseddin Keyhüsrev oğulları ve mahiyeti ile birlikte yola çıktı fakat İznik’e varınca o bölgenin hâkimi olan Theodoros I. Laskaris (1204-1222) Sultan’ın kendi topraklarından çıkışını engelledi. İznik merkez olmak üzere Batı Anadolu’da hâkimiyet kurmak için çalışan Laskaris, yeni Sultan III. Kılıç Arslan ile antlaşma yaptığını ve bunu ihlal edemeyeceğini ve Keyhüsrev’in kendi memleketinden geçerek müttefiki olan III. Kılıç Arslan’a zarar vermesine müsaade etmeyeceğini söylüyordu. Bir antlaşma yaptığını iddia etmesi herhalde fırsattan istifade ile I. Gıyaseddin Keyhüsrev’den bir şeyler koparmak için bahane idi. Laskaris ile yapılan görüşmeler sonunda I. Keyhüsrev’in geçişine izin verilmesi karşılığında; Selçukluların Bizans’tan almış oldukları Honas, Lâdik (Denizli) ve Konya sınırına kadar uzanan şehir ve kalelerin Theodoros Laskaris’e verilmesi şartı ile antlaşma

³¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.100; Kaya, *a.g.e.*, s. 113.

³² İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.100.

³³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.101.

yapıldı. Ayrıca Sultanın iki oğlu Keykavus ve Keykubad Hacıp Zekeriya ile birlikte rehin olarak İznik'te kalacaktı³⁴. Bu tavizler sonucu geçiş izni alınmış oldu.

Ancak Hacıp Zekeriya İznik'te uzun süre kalmadı. Zekeriya Rum muhafızlarının reisini vaatlerle ümitlendirip kendi tarafına çekmeye çalıştı. Selçuklu hoş görüşü ile sultanların merhamet ve çömertliğinden bahsetti. Rumların bu istikrarsız devrinde Bizans'tan usanmış bulunan muhafız kumandanından, rehinelere kurtarılmasında hilesiz yardım edecekleri konusunda İncil ve haç üzerine yemin aldı³⁵. Böylelikle başarılı bir plan ile Hacıp Zekeriya ve şehzadeler bir av esnasında Selçuklu ülkesine kaçmayı başardı.

Keyhüsrev Konya'ya varmadan önce uc'larda ki işlerini yoluna koymak ile uğraşıyordu. Hacıp Zekeriya Selçuklu topraklarına girdikten sonra I. Keyhüsrev'in yerini öğrenerek ulak ile durumu Sultana bildirdi. Laskaris ile yaptığı antlaşmada uymak zorunda olduğu yükümlülüğün ortadan kalktığını ve bu sebeple teslimi kararlaştırılan şehir ve kalelerin Laskaris'e verilme mecburiyetinin kalmadığını; çünkü şehzadelerin rehinelikten kurtulduğunu, emniyet içinde olup, Selçuklulara komşu ve siyasi ilişkilerin iyi olduğu bir memlekette bulduklarını bildirdi³⁶. Sultan bu duruma çok sevindi ve talihinin açıldığının bir göstergesi saydı. Şevk ile uc'lar da ki işini yoluna koydu. Şehzadeliği döneminde bir ara bulunduğu Isparta-Uluborlu Bölgesindeki Türkmenler tarafından sevilen I. Keyhüsrev burada bir ordu oluşturup Konya'ya doğru yola çıktı³⁷.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev Konya önlerine geldi.³⁸ Ocak-Şubat 1025 tarihinde³⁹ Konya'yı kuşattı. Konya halkı II. Süleymanşah'la III. Kılıç Arslan'ın veliahtlığı için yemin ettiklerini ve ahidlerini bozmayacaklarını bildiriyordu. Vakti ile ağabeyine gösterdikleri bağlılığı şimdi de oğlu olan mevcut sultana gösteriyor ve muhasarayı uzatıyorlardı⁴⁰. Konya şehrinin ileri gelenleri daha doğrusu yönetimde söz sahibi olan ve buldukları konumlarını muhafazaya çalışan menfaat çevreleri de Keyhüsrev'in yeniden sultan olmasını istemiyordu. Onun yerine bir çocuğun sultan

³⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.102-103; Turan, *a.g.e.*, s. 273; Kaya, *a.g.e.*, s. 114.

³⁵ Kaya, *a.g.e.*, s. 115.

³⁶ Kaya, *a.g.e.*, s. 115.

³⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.103.

³⁸ *Anonim Selçuknâme*, s. 27

³⁹ Kaya, *a.g.e.*, s. 115.

⁴⁰ Salim Koca, "Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rollerini", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2008, s. 476.

olmasını siyasi güçlerinin ve menfaatlerinin devamlılığı için gerekli görüyorlardı. Kadı Tirmizi'nin Keyhüsrev aleyhine verdiği fetva da onların işini kolaylaştırmış olmalıdır. İbn Bîbî bir zamanlar ağabeyi II. Süleymanşah'a karşı Keyhüsrev'in yanında yer alan Konya halkının Keyhüsrev'i istememesinin ve ona karşı savaşmasının sebebinin mevcut sultana sadakat duygusundan başka, Kadı Tirmizi'nin verdiği fetva olduğunu rivayet etmektedir⁴¹.

Konya halkının kendisine karşı direnmesine sinirlenen Keyhüsrev, onları cezalandırmak maksadıyla Konya'yı kuşattı ve çevresindeki mamur yerleri tahrip etti. Ancak Konya halkının direncini, savunma ve III. Kılıç Arslan'a bağlılık duygularını kıramadı. Kuşatmanın uzaması, kış mevsiminin olumsuz tesiri ve I. Keyhüsrev'e bağlı bazı beylerin idaresindeki askerlerin şehirden gönderilen bir birliğe mağlup olmaları sebebi ile I. Keyhüsrev başkent Konya'yı ele geçirmekte başarılı olamadı⁴².

Bu gelişme üzerine çaresiz olarak Konya'nın Ilgın ilçesi yakınlarına çekildi ve ne yapacağını düşünmeye başladı. Bu durumdan haberdar olan Aksaray halkı valilerini kovarak şehirden çıkarttı ve I. Keyhüsrev adına hutbe okutmaya başladı. Aksaraylılar ile Konyalıları arasında eskiden beri devam eden bir rekabet vardı. Bu durum Konyalıları kıskançlığa sevk etti. Aksaraylılara üstünlük sağlamak ve onların önüne geçmek düşüncesiyle Konya'nın ileri gelenleri ve itibarlı kişileri Keyhüsrev'e elçi gönderip yeğeni III. Kılıç Arslan'a şefkat göstermesini isteyerek onu Konya'ya davet ettiler. Bu davette; Keyhüsrev'in kuşatmada başarısız olduğu ve Aksaraylıların Keyhüsrev'e olan sevgi ve desteğinden bahsetmeksizin III. Kılıç Arslan'ın yanındaki devlet erkânına amcası Keyhüsrev ile antlaşmalarının gerekliliğini ve onun bu fermana uyması gerektiği belirtilir. Muhtemelen devlet adamları I. Keyhüsrev'in yıllar önce ağabeyi II. Süleymanşah tarafından Konya'da kuşatıldığı zamanki tevazu ve alçak gönüllü halinin yerini hiddet ve şiddetin aldığını ve I. Keyhüsrev'in iktidarı

---

⁴¹ (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.115.) Sultan Gıyaseddin, Konya'ya gelip saltanat tahtına oturduktan sonra Kadı Tirmizi'yi kıskanan ve ona düşman olan bir topluluk, Sultan'a Konya halkının şehri teslim etmekte gösterdiği isteksizliğin ve ihmalin sebebinin kadının; Keyhüsrev'in Bizans Başkentinde Hıristiyanlar arasında İslamiyet'e aykırı bir hayat sürdürdüğünü belirtmesi ve "Keyhüsrev kâfirlerle yakınlık ve dostluk gösterdiği ve onların ülkesinde İslamiyet'in yasakladığı şeyleri yaptığı için saltanat tahtına oturamaz" şeklinde ki fetvasının etkili olduğunu söylemektedirler.

⁴² Turan, *a.g.e.*, s. 276.

elde etmek için mücadelede kararlı olduğunu görerek korkuya kapılmış ve böyle bir teklifte bulunmuşlardır⁴³.

I. Keyhüsrev ise devlet yönetiminde etkili ve yetkili olanlara ağabeyi II. Süleymanşah ile olan mücadelesinde kendisine verdikleri destek için teşekkür etmiş ve onlara “devletin temellerini koruma ve saltanatın kutsallığına saygı gösterme konusunda görevinizi yerine getirdiniz. Ama bu cefanın o vefayla, bu zulmün o sevgiyle, bu mücadelenin o iyilikle alakası yoktur.” demiştir. Konya ileri gelenleri de meseleyi amca-yeğen arasında ve yaşama hakkını esas alan bir çözüm düşünerek Keyhüsrev’e cevap olarak: “Sana katılma konusunda ihmalkâr ve kusurlu davrandık. Çünkü sultan her durumda kendi yeğenine karşı bizden daha şefkatli ve merhametlidir. Eğer sana değil ona destek verseysek bu iki tarafın iyiliğini ve selametini düşündüğümüz içindir. Bizim senden istediğimiz yeğenine, babanızın siz Meliklere davrandığı gibi davranmanızdır. Şehzadeyi huzurunuzdan izzet ve ikram ile göndermeniz, ona ülkenizden bir bölgeyi idaresine vermenizdir. Eğer siz sultanımızın sevgisi ve şefkati şehzadeden tarafa olur ve bunu açığa vurursa biz onu alıp sizin yanınıza getirir, elinizi öpme şerefine kavuştururuz. ⁴⁴” dediler. Bu konuşma Sultan’ın hoşuna gitti. Yeğenini memnuniyet ve övgü ile karşıladı. Babası II. Süleymanşah’ın Melikliği sırasında bulunduğu Tokat şehrini ona verdi. Bu konuda menşur yazdı.

I. Keyhüsrev ülke ve saltanat işlerini yoluna koyuncaya kadar yeğeni III. Kılıç Arslan’ın Gavele kalesinde⁴⁵ kalmasını ve daha sonra Tokat’a gitmesine müsaade edebileceğini söyledi. Fakat III. Kılıç Arslan’ın Tokat’a gitmesi hiçbir zaman gerçekleşmedi. Gavele kalesine hapsedildi ve burada öldü⁴⁶.

I. Keyhüsrev büyük bir şenlik içinde, çavuşların nidaları ve müzik sesleri arasında Konya’ya girdi. Sultan böylelikle takriben dokuz yıllık bir ayrılıktan sonra Şubat-Mart 1205 yılında bıraktığı tahtına kavuştu⁴⁷. Keyhüsrev kendisini iktidara taşıyan adamlara makamlar mevkiler verip gönüllerini aldı, hediyeler verdi. Sultan

⁴³ Mehmet Şükrü Velioğlu, *Türkiye Selçukluları Dönemi Taht Mücadeleleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008, s. 52.

⁴⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.105; Kaya, *a.g.e.*, s. 117.

⁴⁵ Gavele Kalesi Konya Şehrinin batısındaki Tekkeli dağıın üstündeki kalenin adıdır. Bu kale daha sonra Osmanlılar döneminde yıkılmıştır. Kale Selçuklu ve Karamanlılar döneminde büyük şöhrete sahipti (Kaya, *a.g.e.*, s. 115, n. 606.)

⁴⁶ Ahmed b. Mahmudûd, *Selçuk-nâme II*, Haz: Mürsel Öztürk, Tercuman Gazetesi Yayını, İstanbul 1977, s. 150.

⁴⁷ Anonim Selçuknâme, s. 27; Turan, *a.g.e.*, s. 276.

devlet idaresini eline aldı. Sultan'ın tahtına kavuşması için girişimde bulunanlar daha çok makam ve mevkiler elde etmiş ve güçlenmişlerdi.

Bu saltanat değişikliği bazıları için ise rakiplerinin ortadan kaldırmak maksadına kullanılmıştı. Dindarlığı ve fetvaları ile halkın teveccühünü kazananmış bir âlim olan Kadı Tirmizi'de bu doğrultuda bertaraf edilmişti. Sultan, Konya ahalisinin yeğenini kendisine tercih edip mukavemet göstermesinin nedeni olarak onun verdiği fetva olduğunu öğrenmiş ve buna inandırılmıştı⁴⁸. Sultan âlimlere bakar, evliya ve zahitlerle beraber bulunur yani ilim sahiplerine değer verirdi⁴⁹. Fakat Kadı Tirmizi sebebi ile sıkıntı ve meşakkat çektiğinin söylenmesi üzerine Keyhüsrev, meseleyi siyasi olarak düşünüp öfkeyle halk arasında muteber ilim ve din adamı olan Kadı Tirmizi'yi idam ettirdi. Bu olay Konya halkını çok üzmüş, hatta bu olaydan sonra Konya ve civarında üç yıl süren bir kıtlık baş göstermişti. Bu kıtlığın sebebinin Kadı Tirmizi'nin haksız yere öldürülmesi olduğuna inanmışlardı. Fakat Sultan daha sonrada bunun iftira olduğunu anlayıp, kendisine bu hatayı yaptıranları cezalandırmak suretiyle ailesinden özür dileyip gönüllerini almaya çalıştı⁵⁰.

I. Keyhüsrev, 1211 yılında Alaşehir (Phialadelphia) ovasında İznik'in hâkimi Laskarislerle giriştiği savaşta bir dikkatsizlik sonucu beklenmeyen bir şekilde savaş meydanında şehit düşmüştü. Ordu ve devlet adamları, zaferin bozguna inkılâp etmesi ile Sultan'ın naşını dahi alamadan Konya'ya dönmek mecburiyetinde kaldılar⁵¹.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde sınırlar genişlemiş fetihler yapılmıştı. Emniyet ve asayiş sağlanması ile de ticaret geliştirilmişti. Devlet adamlarının kendi irade ve istekleri doğrultusunda küçük yaşta bir sultanın yerine tahta çıkarılan Keyhüsrev güçlü bir iktidar ve iradeye sahip olduğu için kendisini iktidara taşıyanların tahakkümü altında çok fazla kalmamıştır. Dolayısıyla bu dönemde devlet adamlarının tesirinin ve gücünün sultandan üstün gelmesi söz konusu olmamıştır.

---

⁴⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 276.

⁴⁹ Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Rât-üs-sudûr ve Âyet-üs-sürur (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmeti)*, Haz: Ahmet Ateş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, C.I, s. 29,136.

⁵⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.115; Kaya, *a.g.e.*, s. 119.

⁵¹ Kaya, *a.g.e.*, s. 150.

2. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS DEVRİ

2.1. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN DEVLET ERKÂNINCA SULTAN SEÇİLMESİ

I. Keyhüsrev'in büyük oğlu İzzeddin Keykavus Malatya'ya Melik olarak tayin etmişti. Diğer oğlu Alâeddin Keykubad'ı da Tokat çevresindeki Türkmenlerin Meliki olarak göndermişti⁵². Bunların tayin oldukları yerlerin taht mücadelesinde tesiri oldukça fazlaydı.

Meliklerin tayin edildiği Tokat ve Malatya; Danişmend Oğulları döneminden beri ilim ve kültürel özellikleri ile öne çıkmaktaydı. Bu şehirler yine Selçuklu zamanında da Şehzadelerin tahsil ve eğitim merkezi konumundaydı. Tokat ve Malatya çevresi bir birinden farklı zıtlaşan ve rekabet halinde bulunan iki ayrı fikri ve kültürel çevre tarafından teşekkül olunmuştu. Tokat, Sivas, Amasya, Niksar çevresinde Danişmend Oğullarından miras kalan Türk milli kültürüne dayalı bir kültürel çevre; alplik ve gazilik ülküsünden kaynaklanan siyasi bir yapılanma meydana gelmişti. Buna karşılık Malatya ve yakın çevresi ise İran kültüründen etkilenmişti. Bu devirde devlet hizmetinde bulunan beyler ve emîrlere de bu iki farklı kültürde şehzadelik yapmış birini seçme zorunda kalmışlardı. Bu iki kültür çevresinin rekabeti ve farklılığı saltanata ve sultan tercihinde de etki etmekteydi. Genel olarak Malatya çevresindeki zihniyet iktidar üzerindeki ilmî, kültürel ve siyasi ağırlığının daha müessir ve yönlendirici olduğu görülmekteydi. O dönemde Anadolu da bulunan dini ve sosyal güçler bu siyasi zihniyetlerden birine destek olmuşlar ve destekledikleri siyasi zihniyetin halk içinde desteklenmesi ve taban oluşturması doğrultusunda faaliyet içerisine girmişlerdi.⁵³

Malatya'ya Melik tayin edilen şehzadenin daha muteber olduğu bilindiğine göre büyük oğlunun sultan olması düşünülmüş olabilir.

I. Keyhüsrev'in, 1211 yılında şehit düşmesinin ardından⁵⁴ Konya'da toplanan devlet büyükleri ve komutanlar, bir an önce otorite boşluğunu gidere bilmek için, şehit sultanın oğullarından Malatya Meliki İzzeddin Keykavus, Tokat Meliki

⁵² Faruk Sümer, "I. Keykubad", *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 358.

⁵³ Mikail Bayram, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Konya 2003, s. 38-39.

⁵⁴ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 25.

Alâeddin Keykubad ve Koyunluhisar Meliki Celaleddin Keyferidun'dan hangisini tahta çıkarılması hususunda aralarında görüştiler. Maraş Emîri Nusretüddin Hasan b. İbrahim⁵⁵, taht için I. Keyhüsrev'in büyük oğlu İzzeddin Keykavus'u⁵⁶ aday gösterince diğer ileri gelenleri tarafından teklif oy birliği ile kabul edildi ve karar Şehzadeye bildirildi. Üç günlük yastan sonra İzzeddin Keykavus mahiyeti ile birlikte Kayseri'ye geldi. Konya'dan sonra devletin ikinci mühim şehri olan Kayseri'de tahta çıkış töreni icra edildi⁵⁷. Devlet adamlarına ve seçkin kişilere rütbeleri ölçüsünde teşrifler ve unvanlar verildi, toprak ve mülklerinin menşurları yenilendi.

2.2. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS VE MELİK ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN İKTİDAR KAVGASI

Yeni Sultan I. İzzeddin Keykavus ve beraberindekiler başkent Konya'ya gitmek için yola çıkmışken Melik Alâeddin Keykubad'ın Tokat'tan büyük bir ordu ile Kayseri'ye geldiğini duyunca ne yapacaklarını şaşırıldılar⁵⁸.

Tokat Meliki Alâeddin Keykubad babasının vefat haberini alınca amcası Erzurum Meliki Muğiseddin Tuğrulşah'a ve Ermeni hâkimi II. Leon'a⁵⁹ haberciler göndererek onları Kayseri'ye çağırdı. Babasının ikinci kez tahta çıkmasında etkili olmuş olan Danışmentli uc beylerinden Pervane Zahreddin İli'yi de güzel vaatlerle kendi yanına çekti. Hediye ve armağanlarla birlikte her tarafa mektuplar gönderdi. Güç ve kuvvet toplamak için mümkün olan her şeye başvurdu. Kalabalık bir ordu toplayarak Kayseri'ye yöneldi ve şehri kuşattı⁶⁰.

Bu kuşatma ve savaş uzun sürdü. İki tarafın süvarilerinden ve ünlü beylerinden çok sayıda insan hayatını kaybetti. Buna rağmen iki taraf da gayelerine ulaşamadı. Muhasara altındaki İzzeddin Keykavus ve beraberindekiler ümitsizliğe düştüler. Sultanın Malatya'da hizmetinde bulunan Çaşnigir Emîr Mübarizeddin

---

⁵⁵Geniş bilgi için Bkz: İlyas Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Milletlerarası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi (11-13 Ekim 2000)*, C. I, Konya, 2000, s.335-347

⁵⁶Turan, *a.g.e.*, s. 295.

⁵⁷Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 21.

⁵⁸İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s.134.

⁵⁹Ermeni Kontu II. Leon (Lifon). (*Urfalı Mateos Vakayi-Nâmesi (951-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*), Çev: Hrant d. Andreasyan, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 201-357.)

⁶⁰Ali Sevim ve Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 148.

Çavlı⁶¹, Emîr-i Ahur Zeyneddin Başara ve Emir-i Meclis Mübarezeddin Behremşah gibi komutanları durumu görüşmek için huzuruna çağırdı. Sultan “Bu iş uzun sürdü sonucu belli değil. Çok sayıda insan ölüm ile karşı karşıya. Benim aklıma şöyle bir şey geldi: Gece vakti şehrin kapısını açarak son sürat dışarı çıkıp vakit geçirmeden kendimizi Konya’ya atalım. O büyük şehre sırtımızı dayayalım. Sonra emîrlerin uc bölgelerin askerlerinin yardımı ile amacımıza ulaşalım” dedi. Fakat müşavere için çağırdığı komutanlar ülkeyi kaybettiğimiz gibi canımızı da kaybedebiliriz diyerek bu planın tehlikeli olacağını, Sultana bir başka çıkış yolu bulana kadar sabırlı olması gerektiğini söylediler⁶².

Şehit Sultan’ın hizmetinde üstün yetenekleri ve engin bilgisi ile önemli hizmetlerde bulunmuş ve çevresinde güvenilirliği ile tanınmış olan Kayseri yöneticisi ve şahnesi⁶³ Celaleddin Kayser, bu durumdan haberdar olunca derhal harekete geçip I Keykavus’un huzuruna çıktı⁶⁴. Sultan’a Alâeddin Keykubad’ın ittifak grubunu türlü vaatlerle birbirinde ayırarak güçlerini kırıp bu yol ile kurtuluşa ereceklerini belirtir. I. Keykavus bu fikri uygun görüp on iki bin dinarlık bir meblağa alınmış olan bir sarığı kız kardeşinden alarak Celaleddin Kayser’e verdi. Gece karanlığında yanında bir erkek köle ile birlikte şehirden çıkarak eskiden mektuplaştığı ve dostluk bağları kurduğu II. Leon’un karargâhına gitti. Celaleddin Kayser II. Leon’a yalnız konuşmak isteğini belirtti ve ona “Siz tekfur biliyorsunuz ki, sizin Selçuklu ülkesinde hiçbir şekilde devlet işlerine müdahale etme, ülkeye sahip veya ortak olmak haklarınız yoktur. O halde ne gereği var kendinizi başkaları için tehlikeye atıyorsunuz? Melik Mugiseddin kardeşinin mülkünü istiyorsa, Melik Alâeddin Keykubad da babasının tahtını istemektedir. Ben siz II. Leon’un onların arasına girip taraf olmanızın maksadını anlayamıyorum. Bendeniz, size olan dostluğuma ve sevgime dayanarak, kendinizi bu faydasızca tehlikenin dışında tutarak Melikliğinizi, yöneticiliğinizi ve ülkenizi korumanızı istiyorum.” diyerek yanında getirildiği on iki bin altın değerindeki baş sargısını II. Leon’a sefer akçası olarak kabul etmesini isteyerek

---

⁶¹ Mubarizeddin Behramşah emri-i meclislikten yetişerek en yüksek dereceye ve kumandanlığa kadar çıkmış meşhur emirlerdendir(Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010, s. 44-294.).

⁶² Koca *a.g.e.*, s. 22.

⁶³ Önemli şehir merkezlerinde şahne denilen bir merkez valisi idare ve zabıta işlerini yürütürdü (İbn Bibî, *a.g.e.*, C.I, s.136, n. 396).

⁶⁴ İbn Bibî, *a.g.e.*, C.I, s.136.

teslim etti. Celaleddin Kayser, ayrıca ittifaktan ayrılıp memleketine giderse kendisine on iki bin mudd⁶⁵ buğdayı sultana ait hayvanlarla gönderme vaadinde bulundu.⁶⁶

Celaleddin Kayser bu akıllıca teşebbüsünün neticesini aldı. II. Leon, Sultanın bütün saltanatı sırasında ülkesine dokunmayacağına dair yazılı bir ahidnâme vermesi halinde ittifaktan ayrılıp ülkesine döneceğini söyledi; ahidnâmenin temini için Celaleddin Kayser ile birlikte bir adamını da yolladı. İzzeddin Keykavus antlaşma metnini yazdırdı ve hiç vakit kaybetmeden II. Leon'a yolladı. Ermeni hükümdarı ahidnâmeyi inceleyip antlaşma gereğince ertesi gece kimseye duyurmadan tüm ordusu ve ağırlığı ile birlikte savaş meydanını terk edip hâkimiyet bölgesine geri döndü⁶⁷.

Ertesi sabah Melik Mugiseddin ile Alâeddin Keykubad'a Ermeni hâkimi II. Leon'un karargâhını terk ettiği haber verilince bu durum karşısında hayrete düştüler. Alâeddin Keykubad endişeye kapıldı, çünkü bir tertip içinde kalmıştı, ittifak gurubu dağılmaya başlamıştı. Amcası Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah da kardeşinin topraklarına saldıracağını bahane ederek savaş meydanını terk etti. Alâeddin Keykubad'a yardıma gelenler onu yalnız bırakıp gitmişlerdi. Bunun üzerine moral çöküntüsü içindeki orduya şehirden çıkan askerler saldırarak pek çok esir aldılar. Durumun vahametini gören Melik Alâeddin Keykubad yeniden gücünü toplamak ve mücadeleye devam edebilmek için birlikte Ankara'ya hareket etti⁶⁸.

Alâeddin Keykubad Ankara'ya giderken Zahirreddin İli de onun yanından ayrılıp destek sağlamak üzere Niğde'ye gitti⁶⁹. Zahirreddin İli burada şehrin ileri gelenlerine ihsanda bulundu muhasara nedeniyle halkın maddi kayıplarını gidermek için şehrin çevresindeki bağ ve bahçelere verilen zararı da halka ödedi. Fakat şehrin ayak takımının saldırısına uğrayınca Ulukışla kalesine sığındı. Zahirreddin İli burada tutunamayınca da Alâeddin Keykubad'a artık yardımı olamayacağı düşüncesi ile

---

⁶⁵ Ölçü birimi olan mud değer olarak, 1 mud: 100-120 kilograma/72,5-135litreye denk gelir(İbn Bibî, *a.g.e.*, C.I, s.136, n. 397).

⁶⁶ Koca *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁷ İbn Bibî, *a.g.e.*, C.I, s.138-139.

⁶⁸ Koca *a.g.e.*, s. 25-26.

⁶⁹ Faruk Sümer, "I. Keykavus", *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 352.

Kozan (Sis) üzerinden Şam tarafına geçti ve Halep yakınlarındaki Tell-Başir de öldü.⁷⁰

2.3. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN ZAFERİ VE MELİK ALÂEDDİN'İN HAPSEDİLMESİ

Sultan İzzeddin Keykavus ise Kayseri muhasarasından sonra Konya'ya giderek büyük bir tören ile tahtına oturdu (20 Temmuz 1211)⁷¹. Burada gücünü topladı ve devlet işlerini düzenledi. Başta Abbasi Halifesi Nasır Lidillah olmak üzere, komşu devletlere haberciler yolladı. Halife tarafından bir takım unvanlar verildikten başka ona, Türkçe İnanç, Bilge ve Kutlu şeklinde hitap etmesi de dikkat çekicidir. İznik Bizans İmparatoru Laskaris'de Sultan'a hediyeler ile beraber bir elçi heyeti yolladı ve barış önerisinde bulundu. Sultan I. Keykavus bu barış önerisini o zamanki siyasi şartlara uygun bularak kabul etti⁷².

Fakat ülkede huzursuzluğa sebep olan ve Anakara'ya yerleşen kardeşi Alâeddin Keykubad onun için hala bir tehlikeydi. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak üzere Sultan I. Keykavus emîr ve kumandanlara ferman göndererek ordusunu Konya'da topladı, muhasara silahlarıyla Ankara'ya hareket etti. Alâeddin Keykubad, Sultan'ın büyük bir ordu ile üzerine geldiği haberini alınca şehrin kalesini onarttı, asker topladı, Ankara halkı ve ileri gelenleri ile daha önce yaptığı antlaşmaları yeniledi⁷³.

Sultan I. Keykavus 1212 yılında Ankara'yı kuşattı. Savaşın ilk gününde tek tek çarpışmalar ağırlıktaydı. Ancak İzzeddin Keykavus Konya'dan getirdiği mancınıklarla kaleyi dövmeye başlayınca savaşın şiddeti arttı. Fakat muhasaranın şiddetlenmesine rağmen bir sonuç alınamıyordu. İlkbaharda başlayan muhasaranın uzayacağını düşünen I. Keykavus askerler ve hayvanlar için barınaklar yaptırdı. Kendisi içinde daha sonra medrese olarak kullanılacak olan bir saray inşa ettirdi. Bu

---

⁷⁰ Emine Uyumaz, *Sultan I Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçukluları Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 16.

⁷¹ *Anonim Selçuknâme*, s. 28.

⁷² Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 149.

⁷³ Turan, *a.g.e.*, s. 300.

defa tehlikeyi ortadan kaldırmakta kesin kararlı olan Sultan I. Keykavus, askeri harekâtın yanı sıra kalenin etrafla bağlantısını keserek giriş-çıkışı engelledi⁷⁴.

Alâeddin Keykubad, Halep Eyyubî hükümdarı Melik Zahir'e başvurarak, kardeşi ile arasında barışın kurulması için aracı olmasını istedi. Bütün kışı şehrin önüne inşa ettirdiği bina ve barınakta geçiren Sultan İzzeddin Keykavus'a Melik Zahir tarafından Şeyh Takıyüddin Ali b. Abu Bekir el-Herevî elçi olarak gönderildi. Son derece kararlı olan Sultan barış teklifini iç işlerine karışma sayarak şiddetle reddetti. Alâeddin Keykubad'ın destek ve yardım arama teşebbüsleri de hep sonuçsuz kaldı. 1212 yılının ilkbaharında başlayan kuşatma, 1213 yılının ilkbaharına kadar devam etmiş, etrafla bağlantısı kesilip stokları azalmaya başlayan şehirde sıkıntılar baş göstermişti. Bunun üzerine Alâeddin Keykubad, toplanıp teslim olma kararı alan şehir halkının isteğine uymak zorunda kaldı⁷⁵.

Sultan I. Keykavus'a gönderdiği elçi vasıtasıyla kendisinin ve kale halkının canına dokunulmamak, şehirde müsaderede bulunulmamak şartıyla teslim olacağını bildirdi⁷⁶. Esaret hayatından yeni dönmüş ve sürgün vaktinde iki kardeşe atabeylik⁷⁷ yapmış olan, fakat o sırada I. Keykavus'un safında bulunan Seyfeddin Ayaba, taraflar arasında arabuluculuk yaptı. Sultan I. Keykavus, Melik Alâeddin Keykubad'ın ileri sürdüğü şartları kabul etti; uc beylerinden Hüsamettin Çoban ve Sayfeddin Kızıl, Seyfeddin Ayaba, Pervane Celaleddin Kayser'in hazır bulunduğu bir toplantıda bir ahidnâme düzenleyerek, kaleden gelen elçilere verdi. Bundan sonra, Seyfeddin Ayaba'nın nezaretinde kalenin teslim işlemleri başladı. Önce saltanat sancağı kalenin burçlarına çekildi. Şehrin sarayından alınan Melik Alâeddin Keykubad, iğdişlerden birinin evinde gözaltına alındı; başına muhafız konuldu⁷⁸. Genç Sultan I. Keykavus birkaç gün sonra törenle şehre girdi⁷⁹.

Sultan I. Keykavus beylerinin tavsiyesine uyarak kardeşi Alâeddin Keykubad'ı öldürtmek istemekteydi. Fakat hocası Şeh Meceddin İshak'ın

---

⁷⁴ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 16.

⁷⁵ Koca *a.g.e.*, s. 27.

⁷⁶ Balık *a.g.e.*, s. 186

⁷⁷ Atabeg; Türkçede "baba, dede" anlamına gelen "ata" ve "beg" kelimelerinin birleşmesinden oluşur. Türkiye Selçuklularında meliklerin eğitimi ile ilgilenen görevliye verilen unvandır. (Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Atabeglik Müessesesi", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2008, s. 483.)

⁷⁸ İbn Bibî, *a.g.e.*, C.I, s.159.

⁷⁹ Koca *a.g.e.*, s. 27.

müdahalesi ile bu fikrinden vazgeçti. Ancak Alâeddin Keykubad'ın yanında yer alan komutanlar Sultanın gazabından kurtulamadılar. emîrlerin saç ve sakalları tıraş edildikten sonra bu komutanların her biri bir ata bindirilip, şehirde gezdirildi bu arada önlerinde ve arkalarında yürüyen iki kişi tarafından kamçılandılar. Tellallar da “Sultan’a ihanet edenin cezası budur” diye ilanatta bulunmaktaydılar⁸⁰.

Alâeddin Keykubad muhafızlar tarafından gözaltında bulunduğu iğdişlerin evinden alınarak, Seyfeddin Ayaba nezaretinde, maiyetiyle birlikte Malatya yakınlarındaki Minşar (Masara⁸¹) kalesine hapsedildi⁸².

Sultan I. Keykavus, “kökü mutlaka kazınması gereken bir fitne” olarak tanımlandığı tehlikeyi böylece atlatmıştı. Selçuklu devletinin rakipsiz ve tek sultanı olmuştu. Hapis hayatı başlayan Alâeddin Keykubad için de endişe ve korku dolu hayatı başlamıştı⁸³. Esir Melik Keykubad daha sonrasında ise güvenlik sebebi ile Gezerpirt kalesine nakledildi⁸⁴.

3. SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBAD DEVRİ

3.1. I. ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN SULTAN SEÇİLMESİNDE DEVLET ERKÂNIN ROLÜ

Alâeddin Keykubad'ın kardeşi I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)'tan sonra, onuncu Türkiye Selçuklu Sultanı olarak tahta geçişi hakkında kaynaklarda iki ayrı rivayet vardır. Bir rivayete göre I. İzzeddin Keykavus'u (1220) hastalanarak öldüğünde tahta geçecek oğlu yoktu. Bu nedenle devlet erkânı Alâeddin Keykubad'ı hapisten çıkarıp tahta oturttu⁸⁵. Diğer rivayete göre ise, Sultan I. Keykavus hastalığı ilerleyince kardeşinin hapisten çıkarılarak yanına getirtmiş ve kendisinden sonra onun tahta çıkarılması için vasiyette bulunup, halkı ona itaat etmesi için ilgililerden yemin almıştır⁸⁶. Devrin ana kaynağı İbn Bîbî ise bu ikinci rivayette hiç değinmeden Alâeddin Keykubad'ın devlet erkânı tarafından tahta çıkarıldığından bahsetmektedir.

⁸⁰ Koca a.g.e., s. 27.

⁸¹ Anonim Selçuknâme'de Hayuk Kalesi olarak geçmekte. (Anonim Selçuknâme, s. 28.)

⁸² Yedi Yıl burada hapis olarak kalır. (Aksarayî, a.g.e., s. 25.)

⁸³ V. Gordlevsk, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev: Azer Yaran, Şahin Matbası, Ankara 1998, s. 152.

⁸⁴ Koca a.g.e., s. 28.

⁸⁵ Anonim Selçuknâme, s. 29.

⁸⁶ Uyumaz, a.g.e., s. 18.

Çaşnigir Emîri Seyfeddin Ayaba, Pervane Şerefeddin Muhammed, Emîr Mübarizeddin Çavlı, Emîr-i Meclis Mübarizeddin Behramşah ve Emîr-i Ahur Zeyneddin Başara gibi devlet emîrleri, I. Keykavus'un ölümünü gizli tutmuşlardı⁸⁷. Yukarıda adı zikredilen devlet adamları Keykavus'un ölümüyle sahipsiz kalan ülke tahtına kimi oturtacaklarına, devletin dizginini kime teslim edeceklerine dair görüş alışverişinde bulunmuşlardı⁸⁸. Buradan da anlaşıldığına göre müşavere için toplanan devlet adamlarının reylerine göre Selçuklunun yeni hükümdarı belirlenecekti.

Buradaki devlet adamlarından bir kısmı, halkına iyi davranan, ülke yönetiminde ustalık gösteren, ordusu güçlü, adaleti yerinde bir sultan olan Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah b. Kılıç Arslan'dan yana görüş bildirdi. Bir kısmı Koyunluhisar'da tutuklu bulunan Sultanın küçük kardeşi Keyferidun b. Keyhüsrev'in iş başına getirilmesini istedi⁸⁹. Emîr-i Meclis Mübarizeddin Behramşah, Çaşnigir Emîr Seyfeddin Ayaba da Sultan'ın ortanca kardeşi Melik Alâeddin Keykubad lehinde görüş bildirerek, "Onun alınında tacı ve mührünün sahipliği okunmakta büyüklüğü her hareketinde ortaya çıkmaktadır. Ondan başkasını aramak boşuna" dediler. Bu ikisi Alâeddin Keykubad'ı önerince Sahib Necmeddin ile Pervane Şerefeddin Muhammed de, "Biz bunun hizmetinde bulunduk. Kindar, kıskanç ve haşin birisidir. İş başına gelince halkın başına öyle gailer açar ki, tedavisi ve telafisi mümkün olmaz." dediler. Taht mücadelesinde I. Keykavus'un tarafında buldukları, Alâeddin Keykubad'ı mağlup ve hapis etmede rol oynadıkları için onun da ağabeyi gibi şiddetli davranacağıının endişesini ve tereddüdünü içlerinde bulunduruyorlardı. Fakat Emîr-i Meclis Mübarizeddin Behramşah ve Çaşnigir Emîr Seyfeddin Ayaba onların sözlerine iltifat etmediler; ileri sürdükleri fikirleri çürüterek Melik Alâeddin'den âlâsı olmayacağını söyleyerek bu seçimi uygun görüp onayladılar⁹⁰. Yukarıda adı geçen büyük beyler Alâeddin Keykubad'ın yüksek vasıf ve meziyetlerinden dolayı onun tahta çıkması konusunda ısrar edince diğerleri de kabule mecbur kaldılar. Melik Alâeddin Keykubad'ın saltanat tahtına oturması için söz verip ahid yaptılar⁹¹.

⁸⁷ Salim Koca, "Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2009, s. 6.

⁸⁸ İbn Bibî, *a.g.e.*, C.I, s. 221.

⁸⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 326.

⁹⁰ Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 154.

⁹¹ İbn Bibî, *a.g.e.*, C.I, s. 224.

Seyfeddin Ayaba, Alâeddin Keykubad'ı Ankara'dan Malatya'ya hapishaneye kendisinin götürdüğünü ve bunun kendi aleyhinde bir kin oluşturacağını ifade ederek, Alâeddin Keykubad'a müjde haberini vermek ve bu sayede aman almak üzere bu vazifenin de kendine tevdiini istedi. Yanına Sultan'ın öldüğünü gösteren yüzüğünü ve mendilini alarak birkaç memur ile birlikte Malatya'ya Alâeddin Keykubad'ın hapsedildiği ikinci yer olan Gezerprit kalesine gitmek için hareket etti. Hızla yol aldılar ve Gezerprit kalesinin önüne vardılar. O sırada Alâeddin Keykubad da namazını kılmış, oturmuş dualar okuyor ve dışarı bakıyordu⁹². Bir tepenin üzerinden hızla gelmekte olan bir süvari kafilesi görünce korkuya kapıldı; öldürüleceği endişesine düştü⁹³. Sultan I. İzzeddin genç ve dinç olduğu için onun ölmüş olabileceği aklına gelmiyordu. Kalenin muhafız kumandanı (dizdarı) kapıya koşup Seyfeddin Ayaba'nın geliş sebebini sorunca o da Sultan'ın öldüğünü söyledi ve siyaha boyanmış yüzük ve mendilini de delil olarak gösterdi. Muhafızda Seyfeddin Ayaba'yı içeri aldı. Seyfeddin Ayaba kılıcını Kale komutanına teslim etti ve Alâeddin Keykubad'ın yanına girdiler ve baş sağlığı dilediler⁹⁴. Seyfeddin Ayaba gözü yaşlı olarak kefenini boynuna astı ve kale komutanına teslim ettiği kılıcı sultanın önüne koyarak: "Sultanımız bendesi hakkında ne uygun görürse onu yapsın." dedi. Alâeddin Keykubad'dan af diledi ve kendisine dokunulmayacağına dair Kur'an-ı Kerim üzerine el bastırıp yemin ettirdi bir ahdname aldı⁹⁵.

Alâeddin Keykubad saltanat davetini alınca, derhal ata binip süratle Sivas'a gitti. Burada halkın Sultan I. Keykavus'un öldüğünden ve yerine Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkacağından haberleri yoktu. Emîr-i Meclis Mübarizeddin Behramşah kalede atla dolaşarak Sultan'ın iyi olduğuna dair halka bilgi vermişti. Alâeddin Keykubad'ın gelmesi ile Sultan'ın tabutu başına gidilip cenazesi gösterildi⁹⁶. Daha sonra Seyfeddin Ayaba Sultan'ın öldüğünü ve yerine kardeşi

⁹² İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 222.

⁹³ Keykubad daha sonra o günü anlatırken; o gece rüyasında nurani yüzlü bir ihtiyarın gelip kendisini ata bindirdiğini ve bundan sonra Şahabeddin Ömer bin Muhammed Sühreverdî'nin himmeti ve muhabbeti seninle beraberdir, dediğini buna rağmen süvarileri görünce korktuğunu ve bu münasebetle hayat ümidi kırılarak şua beyitleri söyler:

"Âlem beni, mutluluk elbisesinden soyunmuş buldu. Sonsuz acılardan şaşırılmış buldu.

Ağladığı hergece beni gamlı gördü, gördüğü her sabah beni ağlar buldu" (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 223.)

⁹⁴ Salim Koca, "Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı", *I.Alâeddin Keykubad ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 06-07 Kasım, Konya 2008, s. 23.

⁹⁵ Turan, *a.g.e.*, s. 327.

⁹⁶ Hülya Dursun, *Alâeddin Keykubad'ın Sosyal Devlet Anlayışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2008, s. 8.

Alâeddin Keykubad'ın geçtiğini duyurdu ve şehrin ileri gelenleri Sultan'ın huzurunda yeri öptüler. Sultan matem alameti olarak beyaz atlas giydi. Üç günlük yasın ardından da başkent Konya'ya gelen Sultan görkemli ve büyük bir törenden sonra on sekiz yıl kalacağı saltanat tahtına oturdu (Ocak-Şubat 1220)⁹⁷.

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Vezir Reşidüddin'i, Melikü'l-Ümera Çaşnigir Emîr Seyfeddin Ayaba'yı, Naib Hokkabazoğlu Seyfeddin Ebu Bekir'i ve Pervane Celaleddin Kayser'i özel olarak kabul etti. Daha sonra Sultan culus haberinin uc beylerine bildirilmesini ve onların Konya'ya gelmeleri için fermanlar yazdırılmasını kâtip ve münşilere emretti. Derhal ferman yazılıp, birer ulak ile uc beylerine gönderildi. Haberi alan uc beylerinden Hüsameddin Çoban, Seyfeddin Kızıl ve diğerleri sayısız hediyeler ile beraber geldiler. Seyfeddin Kızıl ve Hüsameddin Çoban altın, gümüş ve gulam, diğer beyler ise koyun, at ve köleler hediye ederek yeni Sultan'ın elini öptüler. Sultan da onların beylik menşurlarını yenileyip, hil'atlerini giydirdi ve ihsanlarda bulundu⁹⁸.

4. SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN ASKERİ HEGEMONYA İLE MÜCADELESİ

4.1. ASKERİ HEGEMONYANIN GÜÇLENMESİ

I. Alâeddin Keykubad tahta oturduktan sonra bazı devlet adamları ve komutanlarla egemenlik çatışmasına girmek durumunda kalmıştı. Sayıları yirmi dört⁹⁹ civarında olduğu kabul edilen bu komutanlar uzun müddet devlet hizmetinde bulunmuş ve mühim görevler üstlenmiş kişilerdi¹⁰⁰.

Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkarılmasında büyük gayret gösteren Beylerbeyi Çaşnigir Seyfeddin Ayaba ve Emîr-i Meclis Mübarizeddin Behramşah, Sultan'ın cülusundan itibaren büyük bir nüfuz sahibi olmuşlardı. Bunları Emîr-i Ahur, Zeyneddin Başara ve Emîr Bahaeddin Kutluğca¹⁰¹ izlemekteydi. Bu büyük emîrler hizmetlerindeki kıdemleri ve servetlerinin bolluğu; adamlarının, mallarının ve

⁹⁷ Ahmed b. Mahmûd C.I, s. 151.

⁹⁸ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 20.

⁹⁹ *Anonim Selçuknâme*, s. 30.

¹⁰⁰ Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2006, s. 241.

¹⁰¹ Kesik *a.g.e.*, s. 59

erzaklarının çokluğu yüzünden gurur ve büyülenme yolunu tutmuş; Sultan'a inanılmaz tahakküm etmeye başlamışlardı. Sofrada, mecliste, yeme içme esnasında ayaklarını yetki ve sorumluluk alanlarının dışına atmaya başlamışlardı. Zira babası I. Keyhüsrev'in ikinci defa tahta çıkmasında ve yine kardeşi I. İzzeddin Keykavus'un sultan olmasında önemli rolleri oynamışlardı. Alâeddin Keykubad'ı da tahta çıkaran yine onlar idi. Dolayısıyla kendilerine olan güvenleri çok artmıştı. Ayrıca Seyfeddin Ayaba saltanat müjdesini kendisine ileten ilk kişi olarak ayrı bir imtiyaz kazanmıştı¹⁰².

İşler öyle bir dereceye gelmişti ki, Seyfeddin Ayaba'nın ihtişamı ve devlet işlerindeki nüfuzu Sultan'ı gölgede bırakır olmuştu. Seyfeddin Ayaba Sultan'ın huzurundan ayrıldığında sarayın etrafında kimse görünmezdi, onun işareti olmadan kimse sultanın huzurunda ağzını açamazdı. Bunun için emîrlar kendisini lider olarak görüyor ve önemli işleri Sultan yerine ona danışıyorlardı. Onun emrine Sultan'ın kapı bekçisinin dahi karşı gelmesi mümkün değildi. O, Sultan'ın saltanatına oturduğundan beri aynı yolu izlemiş ve bu huyundan hiç vazgeçmemişti. Onun bu davranışları yüzünden Sultan'ın kalbinde kin ve nefret yer etmişti. Yine Seyfeddin Ayaba'nın konağında günde seksen baş koyun kesilirken Sultan'ın sarayında hassa kulları ve saray halkı için sadece otuz baş koyun kesiliyordu. Sultan Alâeddin Keykubad Konya sokaklarında elli-atmış koruma ile dolaşırken, emîrlarından Zeyneddin Başara saraya yüz elli-iki yüz koruma ile girip çıkıyordu. Bütün bu olup bitenlerin farkında olan Sultan Alâeddin Keykubad'ın dost meclislerinde yaptığı serzenişler bile emîrlere iletiliyordu¹⁰³. Emîrlar Sultan'ın da kendilerinden memnun olmadığını biliyor ve kendi aralarında onu tahttan indirmek için planlar yapıyorlar, tatbiki için fırsat gözlüyorlardı¹⁰⁴.

---

¹⁰² Uyumaz, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁰³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 283.

¹⁰⁴ Balık *a.g.e.*, s. 186

4.2. SULTAN ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN ASKERİ HEGEMONYA İLE MÜCADELESİ

Sultan Alâeddin Keykubad, otoritesini sarsan bu emîrlere karşı fırsat kolluyor fakat güçlerini bildiği için açıkça bir şey yapamıyor ve onlarla iyi geçinmeye çalışıyordu.

Sultan I. Keykubad bir gün saray erkânı ile Konya'nın kır ve bahçelerini dolaşırken her tarafı meyve ağaçlarıyla kaplı olan bu şehrin kale ile surlardan mahrum olduğunu gördü. Yanındakilere böyle bir şehrin kale ve sursuz bırakılmaması gerektiğini söyledikten sonra: "Gerçi bizim kuvvet ve kudretimizi bütün dünya bilir, o yüzden barış vardır. Fakat tedbirli insanlar için her vakit tehlikeden sakınmak lazımdır. Çünkü zamanın ne getireceği belli olmaz. Bu şehrin ve Sivas'ın çevresine öyle bir sur çekilmelidir ki, kin ve düşmanlık oralardan uzak kalsın." dedi. Sultan bu isteğini gerçekleştirmek üzere sahasında uzman mimarları yanına alarak, emirleriyle beraber Konya'nın etrafını dolaştı. Burç ile kale kapılarının yerleri tayin edilip projeleri yaptırıldı. Sultan on iki kapıdan oluşan kalenin dört büyük kapısı ile bir kaç burç ve bendlerinin masraflarını hazineden karşılanmasını, geri kalan kısımlarının da memleket büyükleri arasında kudretleri nispetinde; taksim olunarak acele tamamlanmasını emretti. Bu şekilde bir ferman Sivas'ta bulunan Emîr-i Meclis'e de gönderilerek gece, gündüz çalışmak suretiyle Sivas'ta sağlam bir kalenin inşası emredildi.

Konya ve Sivas surlarının yapımına emîrleri zoraki olarak katması da onları iktisadî açıdan zayıflatmayı planladığını göstermekteydi. Sultan'ın isteğiyle başlayan inşaat hızla ilerledi. İşler bittikten sonra Sultan'a haber verildi ve Alâeddin Keykubad hendeklerin etrafını dolaşip surları tek tek kontrol etti. Daha sonra da her emîrin kendi yaptırdığı kısmın üstüne ismini altınla nakş ettirmesine izin verdi¹⁰⁵. emîrlere kendilerine son derece ağır gelen bu işi zoraki yaptıktan sonra, isimlerinin burada anılacak oluşuna sevinse de, Sultan'a karşı düşmanlıkları daha da çoğalmış kinlerini arttırmıştı¹⁰⁶.

Emîrlere Sultan Alâeddin Keykubad'ın hayatına son vermek için bir birleriyle görüş alış verişinde bulunuyorlardı. Sultana karşı da hiçbir şey yokmuş gibi hareket

¹⁰⁵ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 26.

¹⁰⁶ *Anonim Selçuknâme*, s. 29.

ediyorlardı. Kurt ve tilki gibi birbirinin oyunundan korkup çekiniyorlardı. Sultan'ın yerine de küçük kardeşi Keyferidun'u geçirmeyi planlamışlardı¹⁰⁷. İbn Bîbî'de anlatıldığına göre; Emîrlere bir gece işret âleminde verdikleri bir kararla ertesi günü Sultan'ı, Emîr Seyfeddin'in evine davet ederek oraya gelince ayaklarına ağır bir zincir vurmaları ve Koyulhisar'da bulunan kardeşi Keyferidun'u getirtip tahta çıkarmaları hususunda söz birliği etmişlerdi¹⁰⁸. Bu planlarını uygulamaya koyup başarılı olurlarsa istedikleri gibi hareket edebileceklerdi. Fakat onların sır yoldaşları olan bir genç asker (gulam) o gece sarhoşlukla meclisten dışarı çıkmış, kendini bilmeyecek kadar muvazenesiz bir halde Hokkabazoğlu Seyfeddin'in evine uğrayarak emîrlere Sultan'a hazırladıkları suikast planını anlatmıştı¹⁰⁹. Seyfeddin hemen o gece Sultan'ın huzuruna çıkıp meseleyi anlatmıştı¹¹⁰. Bunun üzerine Sultan ertesi gün, Çaşnigir Seyfeddin Ayaba tarafından yapılan davete mazeret göstererek gitmemiş, bundan sonra da kendini onlardan kollamaya başlamıştı.

Sultan I. Keykubad, kışı geçirmek için gittiği Antalya'da emîrlere düşmanlıklarının son derece arttığını haber aldı. Alâeddin Keykubad, Hokkabazoğlu ile Emîr Komnenos'a bu durumdan şikâyetçi olduğunu anlatmıştı. Alâeddin Keykubad'a yakınlık kazanmış bu emîrlere Sultan'a: "Siz Sultanımızın düşüncesi onların kötülüğünü ve baskısını ortadan kaldırmak konusunda samimi ise vücudunuzun aynasını onların çirkin pasından temizlemek kolaydır. Ancak emîrlere yakın dostu olan Antalya Subaşı Mübarizeddin Ertokuş yirmi seneden beri Antalya'nın hâkimi ve yöneticisi olması¹¹¹, beyler ile onun arasında dostluk münasebetlerinin olması dolayısıyla burada bir şey yapmak güç olur. Eğer siz Sultanımız bunu Kayseri'de yaparsanız bu işte muvaffak oluruz." dediler¹¹². Bu fikir Sultan'ın da hoşuna gitti ve Antalya'dan göç mevsimi gelince Kayseri'ye hareket etti.

Şehre gelindiğinde emîrlere meselesinin halledilmesi için ilk tedbir olarak silahlı gulamlarla ve kalabalık bir şekilde Sultan'ın huzuruna girmeleri yasaklandı.

---

¹⁰⁷ Merçil, *a.g.e.*, s. 141.

¹⁰⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 284.

¹⁰⁹ Anonim *Selçuknâme*, s. 30.

¹¹⁰ Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 156.

¹¹¹ Mehmed Nadir Özdemir, "I Alâeddin Keykubad'ın Saray Hayatında ve Orduda Gulâmalar", *I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 06-07 Kasım, Konya 2008, s. 111.

¹¹² İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 285.

Bu emîrlere karşı uygulanan ilk fiili tedbirdi. Bu uygulama kararlık ile sürdürüldü. Hatta Emîr-i Perdedaran-i hassa Şemseddin Kazvin'ye emîrlere silah ve maiyetleriyle huzura girmelerine izin verdiği için elli sopa vurularak cezalandırılırdı. O günden itibaren her emîr sadece bir adamı ile huzura girmesine izin verildi¹¹³.

Bu kural yerleşip uyulmaya başlanınca Sultan I. Keykubad, Emîr Komnenos, Nâib Hokkabazoğlu ve Emîr-i Candar Mübarizeddin İsa arasında meselenin halli için kesin netice verecek ikinci bir plan hazırladı. Bu plana göre; Sultan sarayda bir eğlence düzenleyecek ve emîrlerin de iştirakini isteyecekti. Emîr Komnenos kendi adamlarıyla silahlarını kuşanıp gizlice sarayın bahçe duvarlarını dolaşacak, hassa askerleri ise silahlarını kuşanmış halde onları takip edecekti. Perdedarlar, emîrlere içeri girdikten sonra sarayın dış kapısını sımsıkı kapayacaklar, hiç kimsenin dışarı çıkmasına meydan verilmeyecekti. Mübarizeddin İsa ve kardeşleri Bezm-hane kapısında silahlı bekleyecekler, emîrlere her hangi birisi fazla sarhoş olup evine gitmek isterse bir odada tutuklanıp, hakkında çıkacak fermana göre hareket edilecekti¹¹⁴.

Plan gereği herkes mevkiine göre eğlence meclisinde yerini almıştı. Sazlar, çalgılar çalmaya başlayınca plan işlemeye başladı. Emîr Seyfeddin Çaşnigir, herkesten önce evine gitmek için izin istedi. Mübarizeddin İsa ve kardeşleri önüne çıkıp “Emîrin şu odaya girmesi ferman icabıdır.” dediler. Çaşnigir bu işe hiddet ve hayretle karşı çıktı. Mübarizeddin İsa ısrar edince külahını yere atıp: “Ben, Sultan'ın bir gün bahçede eski kart ağaçları kesmek, onların yerine yeşil fidanlar dikmek lazımdır, dediği zaman hakkımda bu gadri yapmak istediğini anlamıştım. Eğer o zaman tedbir alsaydım bu gün böyle aciz kalmazdım, kaderime razı olmalıyım¹¹⁵.” dedi. O sırada Emîr-i Ahûr Zeyneddin Başara dışarı çıktı. Onu da başka bir odaya kapadılar. Bahaeddin Kutluca'ya da aynısı yapıldı. Eğlenceden en son Emîr-i Meclis kalktı, o da aynı akıbete uğradı. Bu suretle hepsi yakayı ele verdiler¹¹⁶.

Hokkabazoğlu Seyfeddin, Sultan'ın huzuruna girdi ve saltanatınız uğurlu olsun dedi. Sultan'ın gulamları ile Emîr-i Dâd dış sofada oturmakta olan emîrlerin gulamlarını tutuklatıp zindana götürdüler. Saltanat sarayının kapısı tekrar açıldı.

---

¹¹³ Turan, *a.g.e.*, s. 340.

¹¹⁴ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 26-27.

¹¹⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 286.

¹¹⁶ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 28.

emîrlerin evlerine naibler gönderilerek bütün mal ve servetleri kaleme vurulduktan sonra evleri mühürlendi. Vekiller tayin edilip evlerini, kölelerini ve sahip oldukları her şey müsadere edildi. Muhafazası için bekçiler görevlendirildi. Ayrıca, bütün yakınlarıyla akrabalarının evleri de yağma edildi. Sultan büyük kin duyduğu bu insanları bertaraf ettikten sonra Kayseri Valisi Mecdeddin İsmail'i Çaçnigir Seyfeddin Ayaba'nın yanına gönderip yaptığı küstahlığının ve tahakkümünün sebebini öğrenmesini emretti¹¹⁷. Çaçnigir Seyfeddin Ayaba da buna cevap olarak "Gurbet zamanında onu ve kardeşini omuzlarımda taşıdım, eğitimleri ile ilgilendim. Onların hatırı için sırtıma yüklediğim bir tay ekmeğini Rum kadınlarına satarak Sultan'ın ve kardeşinin yiyeceğine sarf ettim. Babasının mübarek naaşını Rum memleketinden İslâm diyarına ben getirdim. Sultan'ı vezir ve emîrlerin reyleri hilafına hapisten çıkartıp tahta oturttum. Babasının kullarından kıdem itibariyle benden daha yüksek derecede kimse yoktur. Eğer küstahlık ettim ise bundan dolaydır. Zindan gününde verdiği teminata çok itimat beslemiştim. Sultan için benim gibi müşfik ve sadık bir kul bulunmaz, eğer beni feda ederse pişman olur. Ancak bu bir fayda sağlamaz." dedi¹¹⁸.

Sultan, bu sözleri duyunca Çaçnigir Seyfeddin Ayaba'ya karşı kararını etkilemedi hatta öfkesi daha da şiddetlendi ve gerekli cezaları verdi¹¹⁹.

Sultan Alâeddin Keykubad, emîrleriyle arasında üç yıldır devam eden gerginliği böylece hallettikten sonra, bu planı muvaffakiyetle tatbik etmiş olan emîrleri davet etti. Emîr Komnenos, Emîr-i Candar Mübarizeddin İsa ve kardeşleri huzura geldiler. Hepsini muhabbet meclisine oturttu. O gece Seyfeddin Ayaba'dan boşalan beylerbeyliği makamına Emîr Komnenos'u atadı¹²⁰. Yüksek bir siyasi zekâ kabiliyetine sahip olan Sultan Alâeddin Keykubad kendi sadık adamlarını devletin makamlarına tayin edip otoritesini tesis etmiş oldu. Böylelikle devleti kendi görüş ve programı dâhilinde yönetmeye başladı.

Ertesi gün de alışılmışın dışında davul, boru, bayrak ve çetrlle Meşhed ovasına gitti. Bir müddet burada çevgen oyunu ile vakit geçirdi. O esnada Emîr Kemaleddin Kamyar, Tercüman Zahireddin Mansur ve Şemseddin Horasani gibi orta derecedeki

---

¹¹⁷ Kesik *a.g.e.*, s. 62.

¹¹⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 286.

¹¹⁹ *Anonim Selçuknâme*, s. 30.

¹²⁰ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 30

emîrlerin birbirleriyle gizlice konuşmakta olduklarına ve isyankârlıktan vazgeçemediklerini gördü¹²¹. Buna çok kızarak: “Henüz bu yerde sürünen zümrenin başlarından serkeşlik rüzgârı gitmedi mi?” deyip her üçünün de sopalarla meydandan kovulmasını, Türkiye Selçuklu diyarı dışına sürülmelerini Emîr-i Dâd’a ferman buyurdu. Bunlardan sadece Kemaleddin Kamyar daha sonra tekrar Sultan’ın himayesine girebilmiştir¹²².

Emîrlerin Sultan I. Keykubad’ı tahtından etme teşebbüsünden şu hususları tespit etmek mümkündür: Sultan’ın mutlak otoritesi sınırlandırılmak istenmişti. Sultan’ın hayatına kast edilmişti. Sultan tahkir ve tahrik edilmişti. Devlete karşı isyan girişimi mevzubahisti. Verilen görev, yetki ve sorumlulukların dışına çıkılmıştı¹²³. Bu cürümlerinin karşılığında Sultan tarafından cezalandırılmışlardı. Bu tecrübeli devlet adamlarının tasfiyesi ilk bakışta devleti zayıflatmış gibi görülebilir. Fakat bu devlet adamlarının bertaraf edilmesi devletin ağırlıklarından kurtulması gibi olmuştu. Yeni devrin sosyal, siyasi ve iktisadî değerlendirilmesi yapıldığı zaman Selçuklu Devleti’nde mükemmel bir yükseliş olduğu gözlenmekteydi. Sultan’a karşı oluşan tahakküm ve baskının kaldırılması yönetimdeki ahenksizliği, siyasi belirsizlik ve karmaşıklığı da ortanda kaldırmış oldu. Türkiye Selçuklu Devleti’nin Sultan Alâeddin Keykubad devrinde zirve noktaya erişmesi de gayrı meşru müdahalelerin bertaraf edilmesinin ne kadar haklı ve isabetli bir durum olduğunu göstermiştir.

5. SULTAN’A YÖNELİK TAHAKKÜMÜN SON HAMLESİ

Sultan I. Alâeddin Keykubad 1220-1237 yılları arasında Selçuklu tahtında kalmış ve devlete en parlak dönemlerini yaşatmıştı. Sultanın tüm gayret ve dikkatine rağmen toplumun her kesimini memnun etmeyi başaramamıştı¹²⁴. Bu durum kendisine karşı tertipler olmasına neden olmuştu. Bu tertiplerden sonuncusu da Sultan’ı canından etmişti.

Baharın gelmesiyle sefer hazırlıkları tamamlanmış ve ordu Meşhed Ovasında toplanmaya başlamıştı. Amid seferine hazırlanan Selçuklu ordusunda iktâ sahiplerini

---

¹²¹ Turan, *a.g.e.*, s. 340.

¹²² Uyumaz, *a.g.e.*, s. 30.

¹²³ Mustafa Safran, “Alâattin Keykubad’ın Otorite Anlayışı ve Ümera Katli Meselesi”, *Selçuk Dergisi*, S. 3, Haziran 1988, s. 100.

¹²⁴ Balık *a.g.e.*, s.187.

ve uc Türkmenleri başlıca yekûnu teşkil etmekle beraber ücretli asker olarak Harezmlî, Gürcü, Frank, Rus, Kıpçak ve Kürtler yer almaktaydı¹²⁵. Sultan Alâeddin Keykubad sefere çıkmadan önce Harezmlî Kayır Han'ı Sivas'ın idaresine tayin ettiği gibi, Erzincan vilayetini de büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'e bırakmıştı. Ayrıca, onun Melikü'l-Ümeralık ve atabeyliğine de Çaşnigir Şemseddin Altunaba'yı atamıştı. En önemli kararı ise Eyyubî Melikesi Gaziye Hatun'dan olan oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht ilan edip, bütün devlet erkânını ona biat ettirmesiydi¹²⁶.

Harezmlî Kayır Han'ın Sivas'ın idaresine tayin edilmesi, Sultan I. Keykubad'ın has adamlarından olan Sivas Valisi Şarapsalar Fahreddin Ayaz'ın ölmesinden sonra olmuştu. Öte yandan Kayır Han'ın bu göreve ataması bazı devlet erkânında ciddi boyutta rahatsız etmiş hatta bazı dedikodulara göre Sultan'ın ölümüne sebep olmuştu. Buna göre Sultan I. Keykubad'ın ani ölümü bir tesadüf değil bu huzursuzluğu hisseden kişilerin tertip ettiği bir zehirlenmeydi.

Amid seferi ile ilgili Meşhed ovasındaki hazırlıklar devam ederken 28-30 Mayıs 1237 tarihlerinde İbn Bîbî'nin verdiği bilgiye göre; Sultan I. Keykubad bayram kutlamaları için Meşhed ovasında büyük bir tören düzenlemişti. Bayram yerinde herkes hünerini gösteriyor idi. Hatta bir ara Sultan ile Celaleddin Karatay da mızrak ve kalkanla gösteri yaptılar¹²⁷. 30 Mayıs 1237 günü Sultan I. Keykubad Kayseri'de hazır bulunan yabancı elçilere, emîrlere ve devlet erkânına ziyafet verilmesini emretti¹²⁸.

Derhal hazırlıklar yapıldı ve büyük bir neşe içinde geçen bu ziyafette Çaşnigir¹²⁹ Nasreddin Ali, Sultan'ın önüne kızarmış bir kuş eti koyup parçaladı ikram etti. Alâeddin Keykubad bu etten birkaç lokma yedikten kısa bir süre sonra rahatsızlandı ve istirahat için atına binerek dinlenmek üzere Keykubadiye sarayına gitti. İstirabı gittikçe arttı, kendisini daha kötü hissetmeye başladı; bulantı geldi ve

---

¹²⁵ Turan, *a.g.e.*, s. 389.

¹²⁶ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 94.

¹²⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 454.

¹²⁸ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 94.

¹²⁹ Çaşnigir; sofracı başı demektir. Sofraya getirilen yemekleri, yenmeden önce tadarak kontrol etmek suretiyle hükümdarın zehirlenmesini önlemekten sorumlu bir saray görevlisiydi. Bu görev, özellikle hükümdarın çok güvendiği bir kişi tayin edilmekteydi. Bu duruma göre, Çaşnigir, ya suikastçılar tarafından kendi taraflarına çekilmiş ve yahut oyuna getirilmiş olabilir. (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 36.)

kanlı ishal oldu¹³⁰. Sultan I. Alâeddin Keykubad Emîr Karatay'a; "Benim sonum geldi, Kemaleddin Kamyar'ı çağır, ona söyleyeceklerim var." dedi. Ancak Kemaleddin Kamyar Sultan'ın huzuruna gelene kadar Alâeddin Keykubad konuşma melekesini yitirdi. İşaretlerle bir şeyler anlatmaya çalıştı ise de Kemaleddin Kamyar hiç bir şey anlayamadı ve evine döndü. Daha sonra durumu daha da ağırlaşan sultan Keykubadiye Sarayında vefat etti. Sultanın naaşı iki gün sonra Konya'ya götürülüp ecdadına ait Künbed Sarayına defnedildi¹³¹.

Anonim Selçukname'de Sultan Alâeddin Keykubad'ın, 4 Şevval Pazartesi günü Kayseri'de Şehzade Gıyaseddin Keyhüsrev ve onu destekleyen emîrleri tarafından zehirlendiğini, Cuma gününde cenaze namazı (4 Mayıs 1239) kılındıktan sonra Konya'da Sultanlar türbesine defnedildiğini kayıt etmektedir¹³². Sultan'ın ölüm şekli ile ilgili Anonim Selçukname'nin verdiği bu bilgi oldukça enteresandır. Zaten araştırma eserlerin birçoğu da, Sultan Alâeddin Keykubad'ın bu ani ölümünü yerine geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Sadeddin Köpek'in birilikte takip ettiği siyaseti göz önünde alarak bir zehirlenmeye bağlarlar¹³³.

Ancak devrin ana kaynağı olan İbn Bîbî eserinde Sultan'ın zehirlendiğine dair açık bir ibare kullanmayıp olayı şu şekilde rivayet etmiştir: "Ansızın Çaşnigir Nasireddin Ali, kızarmış bir tavuğu sıcak olarak meclise getirdi. Sultan'ın önüne götürerek sofranın başına dizüstü çöktü. Bıçakla tavuğu parçalayarak Sultan'ın önüne koydu. Sultan ondan birkaç lokma yedi. Bir süre sonra insanların geçimini temin etmeye vesile olan mübarek mizacında büyük bir değişiklik meydana geldi. Mecliste bulunanlar şaşkınlık halinde dağıldılar. Sultan'ın cömert zatını sıkıntı istila etti. Ata binerek Keykubadiye sarayına gitti. Orada çokça kustu. Zaman geçtikçe rahatsızlığı ve sıkıntısı arttı. Acı her yanını sardı. Gece yarısı olunca Sultan Keykubadiye kasrından cennetin mutluluk sarayına hareket etti. Bu fani dünyadan ebedi âleme vardı. İki gün sonra pak cesedini, mübarek varlığını ve şerefli bedenini

---

¹³⁰ Ahmed b. Mahmûd C.I, s. 152.

¹³¹ Turan, *a.g.e.*, s. 389.

¹³² *Anonim Selçuknâme*, s. 31.

¹³³ Turan, *a.g.e.*, s. 388; Balık *a.g.e.*, s.187; Uyumaz, *a.g.e.*, s. 94; Merçil, *a.g.e.*, s. 147; Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 165; Kesik *a.g.e.*, s. 64.

tabuta koyup devenin sırtında başkent Konya'ya götürdüler. Padişahlar türbesinde (kümbed-seray-i şahan) atalarının ve dedelerinin yanında toprağa verdiler¹³⁴.”

Sultan Alâeddin Keykubad kendisine yapılan bu tertip ile zehirlendi ve böylelikle Sadeddin Köpek ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev iktidarı ele geçirmiş oldu.

6. GAYRI MEŞRU YOLLA İŞ BAŞINA GELEN II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ VE SADEDDİN KÖPEK'İN İCRAATLARI

6.1. SULTAN II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN TAHTA ÇIKMASI

Büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev dururken, Sultan I. Keykubâd'ın küçük oğlu Kılıç Arslan'ı veliaht tayin etmesi olağan dışı bir hareketti. Hâlbuki hükümdarların kendi haleflerini belirlerken kesin olmamakla birlikte göz önüne aldıkları öncelikli husus, onun en büyük evlat olması idi¹³⁵. Ancak büyük evladın hasta, ma'lûl veya karakter bakımından yetersiz olması durumunda küçük evlatlardan herhangi biri tercih edilebilirdi. Bu duruma göre, Melik Gıyaseddin Keyhüsrev'in hasta veya fiziki bir sakatlığının olmadığı biliniyordu. Bundan dolayıdır ki onun karakter bakımından son derece yetersiz, zayıf ve tutarsız olması veliaht seçilmemesinde etkili olmalıydı. Ayrıca bunlardan başka siyasi olarak da Eyyubî hanedanı ilgili olan sebep de vardı¹³⁶. Büyük şehzade olduğu halde, saltanattan mahrum bırakılmasıyla II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in babasına karşı bir kıskançlık ve kin duyduğu hesap edilebilir. Zaten Sultan, bu oğlunu ileride kardeşi ile aralarında iktidar tutkusunun yol açacağı bir çatışma olmasına tedbir olarak da merkezden uzaklaştırıp devletin uzak bir köşesine yani Erzincan'a göndermişti¹³⁷.

Alâeddin Keykubad'ın ölümü ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultan olması hakkında İbn Bîbî'de ayrıntılı olarak anlatılanlar düşünülürse zehirlenme hadisesinde

¹³⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 456-457.

¹³⁵ Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Devletine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: Sultan I. Alâattin Keykubad'ın Zehirlenmesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 2010, s. 351.

¹³⁶ Sultan I. Alâeddin Keykubâd'ın hem Eyyübî melikesi ile evlenmesinde hem de bu melikeden doğmuş olan oğlunu veliaht tayin etmesinde, onun dış politikasında son derecede etkili olmuştur. Güney komşusu olan Eyyübî melikleriyle akrabalık, dostluk ve ittifak ilişkileri kurarak, bu cephede devletin sınırlarını hem güvenlik altına almak hem de Moğol tehdidine ve istilâsına karşı onların desteğini ve yardımını sağlamak. Başka bir ifade ile Sultan Keykubâd, Türkiye Selçuklu devletinin güvenliği için hanedanlar arasında kurulacak akrabalığın bahşedeceği destekten ve yardımdan yararlanmak gayesindeydi. (Koca, *a.g.m.*, s. 352.)

¹³⁷ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2009, s. 30.

II. Keyhüsrev'in müdahil olduğu tahmin edilebilir. Ancak bu teşebbüsün doğrudan doğruya II. Gıyaseddin Keyhüsrev'den geldiğini de kabul etmek hata olacaktır. Zira böyle büyük ve tehlikeli bir teşebbüse kalkışabilmesi için onun ne yaşı ne de saltanatı zamanında bazı hadiseler karşısında gösterdiği acizlik ve korkaklık düşünülürse cesareti ve zekâsı müsait değildi¹³⁸. Şu halde Sultan'ın öldürülmesinde amil olacak başka sebepler ve suikastı hazırlayan başka şahısların olduğu düşünülebilir.

Devlet adamları ve komutanların yeni sultanı belirlemek için yaptıkları müşaverede bir gariplik de tahta çıkarılacak meliğin kim olacağı hususunda yaşandı. Devlet adamları ve komutanlar, Sultan'ın zehirlenmesi hususu ve daha önce yeminle biat ettikleri İzzeddin Kılıç Arslan'ın veliahtlığı üzerinde hiç durmadılar. Bunlar daha önce kendi aralarında sanki kararlaştırmış gibi hep birlikte merhum Sultan'ın Erzincan meliği olarak tayin ettiği Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta davet ettiler. Hâlbuki merhum Sultan'ın veliaht tayin ettiği, bu hususta devlet adamlarından ve komutanlarından da birer birer bağlılık yemini aldığı Melik İzzeddin Kılıç Arslan'ın tahta davet edilmesi gerekmektedir¹³⁹.

Çünkü Merhum Sultan, siyasî vasiyetname niteliğinde olan bu kararı ve uygulamasıyla, oğlu Kılıç Arslan'ın geleceği için sağlam bir hukukî temel hazırlamıştı. Yemini edenlere de vicdanî ve ahlâkî ağır bir sorumluluk ve görev yüklemişti. Fakat bu görevin ve sorumluluğun yerine getirilmesi, yemini edenlerin karakterine bağlıydı. Öyle anlaşılıyor ki; siyaset ve iktidar tutkusu bazı Selçuklu devlet adamlarının ve komutanlarının ahlâkî ve millî duygularını etkilemişti. Onlar bu değerlere göre değil iktidar tutkularına ve şahsî çıkarlarına göre hareket etmekteydiler. Bu yüzden devlet adamları ve komutanlar verdikleri sözü ve ettikleri yemini hiçbir vefa ve sadakat kaygısı duymaksızın kolayca unutuvermişlerdi. Bu teşebbüs içinde olan devletin önde gelen adamları millet ve devlet çıkarlarının nerede olduğuna değil kendi menfaatlerinin nerede olduğuna bakmaktaydılar. Bu davranış da hiç kuşkusuz sözlerinde durmayan devlet adamlarının vicdanlarında sorumluluk, vefa ve sadakat duygusunun ne kadar zayıflamış ve yok olmaya yüz tutmuş olduğunun açık ve elle tutulur bir göstergesini oluşturmaktaydı. Dolayısıyla onların

---

¹³⁸ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 30.

¹³⁹ Koca, *a.g.m.*, s. 357.

biat töreninde ettikleri yeminin ve verdikleri sözün pratikte yani uygulamada hiçbir anlamı ve değeri olmamıştı¹⁴⁰.

Devlet adamları ve komutanlar yeni sultanın seçimi için bir istişare toplantısı yaptılar ve burada gösterdikleri çabukluğu ve aceleciliği Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta çıkarmakta da gösterdiler. Verdikleri bir emirle derhal Meydan Kapısı (Dervaze-i Meydan) müstesna şehrin diğer bütün kapılarını kapattırdılar¹⁴¹. Bu kapıyı da nöbetçilerle sıkı bir şekilde kontrol altına aldılar. Melik Gıyaseddin Keyhüsrev mümkün olduğunca hızlı bir şekilde Keykubâdiye sarayına getirildi. Kendisine babasının naaşı gösterildi. Bundan sonra Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervane, Cemaleddin Feruh Lala, Sadeddin Köpek ve Gürcüoğlu Zahirüddeve¹⁴² şehzadeyi yanlarına alarak süratle Kayseri sarayına götürdüler¹⁴³. Tahta çıkarma (cülus) ve biat töreni için sarayın toplantı salonunda rütbe ve derecelerine göre yerlerini aldılar. Burada bir elinden Şemseddin Atunapa diğer elinden de Üstadü'd-dâr Cemaleddin Feruh'un tuttuğu Keyhüsrev babasının boşaltmış olduğu Selçuklu tahtına oturtuldu. Törende hazır bulunan devlet adamları ve komutanlar tarafından da bağlılık yemini etmek; el veya etek öpmek, para saçmak (saçı) ve kutlamak gibi adet olduğu üzere devlet gelenekleri sürat ve acelecilikle yapıldı. Fakat Alâeddin Keykubad'ın ölümü sonrasında devletin en nüfuzlu beyleri II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Alâeddin Keykubad taraftarı olan iki muhalif gurup halinde ortaya çıkmıştı¹⁴⁴. Törende bulunmayan bu devlet adamlarına ve komutanlara yeni sultana bir an önce biat etmeleri için haberler gönderildi.

6.2. YENİ SULTANA KARŞI DEVLET ERKÂNI ARASINDAKİ FARKLI YAKLAŞIMLAR

Merhum Sultan'ın yakın çevresinden olup fakat Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta çıkaran kadronun dışında kalan ve bu kadroya muhalif gözüken devlet adamları ve komutanların başında Beylerbeyi Kemaleddin Kamyar, Kayır Han ve

---

¹⁴⁰ Koca, *a.g.m.*, s. 357.

¹⁴¹ Turan, *a.g.e.*, s. 404.

¹⁴² Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 166.

¹⁴³ Turan, *a.g.e.*, s. 404.

¹⁴⁴ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 30.

Hüsâmeddîn Kaymeri gibi beyler gelmekteydi¹⁴⁵. Bu beyler, Sultan Keykubâd'ın ölüm ve yerine de oğlu Keyhüsrev'in tahta çıkarılmış olduğu haberi kendilerine ulaştığı zaman bir araya gelerek durumu değerlendirdiler. Bu devlet adamları ve komutanlar hiddet ve gazap içindeydiler¹⁴⁶. Özellikle Kaymeri bu tertibe ve oldubittiye karşı son derece tepkiliydi¹⁴⁷. O derhal harekete geçilip karşı bir müdahale ile Melik İzzeddin Kılıç Arslan'ın tahta çıkarılmasından ve hukukunun da silâh kuvvetiyle savunulmasından yanaydı. Kayır Han da onun bu fikrine katılmaktaydı. Fakat işlerinde acele etmeyişi, sabırlı oluşu, ağırdan alışı ve sakinliği ile tanınmış bir kişi olan Kemaleddin Kamyar bu karara katılmakta tereddüde düştü ve bir bahane aramaya başladı¹⁴⁸.

Kaymeri ve Kayır Han, Kamyar'ın kendilerine katılmaları halinde karşı darbe hususunda kararlıydılar. Onlar bu hususta Beylerbeyi Kemaleddin Kamyar'ın emrinde bulunan Selçuklu ordusuna güvenmekteydiler¹⁴⁹. Fakat aynı kararlılık Beylerbeyi olarak Selçuklu ordusunu elinde bulundurmasına rağmen Kamyar'da görülüyordu. Kamyar belki cesaret eksikliğinden belki Selçuklu ordusuna tam güvenmediği veya muvaffak olamama korkusundan belki de kanlı bir çatışmanın devlete vereceği zarardan çekinmiş olmalı ki, karşı darbe fikrine katılmadı¹⁵⁰. Hatta yeni sultana biat etmekte gecikmenin ortaya çıkaracağı sıkıntıları ve zararları göz önüne alarak bir an önce huzura çıkmaya karar verdi. Bunun üzerine ister istemez öteki devlet adamları da ona katılmak zorunda kaldılar¹⁵¹. Neticede her üç devlet adamı da vicdanında Alâeddîn Keykubâd'a ettiği yeminin azabını duya duya huzura çıkıp yeni Sultanın elini öperek kendisini kutladılar¹⁵².

Böylece tamamlanmış olan biat işlemi sonucunda sultanlık II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e geçmiş oldu¹⁵³. Ayrıca Alâeddîn Keykubâd'ın menfur bir cinayet sonucunda ölümü ve büyük oğlu II. Keyhüsrev'in bir tertiple tahta çıkarılmasıyla ortaya çıkmış olan bu bunalım da tecrübeli devlet adamı Kemaleddin Kamyar'ın

---

¹⁴⁵ Merçil, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁴⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 20.

¹⁴⁷ Gökhan Tüzün, *Selçuklu Sultanların Tahta Çıkış Yöntemleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 52.

¹⁴⁸ Koca, *a.g.m.*, s. 359.

¹⁴⁹ Koca, *a.g.m.*, s. 404.

¹⁵⁰ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁵¹ Koca, *a.g.m.*, s. 359.

¹⁵² Ali Sevim, "II. Keyhüsrev", *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 349.

¹⁵³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 20.

basireti ve sağduyusu sayesinde şimdilik atlatılmıştı. Aksi takdirde bu işe ordunun karıştırılmasıyla devleti ve ülkeyi harap edebilecek kanlı ve tehlikeli bir iç savaşın çıkması kaçınılmaz olacaktı¹⁵⁴.

Öte yandan hakkı elinden alınmış olan veliaht İzzeddin Kılıç Arslan'dan kardeşi Keyhüsrev'e karşı hiçbir isyan hareketi gelmedi. Daha doğrusu Kılıç Arslan devlet adamlarının ve komutanların çoğunluğunun yeminlerini bozmaları ve kendisine destek verecekmiş gibi gözükten ümeranın da teşebbüslerinden vazgeçmeleri üzerine tahta çıkma imkânını ve fırsatını tamamen kaçırmış bulunuyordu. Dolayısıyla ortada ona destek verecek ve hakkını savunacak kimse kalmamıştı¹⁵⁵.

Yapılan bu tertipte dış mihrakların etkisinin olmuş olabileceği akıldan uzak değildir. Büyük Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın dış siyasette uyguladığı akıllıca politikardan rahatsız olan komşu devletlerin destekleme ihtimali de vardır. Bu görüşü; II. Keyhüsrev'in sultan olur olmaz Kayseri hapisanesinde bulunan bütün tutukluların serbest bırakılması ve bu tutukluların çoğunluğu da Sultan Alâeddin Keykubad'ın Melik el-Kâmil'den tutsak aldığı komutanlardan ve askerlerden oluşması bunu destekler niteliktedir.¹⁵⁶ Öyle anlaşılıyor ki yeni Sultan II. Keyhüsrev bu davranışıyla Melik el-Kâmil'e desteğinin ve hizmetinin karşılığı olarak üstü kapalı bir mesaj vermiş olmaktadır¹⁵⁷.

Sultan I. Alâeddin Keykubad devletın menfaatleri ve istikbali için mühim kararlar almıştı. Bu kararlar iç ve dış siyaset dengelerini devletın lehine olarak değiştirecek ve onu daha da yüceltecek nitelikteydi. Fakat Alâeddin Keykubad aldığı önemli kararlarla farkına varmadan kendi hayatına mal olacak bir suikastın da şartlarını ve gerekçesini oluşturmuştu. Başka bir deyişle O kendi siyasetinin ördüğü felâket ağına düşmüştü. Hükümdarlar için de en önemli husus her türlü faaliyette itiyatlı ve tedbirli olmaktı. Tedbirli bir hükümdar maiyetini devamlı denetim ve gözetim altında tutmak zorundaydı. Hükümdarın bunu sağlayabilmesi için maiyetinin faaliyetlerini ve hareketlerini dikkatle izlemesi ve onların duygu ve davranışlarında meydana gelen değişikliği isabetli ve doğru bir şekilde tespit ederek lüzumlu

---

¹⁵⁴ Koca, *a.g.m.*, s. 360.

¹⁵⁵ Koca, *a.g.m.*, s. 360.

¹⁵⁶ Turan, *a.g.e.*, s. 405.

¹⁵⁷ Koca, *a.g.m.*, s. 360.

tedbirleri zamanında alması gerekirdi. Hâlbuki Sultan I. Alâeddîn Keykubâd bu hususu yani devlet adamlarının ve komutanların denetim ve gözetim işini ihmal ettiği gibi şahsî güvenliğinde de zafiyet göstermişti¹⁵⁸. Bu ihmal de onun canına mal olmuştu.

6.2. SADEDDİN KÖPEK'İN İCRAATLARI

Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın ölümünden sonra tahta çıkarılan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatında büyük bir otorite zafiyeti başlamıştı (1237). Bu zafiyet aynı hükümdarın Köseadağ yenilgisinden (1243) sonra başlayan Moğol tahakkümü ile tamamen kalıcı hâle gelmişti¹⁵⁹.

Cinayet işleyen bir ekibin destek ve himayesiyle iktidara gelen bu mevkide tutunabilmek için kendisine yardım edenleri ya sıkı bir şekilde kontrol altında tutmak veya bertaraf etmek ya da onlara devamlı diyet ödemek zorundaydı¹⁶⁰.

II. Keyhüsrev tahta çıkarıldığında henüz on dört yaşındaydı¹⁶¹ yani çocukluk çağını bile aşmış bulunmuyordu. Hükmetmekten çok hükmedilmeye, idare etmekten çok idare edilmeye muhtaç bir vaziyetteydi. Sultan iktidarın gerektirdiği sorumluluğu yerine getirebilecek durumda da değildi. Bu duruma göre onun bu hususta kendisine yardım eden devlet adamlarının ve komutanların isteklerini yerine getirmekten ve gözlerini doyurmaktan başka çıkar yolu yoktu. Aksi takdirde cinayet işlemek suretiyle kendisini iktidara getirmiş olan bu güç onu her an saltanatından ve hatta hayatından edebilirdi¹⁶².

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in etrafı kendisini tahta çıkaran devlet adamları ve komutanlar tarafından sarılmıştı. Bunlardan komutan Emîr Sadeddin Köpek, Sultan'a en çok tesir eden ve yönlendiren devlet adamı oldu¹⁶³.

---

¹⁵⁸ Koca, *a.g.m.*, s. 365.

¹⁵⁹ *Anonim Selçuknâme*, s. 32.

¹⁶⁰ Salim Koca, "Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emîr Sadeddin Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Yayınları*, S. 5, 2011, s. 171.

¹⁶¹ Merçil, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁶² Kaymaz, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁶³ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi, Milli Eğitim Basımevi*, İstanbul 1972, s. 104.

6.2.1. Kemaleddin Kamyar'ın Tasfiyesi

Sadeddin Köpek öncelikli olarak Harezmi beylerinin en büyüğü olan Kayır Hanı hedef almakla işe başladı. Bunun sebebini oluşturan olaylar Sultan I. Alâeddin Keykubad dönemine dayanmaktaydı. Sultan I. Keykubad Yassıçemen savaşında (1230) Harezmişahlar hükümdarı Celaleddin Mengüberti'ye ağır bir darbe vurarak ordusunu dağıtmıştı¹⁶⁴. Sultan dağılmış olan Harezmişahlar ordusundan Kayır Han, Bereket Han, Küçlü Sengüm ve Yılan Boğa gibi büyük Harezmi beylerini Türkiye Selçuklu Devleti'nin hizmetine alarak onları maiyetleriyle birlikte Erzincan, Amasya, Larende (Karaman), Niğde gibi kuzey ve güney uçlarındaki şehirlere iskân etmişti. Bu beylere şehirlerden zengin iktâlar vererek onları kendisine bağlamıştı. Sultan I. Keykubad'ın bundan maksadı ülkesinin savunma sistemini kuvvetlendirmek, özellikle Moğol istilâsına karşı ordusunu Harezmi birlikleriyle takviye etmek ve bu hususta onların gücünden ve tecrübesinden yararlanmaktı¹⁶⁵.

Onun başka bir amacı da iç siyasette Harezmi beylerinin gücüyle yerli beylerin gücünü dengelemek ve kontrol etmektir. Bunun için Sultan, 1237 yılında Kayseri'de yaptığı büyük toplantıda Kayır Hanı Erzincan valiliğinden alıp Sivas valiliğine getirerek yakın çevresini daha da kuvvetlendirdi. Üstelik bu devlet adamları ve komutanlar Sultan'ın bu davranışından ileride kendilerinin kolayca tasfiye edilebileceği şeklinde bir reform kokusu da almış bulunuyorlardı. Bu yüzden onlar menfur bir cinayetle Sultan I. Keykubad'ın güçlü otoritesinden kurtulup gayelerini kolayca gerçekleştirebilecekleri oğlu Keyhüsrev'i tahta çıkarmışlardı. Sadeddin Köpek'in Harezmi beylerini ilk hedef olarak seçmesinin başlıca sebebi bu idi¹⁶⁶.

Sadeddin Köpek'in, Kayır Han'ı tasfiye etme hususunda genç Sultan'ı ikna etmesi hiç de zor olmadı. Sadeddin Köpek rakibini bertaraf edebilmek için sebep ve bahane bulmakta ve uydurmakta son derece yetenekliydi. Sultan II. Keyhüsrev ise kendisini tahta taşıyan ekibin isteklerine uymak mecburiyetindeydi. Çünkü hükümdar olarak kalması buna bağlıydı. Sadeddin Köpek, Sultan'ı korkutarak onu

---

¹⁶⁴ Anonim *Selçuknâme*, s. 30.

¹⁶⁵ İlhan Erdem, "I. Alâeddin Keykubad'ın Doğu Politikası ve Moğollar", *I. Alâeddin Keykubad ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 06-07 Kasım, Konya 2008, s. 88-89.

¹⁶⁶ Koca, *a.g.m.*, s. 172.

ikna etmek için hayali bir senaryo oluşturmuştu. Sadeddin Köpek, Sultana “Kayır Han, siz cihan padişahımızın kulluğundan ayrılacaktır. Eğer bu ülkeden başka bir yere giderse askerimizin sayısı ve gücü hakkında bilgi sahibi olduğu için düşmanları devletinize karşı kışkırtacaktır. Beldeleri zor duruma sokacaktır. O zaman saltanatta zayıflama görülecektir. Onun tutuklanmasının iyi olacağı görüşümdedir. Kayır Han tutuklanırsa, diğer Harezmîlerin kaçış yolları kapanır. Korkup çekinerek doğru yola girerler ve sizden ayrılmaya kalkışmazlar.” dedi¹⁶⁷. Yalan ve hile ile amacına ulaşmaya muvaffak da oldu.

Gençlik ve tecrübesizliğin verdiği gurur ve kibir ile hareket eden Sultan, Sadeddin Köpek’in hile ve desiselerine kanarak derhal harekete geçerek Kayır Hanın tutuklanması için bir ferman çıkarttı. Bu ferman hükmüne göre, Kayır Han tutuklanıp Kayseri yakınlarındaki Zamantı (Pınarbaşı) kalesine hapsedildi. Kısa bir süre sonra da burada öldü¹⁶⁸. Fakat Sadeddin Köpek’in bu planı daha ilk adım atılır atılmaz büyük bir tepkiyle karşılandı. Bu haberi duyup Kayır Han’a yapılan haksızlığı içlerine sindiremeyen bütün Harezm beyleri aynı âkıbetin kendi başlarına gelmesinden korkarak topluca isyan ettiler. Maiyetleriyle birlikte iktâlarını terk edip kendilerine yapılan haksızlığın kızgınlığı içinde önlerine çıkan şehirleri ve köyleri yağma ve tahrip ederek Doğu Anadolu bölgesine yöneldiler¹⁶⁹.

Sadeddin Köpek, Harezm beylerinin ve birliklerinin ikna edilip geri getirilmesi için Kemaleddin Kamyar’ı görevlendirdi. Kamyar huzur bir miktar asker ile yola çıktı ve Malatya’ya geldi. Harezm beyleri ve birlikleri, bu sırada Arapkir yolundan Fırat nehrine ulaşmışlar ve nehri geçmekle meşguldüler. Beylerbeyi Kamyar emrindeki Selçuklu birliğini Malatya Sübaşısı Seyfûddeve Ertokuş ile Arapkir Sübaşısı Şemseddin Bayram’ın emrine vererek onları Harezm beylerine gönderdi. Harezm beyleri “Doğrusu odur ki üzerimize gelenler akıl yolunu tutup geri dönsünler, fitneyi ve kötülüğü uykusundan uyandırmassınlar. Biz de düştüğümüz bu zor durumda doğruluk ve iyilik yolundan sapmayalım, düşmanlık ve savaş yoluna tutuşmayalım.”¹⁷⁰ dediler. Fakat Selçuklu sübaşıları bu işi silah kuvvetiyle yapmak istediler. Bunun için hemen saldırıya geçtiler. Fakat Harezm beyleri kısa sürede

---

¹⁶⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 23.

¹⁶⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 23.

¹⁶⁹ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.104.

¹⁷⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 24.

Selçuklu birliklerini mağlup etti. Şemseddin Bayram'ı öldürüp Seyfüddeve Ertokuş'u da esir aldılar. Yapılacak bir şey kalmadığını gören Kemaleddin Kamyar büyük bir sıkıntı ve üzüntü içinde Kayseri'ye dönerek durumu Sultan II. Keyhüsrev'e arz etti¹⁷¹. Gelişen bu olay Sadeddin Köpek bu başarısızlığı rakip olarak gördüğü Kamyar'ı ortadan kaldırmak için bir fırsat olarak değerlendirecekti.

Eski Sultan I. Keykubad'ın adet haline getirdiği gibi kış mevsiminde Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'de maiyetini ve Sadeddin Köpek'i de yanına alıp Antalya kışlağına gitti¹⁷². Bu durum Sadeddin Köpek'in çocuk sultanı tamamen etkisi ve kontrolü altına alabilmesi için iyi bir fırsat oldu¹⁷³. O talihin önüne çıkardığı bu fırsatı kendi amacı için çok iyi bir şekilde değerlendirdi. Özellikle Sultan II. Keyhüsrev'in çocuk yaşta ve aklının yetersiz olması, onun her türlü safsataya inanması ve korkması için büyük bir kolaylık sağlamaktaydı. Bu durumdan yararlanan Sadeddin Köpek bir taraftan devlet adamları ve komutanların kötü niyet içinde oldukları tehlikesiyle çocuk sultanı korkutuyor, diğer taraftan ona kendisini devlet hizmetine adanmış, millî çıkarları daima göz önünde tutan ve şahsî ihtirası olmayan ideal bir devlet adamı gibi gösteriyordu. Bu yoğun telkinlerin ve propagandanın sonucunda Sadeddin Köpek kendisini Sultan'a onun tek sadık ve samimi dostu ve danışmanı olduğuna inandırmış ve kabul ettirmişti¹⁷⁴.

Yönetme ve hükmetme açısından bakıldığında bütün ülke Sultan II. Keyhüsrev'in yüksek ve itiraz kabul etmez otoritesi altında gibi görünüyordu. Fakat gerçekte ise durum tamamen farklıydı. Devleti idare etme güç ve yetkisi yavaş yavaş Sultanın elinden kayıp gitmekte ve bu güç ve yetki Sadeddin Köpek'in şahsında toplanmaktaydı. Sultan Keyhüsrev otoritesini sarsan yanlış bir adım daha attı. Hükmetme ve hükümdarlık sembolü olan yüzüğünü Sadeddin Köpek'e verme gafletinde bulanarak, kendisini her türlü faaliyette tam yetkili hâle getirerek onun istediği gibi serbestçe hareket etmesini sağladı¹⁷⁵.

---

¹⁷¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 24.

¹⁷² İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 25.

¹⁷³ Turan, *a.g.e.*, s. 409.

¹⁷⁴ Koca, *a.g.m.*, s. 177.

¹⁷⁵ Koca, *a.g.m.*, s. 177.

6.2.2. Atabey Şemseddin Altunapa'nın Tasfiyesi

Atabey Şemseddin Altunapa, Sadeddin Köpek'in göstermiş olduğu küstahlıklar karşısında kendisini daha fazla tutamadı ve vicdani sorumluluğu onu derhal harekete geçirdi. O başta Kemaleddin Kamyar olmak üzere sorumluluk sahibi devlet adamlarına ve komutanlara böylesine büyük bir fitnenin ve tehlikenin derhal önüne geçilmesinin gerekliliğini anlattı. Kamyar devletin gidişatını ve Sadeddin Köpek'in icraatlarını tehlikeli görmesine rağmen aşırı derecede korku içinde olduğu için onun bu uyarısına kulak asmadı; bu duruma duyarsız ve ilgisiz kaldı. Hatta onu haklı davasında ve Sadeddin Köpek'in karşısında yalnız ve yardımsız bıraktı. Öte yandan her yeri kontrol altında tutmuş olan Sadeddin Köpek'in casusları Şemseddin Altunapa'nın sözlerini anında ona ulaştırdılar. Sadeddin Köpek'in Kayır Handan sonra ilk hedefi Kemaleddin Kamyar idi. Çünkü Kamyar onun gözüne Selçuklu devlet adamları arasında en tehlikelisi olarak gözükmekteydi. Fakat Şemseddin Altunapa'nın birden ortaya çıkan tepkisi Sadeddin Köpek'i planını değiştirmek zorunda bırakmıştı¹⁷⁶.

Sadeddin Köpek'in elinde, Sultan'ın fermanı hükmünde olan yüzüğü bulunuyordu. Bu sırada Altunapa divan fermanlarına nişan koymakla meşguldü. Sadeddin Köpek divan üyelerine Sultan'ın yüzüğünü gösterdikten sonra Altunapa'yı aksakalından tutup oturduğu yerden aşağı çekerek onu muhafızlara teslim etti. II. Kılıç Arslan ve II. Süleymanşah döneminden beri hizmet eden bu devlet adamını şehrin dışına götürerek öldürdüler¹⁷⁷.

Sonraki yıllarda oldukça çok hizmetleri olacak olan devlet adamı Sahib Şemseddin İsfahani'nin aklı başına geldi; şaşkınlığı kısa sürede pişmanlığa dönüştü. Korkaklığı da sonunda yerini cesarete bıraktı. Vezire göre bütün devlet adamlarının ve komutanların Sadeddin Köpek tehlikesine karşı birlikte ve hemen harekete geçmeleri gerekmekteydi. Erdemli devlet adamı bu görevi yerine getirme sorumluluğunu da cesaretle kendi üzerine aldı. Bunun için O, Kemaleddin Kamyar ile görüşerek kendisine "Sadeddin Köpek kötü işlere başladı. Eğer onun önünü almazsak başkaları da bundan zarar görür. Hemen birlikte Sultan'a gidelim onu bu

---

¹⁷⁶ Koca, *a.g.m.*, s. 178-179.

¹⁷⁷ Turan, *a.g.e.*, s. 409.

siyasetten döndürelim”¹⁷⁸ dediyse de onu ikna edemedi. Korku insani erdemlerin en üstünü olan cesaret, vefa, minnet ve sorumluluk duygusunu adeta ondan alıp götürmüştü. Kamyar tıpkı merhum Şemseddin Altunapa'nın uyarısında olduğu gibi onun bu önemli uyarısına da aldırmadı¹⁷⁹. Hatta Şemseddin İsfahani'nin teklifini reddetmekle kalmadı onun Sultan nezdinde yapmayı düşündüğü teşebbüse de engel oldu. Kamyar Sadeddin Köpek'in gazabından korkuyordu. Bu korkusunda da haklıydı. Kamyar'a göre Sadeddin Köpek'i durdurabilecek tek çare onu kızdırmamaktı. Fakat Kamyar'ın Sadeddin Köpek ile ilişkilerinde son derece dikkatli ve ihtiyatlı davranması onun kaçınılmaz akıbetini geciktirmekten başka bir işe yaramayacaktı¹⁸⁰.

6.2.3. Adiliye Sultan ile Oğulları İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin'in Tasfiyesi

Sadeddin Köpek'in imha hareketlerine rağmen II. Keyhüsrev babası tarafından veliyaht seçilen İzzeddin Kılıç Arslan ve onun kardeşi Rükneddin ile üvey annesi Adiliye Sultan'dan kuşkulanıyordu. Bunlar her an muhalif güçlerin odağı hâline gelebilirler ve tahtı için tehlike oluşturabilirlerdi. Sadeddin Köpek, Adiliye Sultan ile oğullarını Kayseri'deki Keykubadiye sarayından alıp Ankara'ya getirdi. Burada Adiliye Sultanı eski Türk âdetine uygun olarak yay kirişi ile boğdurmak suretiyle öldürttü¹⁸¹.

Sadeddin Köpek, Melikleri (İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin) de Uluborlu kalesine götürüp hapsetti; hayatlarına dokunmadı. Sultan II. Keyhüsrev'in kendisine rakip olarak gördüğü Melikleri hemen öldürtmemesinin sebebi neydi? Bunun sebebi hiç kuşkusuz onun ileride yerini alabilecek oğullarının henüz doğmamış olması idi. Sultan II. Keyhüsrev hanedanlarının devamı için kendi halefini beklemekteydi. Melikleri ise kendisine hâlef olarak bırakmak niyetinde ve düşüncesinde değildi. Nitekim aradan çok zaman geçmeden Sultan II. Keyhüsrev'in ilk oğlu İzzeddin Keykavus dünyaya geldi. Sultan, Keykavus'un atabeyliğine Üstadüddar

¹⁷⁸ İbn Bibî, *a.g.e.*, C.II, s. 25.

¹⁷⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 409.

¹⁸⁰ Koca, *a.g.m.*, s. 179-180.

¹⁸¹ İbn Bibî, *a.g.e.*, C.II, s. 25. Eski Türk inancına göre büyük Türk (Oğuz) hanedanları mukaddes olduğu için mensuplarının idamı halinde kanlarının akıtılması yasak idi ve bu sebeple de yayın kirişi ile boğulurlardı (Turan, *a.g.e.*, s. 409-410, n.11.)

Mübarizeddin Armağanşah'ı tayin etti. Ayrıca Armağanşah'a Uluborlu kalesinde tutuklu bulunan üvey kardeşlerini öldürme emrini de verdi. İbn Bîbî'de; Armağanşah'ın verilen emri yerine getirdiğini, başka bir rivayete göre de Melikleri salıverdiği rivayet edilir¹⁸².

6.2.4. Taceddin Pervane'nin Tasfiyesi

Sadeddin Köpek bir çok devlet adamını ortadan kaldırdıktan sonra bu defa gözlerini bir süre kendi amacı doğrultusunda kullandığı Taceddin Pervane'nin üzerine çevirdi. Bunun nedeni Taceddin Pervane'nin onunla yollarını ayırması idi. Sadeddin Köpek'in baskısı ve korkusundan hayatını kurtarmak için Taceddin Pervane hükümetteki görevinden ayrılarak Ankara'ya giderek merkezden uzaklaştı¹⁸³.

Selçuklu Meliklerini Uluborlu kale komutanına teslim edip gerekli tedbirleri almış olan Sadeddin Köpek Konya'ya dönmekteydi. Yolu üzerindeki Akşehir'de kısa bir süre kalarak dinlendi. Bu arada Sadeddin Köpek'in intikam duygusundan istifade ile dedikoducu ve iftiracı muhbirler kendisine "Taceddin Pervane Ankara'ya gelince Harput Meliki'nin çalgıcı ve şarkıcıları arasından bir cariyeyi satın almadan yatağına aldı." ¹⁸⁴dediler. Sadeddin Köpek bu haber üzerine Pervane'ye olan düşmanlığının da tesiri ile bu haberi hakikat olarak kabul etti. Çünkü onun Pervane'ye karşı duyduğu öfke ve kin kalbinde yer etmişti. Üstelik bu öfke ve kin aradan epey zaman geçmesine rağmen onun kalbinde ne azalmış ve ne de yok olmuştu¹⁸⁵. Sadeddin Köpek derhal şehrin kadı ve imamlarını huzuruna çağırıp onlara: "Velinimetinin bir mensubuyla zinada bulunan kimseye şeriata göre ne yapmak gerekir?" diye sordu. Onlar da: "Evli birinin zinada bulunmasının cezası recmdir. (taşlama yoluyla ölümdür)¹⁸⁶" dediler.

Böylece Taceddin Pervane'yi bertaraf edebilmek için bir bahane bulmuştu. Sadeddin Köpek bu hususta şehrin kadı ve imamlarından aldığı fetva ile başkent Konya'nın yolunu tuttu. Sadeddin Köpek yalnız kaldığı bir sırada bu fetvayı Sultan'a

¹⁸² Koca, *a.g.m.*, s. 181-182.

¹⁸³ Turan, *a.g.e.*, s. 409.

¹⁸⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 28.

¹⁸⁵ Koca, *a.g.m.*, s. 182-183.

¹⁸⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 28.

arz ederek ona: “Eğer siz cihan padişahı bu suça göz yumar, ona müsamaha gösterirseniz bütün maiyetiniz haddini aşp efendilerinin ve velinimetlerinin evlerine göz dikerler ve edepsizliği ele alırlar. Bu olaylardan doğacak kötü ad siz efendimizden başkasının olmaz.” diyerek kendisine Taceddin Pervane’nin cezalandırılması hususunda etkili bir konuşma yaptı. Sultan, Pervane’nin şeriat hükümlerine layık olduğu şekilde cezalandırılması için Sadeddin Köpek’e yüzüğünü verdi. Malının da müsadere edilerek devlet hazinesine alınması hususunda da tuğrası çekilmiş bir ferman vererek onu bu işte tam yetkili kıldı¹⁸⁷.

Sadeddin Köpek bundan sonra hızlı ve kanlı bir şekilde öç alma yoluna gitti. Bunun için bir müfreze ile kısa sürede Ankara’ya geldi. Tıpkı bir hükümdar gibi buradaki saltanat sarayına yerleşti. Başta Taceddin Pervane olmak üzere şehrin sübaşısını, kale komutanını, kadısını, imamlarını ve ileri gelenlerini huzuruna çağırdı. Bunlara Sultan Keyhüsrev’in yüzüğünü gösterip; fermanının hükmünü duyurdu¹⁸⁸. Bundan sonra Taceddin Pervane’yi tutuklayıp, zincire vurdu. Taceddin Pervane ise Sultan’ın fermanına boyun eğdi¹⁸⁹. Sadeddin Köpek birkaç gün işkence ettirip sorguya çektilererek onun bütün parasını ve gayr-i menkulünü tespit ettirdi. Bunları bir liste hâlinde defterlere kaydettirdi. Sadeddin Köpek birkaç gün onun mallarını arayıp bulmakla geçirdi. Daha sonra Taceddin Pervane’yi Ankara meydanına götürdü, göbeğine kadar toprağa gömdürtüp beldenin ayak takımına taşlatmak suretiyle onu öldürttü¹⁹⁰.

Bu Türkiye Selçuklu tarihinde kayda geçmiş tek “recm” olayı idi. Taceddin Pervane bazı yönlerden karakter zafiyeti ile mâlul bir devlet adamı olmasına rağmen başta Arap dili ve fıkıh olmak üzere bütün bilimlerde bilgi sahibi yetenekli bir kişiydi¹⁹¹.

---

¹⁸⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 28.

¹⁸⁸ Koca, *a.g.m.*, s. 184.

¹⁸⁹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 28.

¹⁹⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 29.

¹⁹¹ Koca, *a.g.m.*, s. 184.

6.2.5. Hüsameddin Kaymeri, Kemaleddin Kamyar ve Celaleddin Karatay'ın Tasfiye Edilmeleri

Sadeddin Köpek'in rakip bertaraf etme faaliyeti bu üç devlet adamı ve komutan (Kayır Han, Şemseddin Altunapa ve Taceddin Pervane) ile sınırlı kalmadı. O bu defa Beylerbeyi Hüsameddin Kaymeri ile Saltanat Naibi Kemaleddin Kamyar'ı hedef aldı. Onları önce affedilmez suçların ve saygısızlığın faili gibi göstermek suretiyle işe başladı. Yaptığı yoğun propagandalar sonucunda da onları Sultan'ın gözünden düşürdü. Böylece her ikisi de Sultan tarafından görevinden alındı.

Bunlardan Hüsameddin Kaymeri Malatya'ya; Kemaleddin Kamyar da Gevale (Konya) kalesine gönderilerek hapsedildi. Bu devlet adamları ve komutanların şahsi malları da müsadere edilerek devlet hazinesine alındı. Bunlardan Kaymeri'ye imtiyazlı davranıldı. Hayatına dokunulmadığı gibi şahsına özel bir yiyecek tahsisatı bile yapıldı. Fakat Kemaleddin Kamyar'ın alın yazısı tıpkı Kayır Han, Altunapa ve Pervane'ninki gibi acı oldu; kapatıldığı kalede derhal idam edildi. Bu cezalandırmadan onun ailesi ve akrabaları da nasibini aldılar Öte yandan Sadeddin Köpek'in onur kırıcı baskılarına ve tehditlerine daha fazla dayanamayan erdemli devlet adamı Celaleddin Karatay kendi isteği ile görevinden ayrılıp bir cami köşesinde inzivaya ve ibadete çekildi. Böylece devlet adamları ve komutanların önemli bir kısmı kendisinden başka büyük görmek istemeyen ve tanımayan Sadeddin Köpek'in tatmin olmaz iktidar tutkusunun kurbanı olarak harca oldular.

Diğerleri de ona boyun eğmek suretiyle kaderlerine razı oldular. Sadeddin Köpek ise bütün bunları kendi hesabına elde edilmiş büyük bir başarı olarak görmekte ve değerlendirmekteydi. Çünkü o kendisine dikensiz bir gül bahçesi yapmak istemiş ve bu gayesine de birçok kanlı cinayetler sonucunda ulaşmış bulunuyordu. Artık hükümet teşkilâtında onun kendi üstünde ve altında otoritesine karşı çıkabilecek bir güç ve irade kalmamıştı.

6.2.6. Sadeddin Köpek'in Siyasi Amaç ile Sümeysat'ı Fethi

Sadeddin Köpek, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Selçuklu devlet adamları ve komutanları üzerinde kurduğu egemenliği kendisi için yeterli bulmuyordu. Bu nüfuz ve kudretini başkomutan sıfatıyla elde edeceği bir zaferle

kesinleştirmek istiyordu. Ayrıca memlekete halk içinde oluşan hoşnutsuzluğu da giderebilmek için kuvvetini harice karşı kazanacağı bir askeri zaferin getireceği şöhret ile takviye etmek istedi¹⁹². Bu amaç ile Güney Doğu Anadolu bölgesi üzerine bir sefer planladı. Onun bundan maksadı elde edeceği başarıyla Sultan'ın otoritesini iyice zayıflatmak buna karşılık kendi gücünü ve kudretini daha da arttırıp sağlamlaştırmaktı. Sadeddin Köpek kısa sürede hazırlığını tamamladı. Beylerbeyi (Melikü'l Ümera) sıfatıyla Türkiye Selçuklu ordusunun başına geçti. Bu orduyla Güney Doğu Anadolu bölgesine indi¹⁹³. Eyyubîlerin parçalanmış ve zayıf durumundan istifade ederek Sümeysat (Samsat) kalesini kuşattı. Kale savunucuları birkaç gün direndilerse de sonunda onların iradeleri kırıldı. 14 Temmuz 1238'de şehir teslim oldu¹⁹⁴. Böylece amacına ulaşmış olan Sadeddin Köpek güya büyük bir zafer kahramanı edasıyla başkente döndü. Bu fetih üzerine Sadeddin Köpek'in gücü ve heybeti arttı¹⁹⁵.

6.2.7. Sadeddin Köpek'in Sultan Olma Planı

Sadeddin Köpek, Sultan II. Keyhüsrev'in şahsında itaatkâr ve her şeye boyun eğen bir hükümdar bulmuştu. Bu durumdan yararlanarak efkârı umumiye karşı devletin ve saltanatın menfaatlerini koruma, II. Keyhüsrev'e karşı da tahtın emniyetini temin etme perdesi altında yürüterek bu merhalede rakipsiz hale gelmişti¹⁹⁶. Bütün devlet teşkilâtı Sadeddin Köpek'in emri altına girmişti. Artık o gücünün ve kudretinin doruk noktasında bulunuyordu. O, gururunu okşayan ya da aşırılıklarını bir marifetmiş gibi öven dalkavuk devlet adamlarının ve komutanların işbaşında kalmalarına müsaade ediyordu. Kendisini de devletin ve II. Keyhüsrev'in bakanı ve danışmanı olmaktan çok âdeta tahtın ve tacın bir ortağı olarak görüyordu. Devlet adamları ve komutanlar arasında ona muhalefet etmeye cesaret edebilecek ve haddini bildirecek biri yoktu. Daha da kötüsü devletin başı olarak en büyük sorumluluğa sahip olan Sultan II. Keyhüsrev'de ise Sadeddin Köpek'in gücünü ne ortadan kaldıracabilecek ne de dizginleyebilecek irade ve cesaret vardı. O, hiçbir şey

---

¹⁹² Kaymaz, *a.g.e.*, s. 49.

¹⁹³ Koca, *a.g.m.*, s. 185-186.

¹⁹⁴ Turan, *a.g.e.*, s. 410.

¹⁹⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 31.

¹⁹⁶ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 52.

karışmadan devleti sadece sembolik olarak temsil etmekle yetiniyor tamamen dalmış olduğu dünya zevki ve eğlencesi içinde gününü gün ediyordu¹⁹⁷. Devletin tüm yönetimi Sadeddin Köpek'in iradesine kalmış haldeydi. Sadeddin Köpek'den kurtulmak isteyen devlet adamları ve komutanlar olsa da bunlar Köpek'e karşı bir tertibat düzenlemek bir yana muhalefete dahi cesaret edemiyorlardı.

Görüldüğü gibi Sadeddin Köpek cülus hadisesinden kazandığı mevki; zekâ, cesaret ve kabiliyetiyle Sultan'ın da küçük yaşta ve karakterce zayıf olmasından istifade ederek kendisini güçlü bir mevkie taşımış bulunuyordu. Fakat O, kendisi için bunu da yeterli görmüyordu. Çünkü onun iktidar tutkusu sınır ve ölçü tanımıyordu. Fiilî olarak hükmettiği devletin hukuken de bizzat hâkimi olmak istiyordu¹⁹⁸. Yani daha büyük bir hedef olarak gözünü Selçuklu tahtına çevirmiş, bu yüksek mevkiye çıkma yani sultan olma hevesine ve tutkusuna kapılmıştı¹⁹⁹. Zaten gelmiş olduğu konum ve güç ile kendisini iktidarı değiştirebilecek güç ve kudrette malik hissediyordu.

Türk-İslâm devletlerinde tahta ancak hanedan üyeleri çıkabilmekteydi. Türkiye Selçuklu Devleti'nde de uzun müddet devleti idare etmiş ünlü bir hanedan varken mevki ve gücü ne kadar yüksek olursa olsun hanedana mensup olmayan birinin tahta çıkması mümkün değildi. Bu hususta Türk egemenlik anlayışı kesin ve açık bir hükme sahipti²⁰⁰. Bu duruma göre Köpek'in Türkiye Selçuklu tahtına çıkması ve hükümdar olması imkânsızdı. Fakat göz boyama tekniğinde son derece yetenekli ve usta olan Sadeddin Köpek'in bu sorunu çözmesi hiç de zor olmadı. O, ispat edilmesi mümkün olmayan ve inanılması son derece güç bir hikâye ve iddia ile ortaya çıktı²⁰¹.

İbn Bîbî'de "alaylı ve alçaltıcı²⁰²" olarak adlandırılan bu hikâye şöyle zikredilmiştir: Sadeddin Köpek'in annesi Şehnaz Hanım Konya'nın ileri gelen, saygın ve efendi kişilerinden birinin kızıydı. Büyük Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın babası Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev onun saçının kıvrımlarına tutulmuş; selvi boyuna ve yüzüne hayran olmuştu. Kızın büyük annesi aracılık ederek Sultan ile kızı

---

¹⁹⁷ Koca, *a.g.m.*, s. 186-187.

¹⁹⁸ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁹⁹ Koca, *a.g.m.*, s. 187.

²⁰⁰ Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün*, Töre Devlet Yayınevi, Ankara 1981, s. 43-44.

²⁰¹ Koca, *a.g.m.*, s. 187.

²⁰² İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 28.

buluşturmuş idi. Bundan sonra arka arkaya devam eden bu buluşmalardan da kız hamile kalmıştı. Büyükanne kurnazlıkla kızı (Köpek'in annesi) derhal Konya eşrafından birinin oğluyla evlendirerek olayı örtbas etmişti. Kız evlendirildiğinde iki aylık hamile idi. Damat bu hilenin farkına varamamıştı. Böylece Sadeddin Köpek bu evlilikten yedi ay sonra dünyaya gelmişti²⁰³. Şehnaz Hanım'ın kimseye fark ettirmeden Sultan I. Keyhüsrev'in oğlunu kendi oğlu gibi büyütmişti. Büyük anne ise ölmeden az önce bu sırrını torunu Sadeddin Köpek'e anlatmıştı²⁰⁴.

Sadeddin Köpek sultanlık emeline ulaşmak için ailesinin hatta annesinin adını lekelemekte hiçbir mahsur görmemiş ve bu konuda hiç de çekingen davranmamıştı. Bu sırrı açığa vurarak bundan faydalanma yolunu tutmuştu. Daha açık bir ifade ile söylersek O, bu olayı kendi davasına haklılık ve meşruiyet kazandırabilmek için kullanmak istemişti. Fakat onun bu tutumu ahlâka ve geleneklere uygun olmadığı gibi hoşgörü ile karşılanabilecek bir nitelikte de değildi, Sadeddin Köpek'in ortaya atmış olduğu bu hikâyeye basit bir hikâyeye değildi. Aslında ileride meydana gelmesi muhtemel bir taht değişikliğinin âdeta ön hazırlığı idi. Bu uydurma dedikodunun altında haince bir plan vardı. Çünkü Sadeddin Köpek bu hikâyeyi el altından yaydıktan sonra kendisinin açıkça Selçuklu hanedanına mensup olduğunu, bu ailenin bir üyesi olduğunu ilan ve iddia etmeye başlamıştı²⁰⁵.

Sadeddin Köpek Sultan II. Keyhüsrev'i küçük düşürmek maksadı ile başka girişimlerde de bulunmuştu. Türkiye Selçuklu sultanlarının, Abbasî halifelerine bağlılıklarından ve saygılarından dolayı çetirlerini²⁰⁶ hep siyah renkteki kumaştan imal etmekteydiler. Sadeddin Köpek, tecrübesiz Sultan'ı hile ile kandırarak bu rengi maviye çevirtmişti²⁰⁷. Bundan sonra o, halifeye de: "Selçuklu Sultanı Abbasilerin bayrağının renginden utandığı için saltanat çetirinin rengini maviye çevirdi." şeklinde bir haber göndermişti. Onun bundan maksadı; Sultan II. Keyhüsrev'i Abbasi hanedanının rakibi ve düşmanı gibi göstererek onu halifenin gözünden düşürmek ve kendi gayesine de uygun zemin hazırlamaktı. Dolayısıyla onun bu faaliyeti daha

---

²⁰³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 28.

²⁰⁴ Koca, *a.g.m.*, s. 187-188.

²⁰⁵ Koca, *a.g.m.*, s. 188.

²⁰⁶ "Çetr", Türkçe çadır (çaçır, çaşır, çatır) kelimesinde bozma bir sözdür. (Koca, *a.g.m.*, s. 188, n. 40.)

²⁰⁷ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 53.

önceden tasarlanmış büyük bir planın parçasıydı. Sadeddin Köpek'in küstahça tavırları ve tehditleri Sümeysat'ı fethetmesinden sonra daha da aşmıştı²⁰⁸.

Sadeddin Köpek protokol geleneklerine aykırı olarak yalnız ve belinde kılıcı ile Sultan'ın huzuruna giriyordu²⁰⁹. Kaynağımız İbn Bîbî onun huzura kılıç ile girmeğe başladıktan sonra, bunun Sultan'ın can korkusuna düşmesine yol açtığını zikreder. Nejat Kaymaz'ın, yabancı kaynaklardan olan ve çağdaş Hıristiyan kimselerden edindiği bilgi ve duyumlara göre eserini yazan Saint Quentin'li Frer Simon'una dayanarak verdiği bilgiye göre; Köpek, Sultan II. Keyhüsrev'i boğmak için yanında devamlı bir ip taşımaktaydı²¹⁰.

Görüldüğü gibi Sultan II. Keyhüsrev ona devletin temel direği olarak bakarken bu kurnaz ve düzenbaz devlet adamı gizliden gizliye Sultan'ı devirme ve tahta çıkma planları ve hazırlığı yapmakla meşgul olmaktadır. Sultan II. Keyhüsrev ise rakip olarak karşısına çıkan bu kişiyi arka arkaya verdiği tavizlerle bizzat kendisi büyütmüş ve güçlendirmişti. Tarihçiler; taviz verenin mi yoksa taviz alıp bunun sonucundan yararlananın mı sorumlu tutulacağı hususunda daima yanılmıştır. Bu hususta hiç kuşkusuz taviz alandan çok taviz veren yani Sultan II. Keyhüsrev sorumlu idi. Çünkü otorite kısa süre bile olsa gaflet, ihmal, zayıflık ve boşluk kabul etmemekteydi. Bu boşluğu mutlaka birileri gelip doldurmuştur. İşte Sadeddin Köpek de, Sultan II. Keyhüsrev'in verdiği tavizler sonucunda ortaya çıkmış bir devlet adamıydı. Sultan ise iş işten geçmiş olarak en tehlikeli düşmanının yakın çevresinde bulunduğunu anladı. Böylece O kendi eliyle beslemiş olduğu canavar karşısında büyük bir korkuya ve paniğe kapıldı. Başka bir deyişle O, bu ürkütücü tehdit ve tehlike karşısında tereddüt içine düştü. Ne yapacağını bilmiyordu. Sadeddin Köpek'in tavrı onu şaşkına çevirmişti. Sonunda II. Keyhüsrev'in akli yavaş yavaş başına gelmiş ve bu tehlikeden nasıl kurtulması gerektiğini düşünmeye başlamıştı²¹¹.

Sadeddin Köpek devletin idari mekanizmasına fiilen hükmetse de Anadolu halkının Selçuklu hanedanına olan hürmet ve bağlılığının böyle bir teşebbüse imkân vermeyecek kadar kuvvetli olduğunu hesaplamaması gururundan gelen bir gaflet olmuştu.

---

²⁰⁸ Koca, *a.g.m.*, s. 189.

²⁰⁹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 34.

²¹⁰ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 53.

²¹¹ Koca, *a.g.m.*, s. 189-190.

6.2.8. Sadeddin Köpek'in Bertaraf Edilmesi

Sadeddin Köpek'in ihaneti Selçuklu Devleti'nin üzerini karan bulut gibi sarmış bulunuyordu. Kendi iktidar ve ihtirasları icabı meşhum siyasi cinayetler işlemiştir. Selçuklu devletini avucunun içine alan Sadeddin Köpek bizzat tahta çıkmak gibi görülmemiş bir hayali beslemeye başlamıştır²¹². Devlet adamlarının birer birer ortadan kaldırılması, sıranın kendine geldiğini düşünen Sultan'ı tatlı eğlencesinden alıkoymuş ve dünyasını karartmıştı. Bu yüzden Sultan hayatını ve tahtını tehdit eden bu tehlike üzerine ciddiyetle eğilmek zorunda kaldı. Fakat O, Sadeddin Köpek'i görevden alabilecek güce ve cesarete sahip değildi. Fakat ölüm korkusu Sultan'a cesaret getirmiş olmalı ki bu sorunu çözmek için girişimlere başladı²¹³.

Sultan II. Keyhüsrev, Sadeddin Köpek'i bertaraf etmek için bir plân yaptı. Bu tertibi uygulamak için Beyşehir Gölü'nün kenarındaki Kubadabad Sarayı'nı seçti. Sultan II. Keyhüsrev 1239 yılının Sonbaharında başta Sadeddin Köpek olmak üzere maiyetini yanına alarak Kubadabad Sarayı'na geldi²¹⁴.

Sultan II. Keyhüsrev bir gün kendisine samimi bağlılık duyguları ile bağlanmış olan hassa kölelerinden (gulam-ı has) birini yanına çağırarak: "Köpek saltanat büyüklerimizi birer birer ortadan kaldırdı. Bu sıra yalnız olarak belinde kılıcı ile huzura geliyor. Ne yapacağımı bilemez oldum. Kimseye duyurmadan en kısa zamanda Sivas şehrine gidip şehrin Sübaşısı Hüsameddin Karaca'yı bul benden duyduklarını anlat. Onu en kısa zamanda buraya getir de bu kötülük ortadan kaldırılsın." dedi²¹⁵.

Sultan II. Keyhüsrev'in adamı görevini başarıyla tamamladı; Hüsameddin Karaca aynı gizlilik içinde ve kısa sürede Kubadabad'a geldi. Sivas Sübaşısı Hüsameddin Karaca, Sadeddin Köpek'in Selçuklu devlet adamları ve komutanları arasında çekindiği ve korktuğu tek komutandı²¹⁶. Geldiğini gizlice Sultan'a bildirip, önce Sadeddin Köpek'in çadırına gitti. Sadeddin Köpek onu görünce: "Cihan padişahını mı görmeye geldin?" diye sordu. O da: "Ben, Siz Melikül'l-ümera

²¹² Turan, *a.g.e.*, s. 411.

²¹³ Koca, *a.g.m.*, s. 190.

²¹⁴ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 55.

²¹⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 33-34.

²¹⁶ Koca, *a.g.m.*, s. 190-191.

hazretlerinden izin almadan nasıl Sultan'ın huzuruna çıkabilirim ve kendimi onun yakını sayabilirim. Kendim için sığınacak ve yardım istenecek makam olarak sizin makamınızı görüyorum.” şeklinde cevap verdi. Sadeddin Köpek'in gururunu ve itibarını yükselten bu sözlerle şüphelerini ve korkusunu dağıtıp kendisine inanıp güvenmesini sağladı²¹⁷.

Sultan ile görüşme isteğini de onun uygun bulacağı bir zamana bıraktı. Sadeddin Köpek Hüsameddin Karaca'nın şerefine bir eğlence düzenledi. Bu arada Sadeddin Köpek, Hüsameddin Karaca Bey'e iyice güvenmiş olmalı ki onu bir gün Sultan'ın huzuruna çıkmasına izin verdi²¹⁸. Sultan II. Keyhüsrev, Karaca Bey ile gizlice görüşüp onunla Sadeddin Köpek'i bertaraf etme planını yaptı²¹⁹. Bu plana göre: Sultan Keyhüsrev sarayda birkaç gün Sadeddin Köpek ve Hüsameddin Karaca'nın da katılacağı ziyafetler ve eğlence meclisleri (bezm) düzenleyecekti. Böylece Sadeddin Köpek'in şüpheleri tamamen dağıtılıp, güveni kazanılacaktı. Son ziyafet ve eğlence meclisinden çıkarken Sadeddin Köpek, Karaca Bey ve adamları tarafından bertaraf edilecekti. Bu plan iyi bir şekilde uygulandı. Sadeddin Köpek hiçbir şeyden şüphelenmedi. Hüsameddin Karaca daha önce planlandığı gibi son ziyafette ve eğlence meclisinde def-i hacette bulunmak bahanesiyle Sultan'dan izin alıp dışarı çıktı²²⁰. Daha önceden ayarladığı adamlarla Sadeddin Köpek'in gelmesini beklemeye başladılar. Sadeddin Köpek dışarı çıkınca saygınlık ifadesi olarak ayağa kalktılar yanından geçince ona göstermeden sopayı çekip arkasından kafasına vurmak için hamle yaptı. Fakat sopa kafasına değil omzuna isabet etti²²¹. Darbenin etkisiyle afallayan ve yüzü kan içinde kalan Sadeddin Köpek birden kendisini toparlayıp sarayın içinde kaçmaya başladı²²². Karaca Bey'in yanında bulunan Emîr-i Alem Togan kılıcını çekip Sadeddin Köpek'in peşine düştü. Yaralı halde olan Sadeddin Köpek can korkusundan kendisini sarayın şaraphanesine attı. Şarapsalar²²³ onu kana bulanmış ve korkmuş bir halde görünce yanında bulunanlarla birlikte bıçak,

---

²¹⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 34.

²¹⁸ Koca, *a.g.m.*, s. 191.

²¹⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 412.

²²⁰ Koca, *a.g.m.*, s. 191.

²²¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 35.

²²² Koca, *a.g.m.*, s. 191-192.

²²³ Saraydaki Şaraphane-i Sultan denilen ve hükümdara ait meşrubatı korumaya memur daire veya kiler hademelerinin amirine şarapdar veya şarap salar ismi verilmiştir. (Enver Behnan Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluk Tarihi*, Güven matbaası, Ankara 1972, s.222-223.)

kılıç ve gürzle ona saldırarak öldürüp paramparça ettiler²²⁴. Böylece Sadeddin Köpek'in bütün tasarıları da kendisinin bertaraf edilmesiyle yok olup gitti. Sadeddin Köpek'in ortadan kaldırılması ile hem Sultan'ı hem de devlet adamlarını korkunç bir kâbustan kurtuldu²²⁵.

Selçuklu Devleti'nin büyük ümerasının birçoğu Sadeddin Köpek tarafından tasfiye edilmişti. Fakat öldürülecek kadar tehlikeli bulmayıp sadece mevkilerinden uzaklaştırdığı veya onun katliamlarından korkup ortadan çekilen bazı ekâbir ile kabiliyetli ve tecrübe bakımından tali derecede olan kimseler şimdi idari makamları işgal edeceklerdi²²⁶.

Sultan II. Keyhüsrev, Sadeddin Köpek'ten kurtulduktan sonra Sivas Sübaşısı Hüsameddin Karaca'yı cesaretinden, bağlılığından, vefalı oluşundan ve fedakârlığından dolayı yakın çevresi içine alarak onu Emîr-i Candar'lık görevine getirmek suretiyle ödüllendirdi²²⁷. Bundan sonra Sultan II. Keyhüsrev üst devlet görevlilerinde de değişikliğe gitti. Sadeddin Köpek tarafından azledilen ve bir cami köşesinde inzivaya mecbur bırakılan erdemli devlet adamı Celaleddin Karatay'ı tekrar göreve çağırarak gönlünü aldı²²⁸. Taşhane²²⁹ ve Hassa Hazinesi'ni²³⁰ yeniden ona teslim etti. Kemaleddin Kamyar'dan boşalmış olan Saltanat Naibliğine Şemseddin İsfahani'yi, vezirliğe de Sahib Mühezzibeddin Ali'yi tayin etti. Sadeddin Köpek'ten boşalan Pervanecilik²³¹ makamına da Veliyeddin Tercüman'ı oturttu. Divan tercümanlığına ise İbn Bîbî'nin babası Meceddeddin Muhammed el-Caferi'yi atadı²³².

Böylece Sultan II. Keyhüsrev, Sadeddin Köpek meselesini halledip yaptığı yeni tayin ve düzenlemelerle devleti istikrara ve huzura kavuşturmuş olmanın verdiği

---

²²⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 35.

²²⁵ Koca, *a.g.m.*, s. 192.

²²⁶ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 56.

²²⁷ Koca, *a.g.m.*, s. 193.

²²⁸ Ömer Evîn, *Selçuklu Devlet Adamlarından Celaleddin Karatay'ın Türk Eğitim Sistemine Katkıları ve Eserleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s. 36.

²²⁹ Taşt, leğen demek olup, hükümdarın yemeğe otururken veya yemek yedikten sonra yahut abdest alırken ve el yıkarken önünde leğen ve ibrik getirip hizmet eden hademeye taşdar denir. Bunun emri altında taşhane denilen gerek el yıkama gerek kumaş yıkamaya mahsus leğenlerden başka hükümdarın kılıç, elbise, çizme, oda takımları, yastık vs. bulunurdu. Taştarın maiyetinde bu işler için hademeler bulunurdu. (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 35, n.79.)

²³⁰ Genel hazineden(hazine-i amire) başka hükümdarın hazine-i has denilen bir iç hazinesi bulunurdu. Bu hazine hükümdara aittir. (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 35, n79.)

²³¹ Ülkedeki toprak yönetimi ile ilgili görevlidir. Has ve tımarların tesbiti, gelirlerin toplanması, bunların dağılımı ve bunlarla ilgili defterin tutulması işinden sorumludur.(Balık *a.g.e.*, s. 211.)

²³² İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 36.

mutluluk içinde Konya'ya döndü. Sultan bu mutluluğunu Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı ile ikinci evliliğini yaparak daha da artırdı. Bu yaşanan olaylardan sonra Sultan II. Keyhüsrev için bütün felaketler sona ermiş ve yeni bir dönem açılmış gibiydi²³³. Artık O, Sadeddin Köpek yüzünden bir ara terk etmek zorunda kaldığı tatlı eğlencelerine ve gaflet uykusuna rahatça dönebilirdi. Fakat durum Sultan II. Keyhüsrev'in düşündüğü ve zannettiği gibi değildi. Bundan sonra Sadeddin Köpek'in devlet hayatında yaptığı tahribatın etkileri birer birer ortaya çıkacaktı. Moğolların Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıfladığı kanaatine varacak ve yenilgi ile sonuçlanan Köseadağ Muharebesi (1243) olacaktı²³⁴. Böylelikle hem halk, hem Sultan için zor günler başlayacaktı²³⁵.

---

²³³ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 105.

²³⁴ İbnü'l-Adım, *Biyografilerle Selçuklu Tarihi Bugytü't-taleb fi Tarihi Halep (Seçmeler)*, Haz: Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 193.

²³⁵ Koca, *a.g.m.*, s. 193.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARININ İNKIRAZINA GİDEN SÜRECTE SULTANIN SALTANATINA MÜDAHALELER

1. ÜÇLÜ İKTİDAR DÖNEMİ

1.1. SULTAN II. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN DEVLET ERKÂNINCA SEÇİMİ

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev öldüğünde (1245/46) İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alâeddin Keykubad adında üç erkek çocuk bırakmıştı²³⁶. Bunlardan en büyüğü İzzeddin Keykavus on bir, küçük kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan dokuz ve en küçük kardeşi Alâeddin Keykubad ise yedi yaşındaydı. İzzeddin Keykavus'un annesi Konyalı bir Hıristiyan'ın kızı Berduliye Hatun idi. İkinci oğlu Rükneddin Kılıç Arslan'ın annesi Konyalı zengin bir Rumun kızı ve en küçük olan oğlu Alâeddin Keykubad'ın annesi ise Gürcü Hatun idi²³⁷.

II. Keyhüsrev, Gürcü Hatun'dan olan oğlu Alâeddin Keykubad'ı daha doğar doğmaz veliaht tayin etmişti. Bunun sebebi ise Gürcü Hatun'un soy bakımından diğer eşlerine göre daha üstün olmasından kaynaklanıyordu. Nitekim II. Keyhüsrev hayatta iken Melik Alâeddin Keykubad'ın ileride sultan olabilmesi için emirlerin ona tabi olmaları için hepsinden yemin ile söz almıştı. Fakat Sultan'ın ölümünden sonra devlet adamları bu arzuya göre değil örfeye göre hareket ettiler²³⁸.

Sahib Şemseddin Muhammed ve dört dostu; Emîr Celaleddin Karatay, Emîr Şemseddin Hasoğuz, Emîr-i Camedar Emîr Esededdin Ruzbeh ve Pervane Fahreddin Ebu Bekir Attar başta olmak üzere değerli devlet adamları, II. Keyhüsrev'in üç oğlundan hangisinin tahta oturacağını tespit etmek için toplandı. Melik İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alâeddin Keykubad'ın tutum ve davranışlarını göz önünde bulundurarak, halkın ve şahısların görüşlerini alarak müşavere edip tartıştılar. Seçim konusunda kafa yorduktan sonra yaş bakımından büyüklüğü ve

²³⁶ Anonim *Selçuknâme*, s. 33; Aksarayî, *a.g.e.*, s. 28; İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 87, n. 154.)

²³⁷ Faruk Sümer, "II. Keykavus", *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 355.

²³⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 458.

meziyetleri nedeniyle Melik İzzeddin Keykavus'u diğer iki kardeşten daha layık gördüler²³⁹.

Borgulu (Uluborlu) vilayetinde Türk an'anesine göre idarecilik yapan Melik İzzeddin Keykavus Akşehir'in Altuntaş Köyüne getirildi ve sultan ilan edildi. Oradan da Konya'ya gelip tahtına oturtular. II. İzzeddin Keykavus tahta geçtikten sonra devlet görevlerinin derecelerini yükseltmişti. Sahib Şemsedin İsfahani vezirlik makamını muhafaza etmiş, saltanat nâipliğine Celaleddin Karatay, beylerbeyliğine Şemseddin Hasoğuz', Fahreddin Ebubekir de pervane mevkiye tayin edildi²⁴⁰.

1.2. DEVLET ADAMLARI ARASINDAKİ İKTİDAR MÜCADELESİ

II. İzzeddin Keykavus'un tahta çıktıktan sonra devlet işleri yoluna koyulmuş, sorunlar halledilmişti. Fakat bu durum uzun sürmedi. Melikü'l-ümera Şemseddin Hasoğuz'un kızını, Câmedar Emîr Esededdin'in yeğeni Mübarizeddin Bayram'a vermesiyle ikili arasında tam bir yakınlık doğmuş ve bu durum birlikte hareket etmelerine sebep olmuştu²⁴¹. Zaten devlet içinde çok güçlü bir mevki olan atabeglik ve beylerbeyliği makamına sahip olan Esededdin Ruzbeh ve Şemseddin Hasoğuz birlikte hareket etmekle daha da güçlenmişlerdi. Önemli-önemsiz bütün işler bu ikisinin oluru olmadan yapılamaz olmuştu²⁴². Bu yüzden kıskançlık ve çekememezlik ateşi Pervane Ebu Bekir Attar ve Emîr-i Dâd Nusred'in içinde alevlenmeye başladı.

Sahib Şemsedin İsfahani ise bu işlere müdahil olmuyordu. Fakat kötü tabiatlı Emîr-i Dâd Nusred kıskandığı Şemseddin Hasoğuz ile Esededdin Ruzbeh hakkında uydurduğu çirkin bir hikâyeyi, kötü bir haberi ve asılsız bir sözü ağır yeminler ile Vezir Sahib Şemseddin'e anlattı. Sahib Şemseddin, Emîr-i Dâd Nusred'in anlattıklarını makul ve inandırıcı bulmuyordu. Fakat bir süre sonra Emîr-i Dâd Nusred'in sözlerinin tesirinden dolayı olsa gerek Şemseddin Hasoğuz'la Esededdin Ruzbeh'den şüphe duymaya ve korkmaya başladı. Hatta hayatını kurtarmak için

²³⁹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 88.

²⁴⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 89.

²⁴¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 89.

²⁴² Kansu Ekici, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri(1246-1266)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005, s. 6-7.

ülkeyi terk edip Moğol Kağanı'nın yanına gönderilmiş olan Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanına gitmeyi dahi düşündü²⁴³.

Bu amaçla gereken hazırlıkları da yaptı. Fakat Emîr-i Dâd Nusred ve Ebu Bekir Attar tarafından devlet işlerinin kesintiye uğrayacağı gerekçesiyle kendisine gereken uyarılar yapıldı ve Şemseddin Hasoğuz ile Esededdin Ruzbeh tarafından yönelen tehditlerin bizzat giderileceği garantisi verildi²⁴⁴.

Bunun üzerine Sahib Şemseddin gitme kararından vazgeçti. Pervane Ebu Bekir ve Emîr-i Dâd Nusred, Sahib Hasoğuz ile Ruzbeh'i hapsedmek için onay aldılar ve daha da ileri giderek Nusred, Hasoğuz ve Ruzbeh'i bir tuzak kurarak öldürmek için izin aldılar. Pervane Ebu Bekir ve Emîr-i Dâd Nusred Akşehir ve Ilgın beldelerinde bulunan ayak takımını davet edip onları türlü vaatlerle kendilerine bağladılar. Bunları vezirin sarayı yanında bulunan gulamhanelere gizlice yerleştirdiler. Daha önceden tasarlanmış plan gereğince Sahib Şemseddin Muhammed İsfahani'nin kılıcından esinlenerek belirlenen "kuzu" parolası söylenince gizlendikleri yerden harekete geçmeleri ve bahis mevzu emîrlerin katledilmesi kararlaştırıldı²⁴⁵.

Geriye kalan tek sorun Hasoğuz ve Ruzbeh'in, Sahib Şemseddin'in sarayına nasıl getirileceğiydi. Emîr-i Dâd Nusred bu soruna da çözüm bulmuştu. Buna göre Sahib Şemseddin hasta numarası yapacak ve bunu öğrenen Hasoğuz ve Ruzbeh geçmiş olsun dileklerini sunmaya geleceklerdi; geldiklerinde ise daha önceden hazırlanan plan uygulanacaktı. Sahib Şemseddin hasta numarası yaparak birkaç gün yatakta yatmasına rağmen Hasoğuz ve Ruzbeh onu ziyarete gelmediler. Emîr-i Dâd Nusred burada tekrar devreye girerek Şemseddin Hasoğuz'un yanına gitmiş ve Şemseddin Muhammed İsfahani'nin hasta olduğunu; muhtemelen vasiyetini belirteceğini ifade ederek gelmesi için iknaya çalıştı. Hasoğuz'a gelince O, yıldız ve takvim açısından dışarı çıkması için uygun bir gün olmadığını söyledi. Bunun üzerine Emîr-i Dâd Nusred hadislerden misaller vererek yaptığı hareketin batıl bir davranış olduğunu ve onun bu tutumunun düşmanlarına fırsat vereceğini söyleyerek Hasoğuz'u gelmeye ikna etti. Bunun üzerine ikna olan Hasoğuz, yine Emîr-i Dâd

---

²⁴³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 90.

²⁴⁴ Ekici, *a.g.tez.*, s. 7.

²⁴⁵ Turan, *a.g.e.*, s. 460.

Nusred'in ısrarıyla Ruzbeh'e bir hacib göndererek onun da gelmesini sağladı. Emîr-i Dâd Nusred'in tuzağına düşen Hasoğuz ve Ruzbeh yanlarında adamlarıyla beraber Şemseddin İsfahani'nin sarayına doğru yola çıktılar²⁴⁶. Vezirin konağına geldikten sonra Emîr-i Dâd Nusred bu tertip gereğince kapıları kapattırıp hareket emrini verdi. Şemseddin Hasoğuz ve Ruzbeh on iki emîri ile birlikte ayak takımı tarafından nacak ve kılıçlarla katledildi²⁴⁷. Sultan kapısı üzerinde merasim yapılan ahşap köşkte asılarak teşhir edildi²⁴⁸. Emîr-i Dâd Nusred öldürülenlerin evlerini yağmalattı ve adamlarının bazılarını tutuklatarak öldürttü²⁴⁹.

Rakipleri ortadan kaldırmakta muvaffak olan Emîr Nusred ve Ebu Bekir şimdi bu gururla nüfuz ve iktidarını artırdı. Şemseddin İsfahani'ye rağmen Konya'da göze batan hareketlere giriştiler. Bir eğlence meclisinde Ebu Bekir Attar'ın oğlu son derece iffetli ve namuslu olan Hasoğuz'un kız kardeşini meclislikilerin huzurunda zorla şarap içirtip, itip kakarak dansa zorladı. Ebu Bekir Atar ile Emîr Nusred bu şekilde insanları hayrete düşüren hareketlerde buldukları ile kalmayıp bunun dozunu artırıp kafalarına buyruk hareket ettiler. Yine bir eğlence meclisinde Pervane Ebu Bekir'in oğlu Sahib Şemseddin'i kastederek: "Bir gün bu yaşlı bunağın da başına aynı şey gelecek"²⁵⁰ dedi. Bu söz daha sonra habercilerin vasıtasıyla Sahib Şemseddin'e iletildi. Bunu duyan Sahib Şemseddin kendisine sırdaş seçtiği Tuğracı Şemseddin Mahmud'a bu durumu açtı. Tuğracı Mahmud bu konuda Sahib Şemseddin'e bir takım önerilerde bulundu. Tavsiye üzerine Erzincan Subaşı Şerefeddin Mahmud'u saltanat makamına çağırıp ona hediyeler vererek onurlandırılacaktı²⁵¹. Böylelikle Şerefeddin Mahmud'un gönülü kazanılacaktı. Buradaki gaye Şerefeddin Mahmud'un askeri nüfuzundan faydalanmaktı.

Şerefeddin Mahmud Erzincan'a tâbi beylerini ve iktâ askerlerini toparlayarak büyük bir kuvvetle Konya'ya geldi. Sahib Şemseddin ve devlet erkânı, Şerefeddin Mahmud'u karşılamaya çıktı; gerektiğinden fazla hürmet gösterip çeşitli hediyeler ve ikramlarla onu kendisine bağladı. Vezir Sahib Şemseddin, Emîr Nusred ve Pervane Ebu Bekir'i saltanat alayının Sivas ve Kayseri'ye gitmesini engellemekle ve Hasoğuz

---

²⁴⁶ Ekici, *a.g.tez*, s. 8.

²⁴⁷ *Anonim Selçuknâme*, s. 33.

²⁴⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 460.

²⁴⁹ *Anonim Selçuknâme*, s. 33.

²⁵⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 94.

²⁵¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 95.

ile Ruzbeh'i katletmekle itham ederek Şerefeddin Mahmud'a şikâyet etti. Kendisinin ise Hasoğuz ile Ruzbeh'in katlinde bir suçlu olmadığını gözyaşlarıyla anlattı²⁵².

Gözyaşları ve samimi sözleri karşısında Şerefeddin Mahmud, Vezir Sahib'e inanarak bağlılığını bildirdi. Bunun üzerine Sahib Şemseddin'in içindeki sıkıntı gitti ve sırdaşı Tuğracı Şemseddin'e, Şerefeddin Mahmud'a olan güvenini söyledi. Daha sonra aralarına Tuğracı Şemseddin'i de alarak, Emîr-i Dâd Nusred ve Pervane Ebu Bekir'i ortadan kaldırma planları yapmaya başladılar. Bu tertip gereğince Emîr-i Dâd Nusred ve Pervane Ebu Bekir'i birbirlerinden ayırma yolunu tuttular. Bu sebeple Sahib Şemseddin, II. Keyhüsrev'in vasiyetini hatırlattı ve Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ı, Moğol Kağanı'na yanında Emîr-i Dâd Nusred olduğu halde göndermeyi önerdi. Bu öneri hepsi tarafından tasvip görülerek uygulamaya konuldu. Ertesi gün Divan'da Sahib Şemseddin söz alarak Moğol Kağanı'nın yanına Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın en kısa zamanda gönderilmesi gerektiğini söyledi ve yanında kimin gönderileceğini de ayrıca sordu. Tuğracı Şemseddin söze karışarak; "Bu iş için Emîr-i Dâd Nusred'den daha uygunu düşünülemez." dedi. Ardından Divan'da bulunanlarında uygun bulmasıyla Emîr-i Dâd Nusred bu görevi kabul etmek zorunda kaldı. Daha sonra birkaç gün içinde hizmet hükmünün ve ricanın gereğince Sivas'a doğru hareket etti²⁵³.

Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın kafilesinin Sivas'a ulaşması akabinde, seyrandan dönüşte Sahib Şemseddin, Şerefeddin Mahmud ve Tuğracı Şemseddin yanlarında II. İzzeddin Keykavus olduğu halde Aksaray'a doğru yola koyuldular. Yolda da Celaleddin Karatay'a haber göndererek bütün saray eşyalarını ve hazinelerini alıp Sultan'ın yanına gelmesini söylendiler. Pervane Ebu Bekir bu haberi alınca yolda kendisine tuzak kurulduğundan ve öldürüleceğinden kuşkulananak telaşa kapıldı. Pervane Ebu Bekir kafiye hareket ettikten sonra yolculuk hazırlıkları yapmak bahanesiyle izin alıp başkent Konya'ya döndü. Burada bir fitne çıkarmak maksadıyla Konya ahilerini ve fityanlarını etrafında topladı; onlara hediyeler vererek ve çeşitli vaatlerde bulundu. Ahilerin gönlünü kazanan Pervane Ebu Bekir daha sonra II. İzzeddin Keykavus'a karşı ayaklanma konusunda onlardan yardım istedi. Fakat Ahiler ve fityanlar, Pervane Ebu Bekir'in bu fitnesine itibar etmediler. Pervane Ebu

---

²⁵² Turan, *a.g.e.*, s. 461.

²⁵³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 98.

Bekir II. İzzeddin Keykavus'a karşı hileler düşünürken I. Alâeddin Keykubad'ın has kölelerinden olan Emîr Şemseddin Yavtaş, II. İzzeddin Keykavus tarafından Pervane tehlikesine karşı Konya'ya subaşı olarak gönderildi. Konya ahileri ve fityanlar şehrin girişinde Emîr Şemseddin Yavtaş'ı karşıladılar; ona ikramlarda bulundular ve dolaylı da olsa taraflarını belli etmiş oldular. Bunun üzerine Pervane Ebu Bekir, oğlunun da tavsiyesiyle Sis tarafına hareket etti. Fakat yolda Pervane'nin bütün askerleri, köleleri ve hizmetçileri onu bırakıp kaçtı. Ardından baba oğul şaşkın bir vaziyette, bazen bir mağaraya bazen de bir bahçeye sığındılar. Çünkü Emîr Şemseddin Yavtaş, ahiler ve Konya'nın ileri gelenleri ile önlem olarak yollara gözcüler koyup baba oğlun kaçmalarını engellemeye çalışıyorlardı²⁵⁴.

Sahib Şemseddin Sivas'a varınca Emîr-i Dâd Nusred için düşünmüş olduğu planı uygulamaya başladı ve onu Hafik Kalesi'ne hapsedtirdi. Sahib Şemseddin bunun ardından cesareti ve bağlılığı tanınmış emîrlerden bir tanesini Pervane ve oğlunun işini bitirmek için Konya'ya gönderdi. Yolladığı adamı maharet gösterip Pervane Ebu Bekir'i ve oğlunu ele geçirdi. Ardından II. İzzeddin Keykavus'un fermanına uygun olarak Pervane Ebu Bekir Darende Kalesi'ne, oğlu ise Kâhta Kalesi'ne hapsedildi. Bu şekilde isyankarlar yakalanmış, fitne ateşleri söndürülmüş oldu²⁵⁵.

Rakiplerini ortadan kaldıran Sahib Şemseddin, etrafındakilerin yönlendirmesi ile Sultan'ın annesiyle evlenmek istedi. Bu düşüncelerini Şerefeddin Mahmud'a dahi açmadan nikâh hazırlıklarını tamamlayıp söz konusu evliliği acele ile gerçekleştirdi²⁵⁶. Bu evliliği haber almış olan başta Şerefeddin Mahmud olmak üzere Rum (Anadolu) emîrleri ileride Sahib Şemseddin'in tahtı ele geçirme ihtimalini göz önüne alarak tepki gösterdiler ve Sahib Şemseddin'in yapmış olduğu hareketin hanedana karşı bir saygısızlık olduğunu belirterek hizmet ettiği kimsenin yatak odasına girme cesaretini ve ayıbını yüzüne vurdular. Sahib Şemseddin bu durum karşısında emîrlerden özür dileyip affını istediye de fayda vermedi; kimse onun özürlerine dahi aldırış etmedi²⁵⁷.

---

²⁵⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 99.

²⁵⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 100.

²⁵⁶ Turan, *a.g.e.*, s. 462.

²⁵⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 101.

Evlenme olayının ardından kendisini güvende hissetmeyip Erzincan'a dönme kararı aldı. Sahib Şemseddin ise düşmanlıkların ve kargaşanın tekrar ortaya çıkmasını engellemek amacıyla Şerefeddin Mahmud'un ardından Emîr Taceddin Simcuri'yi ve Emîr-i Arız Nizameddin Ali b. İlalmış'ı, geri dönmeye ikna etmeleri için gönderdi. Fakat Şerefeddin Mahmud umdukları gibi cevap vermedi. Bunun üzerine Emîr Taceddin Simcari ve Emîr Nizameddin Ali, Şerefeddin Mahmud'u Sivas Kadısı Necmeddin'in huzuruna çıkardılar. İkili aralarında uzunca konuştuktan ve tartıştıktan sonra Şerefeddin Mahmud'a, Erzincan ve Niksar subaşılığına ilave olarak üç yüz bin gümüş para vermeyi memleketinde oturup bu ahaliyi yönetmesini bildirdiler²⁵⁸.

Emîrlerin geri dönmesinin hemen ardından Şerefeddin Mahmud etrafındakilerin kışkırtmasıyla II. İzzeddin Keykavus'a karşı gelmek istedi ve askerleriyle beraber Niksar tarafına (Huruni) geçti. Şerefeddin Mahmud'un sözünden dönmüş olduğunu duyan Sahib Şemseddin ise bunun üzerine Şemseddin Yavtaş'ı yirmi bin kişilik bir orduyla Şerefeddin Mahmud'un üzerine yolladı. Şerefeddin Mahmud müstahkem bir mevkie sahip olan Kemah Kalesi'ne çekildi. Kemah Kalesi'nin kuşatılması sırasında emîrlere kale halkına vaatlerde bulunarak bu sayede onların Şerefeddin Mahmud'dan ayrılmalarını sağladı. Bunun üzerine Sahib Şemseddin'den özür dileyip canının bağışlanmasını istedi. Sahib Şemseddin de isteğe uygun bir mektup yazdı buna binaen kaleden çıktı. Fakat Kayseri'nin Çubuk Nahiyesi'ne geldiklerinde Sahib Şemseddin'in Şerefeddin Mahmud'un öldürmeye memur edilmiş bir ulak geldi ve emîrlerin tüm itirazlarına rağmen Sultan'ın emri üzerine Şerefeddin Mahmud'u öldürdü²⁵⁹.

Pervane Ebu Bekir, Emîr-i Dâd Nusred ve sonrasında da Şerefeddin Mahmud'u tasfiye eden Sahib Şemseddin bunun ardından ülkenin yönetiminde tek söz sahibi oldu. Sahib Şemseddin bu dönem içinde Şemseddin Mahmud Tuğrai, Celalleddin Karatay, Emîr Reşideddin Cüveyni, Fahri Gürcani ve Tercümanı Bedreddin Yahya²⁶⁰ gibi mühim devlet adamlarından istifade ederek devletin menfaati için çalıştı.

---

²⁵⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 462-463.

²⁵⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 463.

²⁶⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 103.

1.3. MELİK RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN'IN MOĞOLLAR TARAFINDAN SULTAN İLAN EDİLMESİ

Göyük Han Moğol tahta çıkış kurultayı ve merasimine katılmak üzere tabi hükümdarları ve birçok resmi devlet temsilcisini Karakurum'a davet etti. II. Keykavus ise Ermeni ve Rum tecavüzlerini bahane ederek, kendisi kadar sultan yetkilerine sahip olduğunu söylediği kardeşi Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ı gönderdi ve kendisinin ise, daha sonra bizzat geleceğini bildirdi²⁶¹.

Melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın Anadolu'ya gelişi ancak üç yıl sonra gerçekleşti. Melik Rükneddin Kılıç Arslan Moğolistan'da geçirdiği uzun süre içinde de Moğol Kağanı'ndan Rum memleketlerinin sultanlığının kendisine verildiğine dair bir yarlığ²⁶² almayı başardı.

Melik Rükneddin Kılıç Arslan beraberindeki iki bin Moğol askeriyle önce Erzincan'a geldi ardından Sivas'a geçerek burada sultanlığını ilan etti. Rükneddin Kılıç Arslan'ın sultanlığı Erzincan ve Sivas dışında Kayseri, Malatya, Harput ve Diyarbakır'da da tanındı. Sahib Şemseddin'in adamları azledildi, yerlerine yenileri atandı. Ayrıca Halep'e kaçan Reşideddin için Rükneddin Kılıç Arslan tarafından bir ulak gönderilerek geri getirilmesi sağlandı. Ardından Hafik Kalesi'ne hapsedilip daha sonra da burada öldürüldü²⁶³.

Böylelikle Türkiye Selçuklu tahtı 1249 senesinde Rükneddin Kılıç Arslan'a intikal etmiş oldu. Vezirin yakalanması için yanında bulunan emîrlerden Alparsarı ve Fahreddin Sivastos'u görevlendirdi. Sahib Şemseddin bu durum karşısında II. İzzeddin Keykavus'u alarak Alaiye Kalesi'ne gitmek ve burada isyan etmek istiyordu. Fakat bu sırada Celaledin Karatay, Taceddin Simcuri vasıtasıyla Sahib Şemseddin'e haber yollayarak Konya'dan ayrılmasını ve Türkmen Ahmed İsyanı'nı bastırmakla görevli orduya katılmasını bildirdi²⁶⁴. Fakat Sahib Şemseddin bu durumu kendisine kurulmuş bir tuzak olarak algılayıp dikkate almadı.

Ertesi gün Tusioğlu Necmeddin Konya ahilerinden ve II. Keykavus'un askerlerinden bir kısmını Sahib Şemseddin'in sarayını korumakla görevlendirdi.

---

²⁶¹ Turan, *a.g.e.*, s. 465.

²⁶² Bu gün emir karşılığında kullanılan buyruğun ve hükümdar emri (ferman)'nin eski Türkçesi yarlığ (yarlık) idi. (İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken, İstanbul 2000, s. 273, n. 322.)

²⁶³ Turan, *a.g.e.*, s. 465.

²⁶⁴ Turan, *a.g.e.*, s. 465.

Böylelikle Sahib Şemseddin'in hareketi kontrol altına alındı. Sahib Şemseddin'in sarayından dışarı çıkması engellendikten sonra elçiler gelerek II. Keykavus'a Sahib Şemseddin'in öldürülmesi hususundaki yarlığı getirdi. Bunun üzerine Sahib Şemseddin saltanat sarayına çağrıldı. O, bu emrin sonunu getirdiğini bildiği için ağırdan alarak gitmek istemedi. Ancak daha sonra bu durumu kabullenmek zorunda kaldı. Huzura Batu Han'ın vermiş olduğu hil'atle çıkan Sahib Şemseddin burada gereken hürmeti ve saygıyı görmedi ve dehlizin solundaki eve götürüldü²⁶⁵. Ardından divan kâtiplerine ve muhasiplerine emir verilerek Sahib Şemseddin'in sarayına gönderilip bütün malları kaleme alındı. Eski vezir, II. Keykavus'un sarayına götürüldü ve daha sonra 25 Mart 1249 tarihinde de öldürüldü²⁶⁶.

1.4. CELALEDDİN KARATAY VE ÜÇLÜ KARDEŞ SALTANATI

Vezir Şemseddin İsfahani'in ölümünden sonra Seyfeddin Toruntay, Siraceddin Sarıca, Seyfeddin Türkeri, Şucaeddin Kazvini, Hüsameddin Baycar ve diğer beyler Rükneddin Kılıç Arslan'ı davet ettiler. Fakat o kendisi ile Moğolistan'a giden ve Türkistan büyüklerden olan Cemaleddin Hutenyi'yi gönderip saltanatın kendisinin olduğunu bildirdi²⁶⁷.

Siyasi durum çok nazikti. Celaleddin Karatay bundan doğacak neticeleri düşünerek sarayda yapılan toplantıda: "Büyük kardeş dururken küçüğün taktim edilip memleketi onun idaresine vermek şeriat ve örf'e uygun olmaz. Kim bu yola başvurursa bütün insanların, Hilafet makamının ve ümmetlerinin imamları nezdinde kınanır"²⁶⁸ dedi.

Meselenin halli için üç kardeşin tahta çıkartılmasının, sikke ve hutbenin büyükten küçüğe olmak üzere üç kardeş namına okutulmasını ve Rükneddin Kılıç Arslan ile birlikte gelen iki bin Moğol süvarisinin geri gönderilmesinin gerekli olduğu ifade edildi. Celaleddin Karatay'ın nüfuz ve gayretiyle yalnız kardeşler arasındaki ayrılık değil bunlara intisap ederek şahsi ihtiraslar peşinde koşan beyler de yatıştırıldı. Bu suretle üç kardeşin birlikte saltanat sürmesine ve Şemseddin

---

²⁶⁵ Ekici, *a.g.tez*, s. 17-18.

²⁶⁶ *Anonim Selçuknâme*, s. 33.

²⁶⁷ Faruk Sümer, "II. Keykubad", *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 359.

²⁶⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 121.

İsfahani'nin ölümünden sonra vezirliğe getirilen Reyli Kadı İzzeddin Muhammed ile Rükneddin Kılıç Arslan'ın veziri Bahaeddin Erzincani'nin vezirlikten çıkarılıp üç kardeşe birden Nizameddin Hurşid'in vezir olmasına, Rükneddin Kılıç Arslan ile beraber gelen Moğol ordusunun geri yollanmasına dair bir anlaşmaya varıldı. Bu anlaşma üzerine Celaleddin Karatay vezirlik görevinden alınan Kadı İzzeddin Muhammed'i azletti. Siraceddin Sarıca Beylerbeyi, Seyfeddin Toruntay Malatya, Seyfeddin Türkeri'de Sivas sübaşısı oldu. Vezirlikten azledilen Bahaeddin Erzincanî ise kendilerine yardıma gelmiş olan Moğol askerlerinin yanına giderek Rükneddin Kılıç Arslan ve emîrlere karşı kışkırtmaya çalışmıştı. Bahaeddin Erzincani'nin niyetini anlayan Celaleddin Karatay onun bu sözlerine itibar etmedi²⁶⁹.

Rükneddin Kılıç Arslan Aksaray'a geldiğinde yanındaki Emîrlere Kadı Cemaleddin Hotenî'nin kendilerine getirmiş olduğu ve kabul ettikleri üç kardeşin aynı anda tahta oturması teklifinden vazgeçerek ve eskiden olduğu gibi Rükneddin Kılıç Arslan'ın kendi başına saltanat sürmesi iddasında bulundular. Bunun üzerine Celaleddin Karatay, Şeyh İmameddin ve Necmeddin Nahcevanî'yi; Rükneddin Kılıç Arslan'a ve taraftarlarına öğüt vermeleri için birkaç defa gönderdi. Ancak Rükneddin Kılıç Arslan'ın tarafları Karatay'ın teklifini bir türlü kabul etmedi²⁷⁰.

Sultan II. İzzeddin Keykavus bir gün Celaleddin Karatay ile bu durumları konuşurken gülümsedi. Bunun üzerine Celaleddin Karatay, II. Keykavus'a niçin güldüğünü sordu. Bu soru üzerine II. Keykavus da cevap olarak: "Daha önce babam, saltanatı küçük kardeşimize verdi. Emîrlerin ona uymalarını buyurdu. O konuda hepsinden sağlam belgeler ve ağır yeminler aldı. Fakat Hakkın desteği benim yanımda olduğu için babamın tedbirlerinin aksine semavî takdirin hükmüyle tahtına ben oturdum. Şimdi ise kardeşim kardeşlik haklarını çiğniyor. Saltanat belgemizin üzerine ayrılık mührünü vuruyor. Fakat Allah bana kâfidir. Hakk'ın faziletine ve desteğine güveniyorum. Bakalım başımıza neler gelecek" dedi. Celaleddin Karatay da: "Sultan, Allah'ın yardımını gördüğüne göre emeline ve arzusuna kavuşacaktır." dedi ve ardından Divana gitti, burada devlet adamlarına Sultan'ın söylediklerini tekrar etti²⁷¹.

---

²⁶⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 467-468.

²⁷⁰ Evin, *a.g.tez.*, s. 45-46.

²⁷¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 121.

Böylece moral bulan Emîrlar Konya'dan hareket ederek Ruzbeh düzlüğüne geldiler ve buradan etrafa asker toplamak için haberciler gönderdiler. Asker sayısı yaklaşık olarak on bini buldu. İki ordunun yaptığı savaştan II. Keykavus muzaffer oldu 14 Haziran 1249²⁷². Kazanılan bu zafer ile devletin parçalanmasına fırsat verilmedi. İki kardeş göz göze geldikleri zaman birbirlerine sarılarak aralarının açılmasına bazı emîrların fesatlıklarının sebep olduğunu beyan ettiler. Birbirlerinin gönüllerini aldıktan sonra Konya'ya doğru hareket ettiler²⁷³. Celaleddin Karatay'ın tavsiyesi üzerine savaşın izlerini ve dargınlıklarını ortadan kaldırmak isteyen II. Keykavus öncelikli olarak savaşta yakalanan emîrlar için kefalet bedeli belirledi. Kefalet bedelleri ödendikten sonra da emîrlara hilat giydirip makamların ve iktâlarının bulunduğu yerleri iade etti. Böylece savaşın izleri bağışlama ve merhamet ile silinmeye çalışıldı. Celaleddin Karatay ile diğer devlet adamları daha sonra Selçuklu tahtının şerefini korumak hem de Moğolları tatmin etmek gayesiyle üç kardeşin birlikte saltanat sürmelerine karar verdi. Bu maksatla üç kardeş adına hutbe okunduğu gibi üçünün de adının bulunduğu sikkeler bastırıldı²⁷⁴.

II. İzzeddin Keykavus, Moğol Kağanı'nın yanına gitmeye karar verdi. İki kardeşini ve Celaleddin Karatay'ı Kayseri'de bırakarak Sivas'a doğru hareket etti²⁷⁵. Fakat o yolda iken Kayseri'de hastalanan Celaleddin Karatay'ın 1254 (28 Ramazan 652) öldüğü haberi geldi. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykavus kendisine yolculuk esnasında elçilik edecek olan Moğol elçilerinden özür dileyerek Moğol ülkesine gelemeyeceğini bildirip devlet başsız kaldı düşüncesiyle Kayseri'ye geri döndü. Kendisi bizzat gidemeyeceği için kendini temsilen Moğol Kağanı'nın yanına kardeşi II. Alâeddin Keykubad'ı gönderdi. II. Keykubad aracılığıyla Moğol Kağanı'na: "İşlerimi idare eden atabeyim Celaleddin Karatay öldüğü ve garb tarafında bir düşman (Türkmen İsyanı) zuhur ettiği için kendim gelemiyorum. Şimdi benim gibi bir Sultan olan kardeşimi gönderiyorum. Başka bir zamanda bizzat kendim geleceğimi temin ederim."²⁷⁶ diyerek bir mektubu beraberinde yolladı.

Celaleddin Karatay'ın bir müddet vücuda getirdiği birlik ve ahenk onun ölümü ile son buldu. Kardeşler arası ittifak ihtilafa dönüştü. Sultan II. II. Keykubad'a

²⁷² Anonim Selçuknâme, s. 34.

²⁷³ İbn Bîbî, a.g.e., C.II, s. 124

²⁷⁴ Turan, a.g.e., s. 468-469.

²⁷⁵ İbn Bîbî, a.g.e., C.II, s. 135.

²⁷⁶ Turan, a.g.e., s. 472.

bağlı olan bazı emîrlere onu babasının vasiyeti doğrultusunda teşvik ve tahrik ettiler. Onun kardeşlerini yanına almadan ülke yönetimini istemek için tek başına Moğol Hanı'na gitmesini istediler²⁷⁷.

1.5. KARDEŞLER ARASINDAKİ İKİNCİ MÜCADELE

Celaleddin Karatay'ın otoritesi sayesinde üç sultan nâmına kurulan dört yıllık (1249-1254) nizam artık bozuluyordu.

II. Alâeddin Keykubad'ın Moğol hakanına gitmesi esnasında yol boyunca bazı emîrlere saltanatın ona ait olduğuna dair propaganda yapıyorlardı²⁷⁸. II. Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a mensup emîrlerin çekişmesi bir karışıklığın belirtileriydi. II. Alâeddin Keykubad'ın Moğolistan'dan dönerken sultan olacağına dair bir yarlığ almasından korkan ağabeyleri tarafından lalası Muhlis Hadim para ve mal ile satın alınıp onu zehirlemek suretiyle bertaraf edildi²⁷⁹. II. Alâeddin Keykubad öldüğünde on yedi yaşından fazla değildi²⁸⁰.

II. İzzeddin Keykavus Konya'da diğer kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile anlaşamıyordu. İki ayrı tarafa mensup kimseler kardeşlerin arasını açıyordu. Celaleddin Karatay mevcut olmadığından tam delikanlılık çağında bulunan II. Keykavus devlet adamları ve halk tarafından uygun görülmeyen davranışları ile üzerine nefreti celp ediyordu. Ayrıca II. Keykavus'un dayıları Kir Khaya ve Kir Kedid zamanla Sultan'ın desteğini alarak devlette önemli görevleri yerine getirmelerinden dolayı kendilerini güçlü görmeye başladılar. Hatta Kir Khaya ve Kir Kedid, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'la bile kavga etme cesaret gösterdiler. Bu kavgalarının birinde IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı ölümle tehdit ettiler. II. Keykavus'un Hıristiyan dayıları devlet işlerine de müdahil oluyorlardı²⁸¹.

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın sıkıntılı günlerinde yardımına Kemaleddin yetişti ve tavsiyelerde bulundu. Sultana tavsiyesi üzerine Develü subaşı

²⁷⁷ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 29.

²⁷⁸ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 29.

²⁷⁹ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 30.

²⁸⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 153-154; Aksarayî, *a.g.e.*, s. 30. (İbn Bîbî'de, II. Alâeddin Keykubad'ın nasıl ve kim tarafından öldürüldüğü yazmamaktadır. Fakat Aksarayî'de ise lalası Muhlis Hadim tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü rivayet etmektedir.)

²⁸¹ Turan, *a.g.e.*, s. 474.

Nusreteddin Kaymaz ve Kayseri Subaşı Semsüddin'e mektup yazdı. Nusreteddin ve Samsüddin, II. Keykavus'a muhalefetlerinden dolayı bu mektuba olumlu cevap verip IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı Kayseri'ye davet ettiler. Bunun üzerine IV. Kılıç Arslan kıyafet değiştirerek saraydan ve şehirden çıktı. IV. Rükneddin Kılıç Arslan gizlilik içinde Develi'ye geldi. Orada Kayseri Subaşı tarafından karşılandı. Ardından IV. Rükneddin Kılıç Arslan Kayseri'de 1254 tarihinde tahta çıktı. II. Keykavus, IV. Kılıç Arslan'ın Konya'dan gizlice gittiğinden haberdar oldu ve bunun üzerine kardeşini geri getirmeleri için bir ordu gönderdi. II. Keykavus'un gönderdiği bu ordu IV. Kılıç Arslan'ın Develi'ye ulaştığı haberini almaları üzerine başkente geri döndü. II. Keykavus kardeşinin Kayseri'ye varmış olduğunu ve etrafına adam toplamaya başladığı haberini almasının ardından, devlet erkânıyla istişare etti. İki kardeş arasında birçok defa elçi gidip gelmesi de bir sonuç vermedi²⁸².

Nihayet iki kardeşin ordusu Ahmethisar mevkiinde çarpışmaya başladı. İki Selçuklu ordusu arasında vuku bulan bu ikinci savaşta yine IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ordusu mağlup oldu. Rükneddin Kılıç Arslan Sis'e doğru gitmekte iken Türkmenlerce yakalanıp ağabeyine teslim edildi. İki kardeş birlikte Keykubadiye köşküne gittiler. Sultan, Rükneddin Kılıç Arslan'a hilat, at ve altın verdikten sonra Amasya'da ikamete mecbur bıraktı. Amasya Kalesinde ikame eden Rükneddin Kılıç Arslan buranın havasının kötülüğünden dolayı Sultan'a şikâyet mektubu yazdı ve bunun üzerine Uluborlu'ya gitti²⁸³. Burada kendisine muhafız olarak tayin edilen Sultan'ın Dayısı Kir Khaye tarafından işkence ve eziyete maruz kaldı.²⁸⁴ Rükneddin Kılıç Arslan burada sultan oluncaya kadar burada esir kaldı.

Moğolların Anadolu üzerine yürümleri ve tecrübesiz Sultan II. Keykavus bazı devlet adamlarının yönlendirmesi üzerine Baycu Noyan ile savaşmayı ve onu yenip Selçuklu Devleti üzerinde zulüm ve baskı kuran Moğollardan kurtarmayı düşündü²⁸⁵. Konya yakınlarında Sultan Hanı'nda iki ordu karşı karşıya geldiler (1256)²⁸⁶. Fakat burada yapılan savaşta II. İzzeddin Keykavus ağır bir yenilgi aldı ve

---

²⁸² Turan, *a.g.e.*, s. 474-477.

²⁸³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 140-142.

²⁸⁴ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 31.

²⁸⁵ Bayram, *a.g.e.*, s. 142-143.

²⁸⁶ *Anonim Selçuknâme*, s. 34.

savaş meydanından kaçmak durumunda kaldı. Sonrasında Anadolu'da tutunamayarak Bizans'a sığındı²⁸⁷.

2. EMİR MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE'NİN FAALİYETLERİ

2.1. II. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN BERTARAF EDİLMESİ

1243 Köseadağ yenilgisi ve onu izleyen Moğollara bağımlılık döneminde askeri başarılarla elde edilen saygınlığın yerini bürokrasi aldı. Bu durum, çoğunluğu gulamlıktan yetişmiş bulunan kumandanlarla, genellikle İran kökenli olan bürokratların çetin bir iktidar çekişmesine girişmelerine yol açtı. Emîr Muineddin Süleyman Pervane'nin babası olan ve o sırada sivil yönetimin en yüksek mevkisi olan vezirlik makamını işgal eden Deylemlî Mühezzibüddin Ali Selçuklu Devleti adına kendiliğinden gidip muzaffer Moğol kumandanı Baycu ile bir ön anlaşma yaptı. Sonra bir başka Acem, İsfahanlı Şemsüddin Altın Ordu Hükümdarı Batu Han'ın huzuruna varıp bağımlılık statüsünü belirleyen barış anlaşmasını imzaladı.

Şemseddin, Sultan'ın elçisi sıfatı ile yaptığı bu resmi görev sırasında Moğol hükümdarı ile görüştüktan sonra Türkiye Selçuklularında Moğol menfaatlerini koruması için bir yarlık ile asker-sivil tüm devlet yöneticilerinin bu iş için kendisini yetkili ve egemen tanımalarını sağlayacak belge ve unvanlarını aldı. Böylece egemen dış güçten sağlanan yetki ve baskıyla Selçuklu Devleti'nin alışa gelmiş yöntemlerini altüst eden bir kişisel iktidar ve çıkar kazanma çığırı açılmıştı²⁸⁸.

Emîr Muineddin Süleyman Pervane babasından kalan şöhreti de kullanarak Moğol kumandanı Baycu'ya başvurup makam ve mevkiler elde etti. Moğol gücünü de arkasına aldıktan sonra pervanelik makamına yükseldi. Kısa sürede IV Rükneddin Kılıç Arslan'ın egemenliğinin tüm sorumluluğunu ve yöneticiliğini kendi üstüne aldı devlet kademelerinde tek sözü geçen adam olmayı başardı²⁸⁹.

Baycu Han kumandasındaki Moğol ordusu gelip Konya'yı kuşattığında Emîr Muineddin Süleyman Pervane Moğollara yaranmak için burada da elinden geleni

²⁸⁷ Balık, *a.g.e.*, s. 194.

²⁸⁸ Nejat Kaymaz, *Pervâne Süleyman 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emiri Muineddin Süleyman*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999, s. 21-22.

²⁸⁹ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 24.

yapmış; ordunun ihtiyaçlarını karşılamaktan çekinmemişti. Onlara çokça hediyeler sunup oradan ayrılmalarına kadar eğlence meclisleri tertip etti²⁹⁰. Fakat Baycu'nun ayrılmasını haber alan II. İzzeddin Keykavus'un İznik Bizans İmparatorluğu'nun sağladığı yardım ile Konya'ya yürümesi üzerine Emîr Muineddin Süleyman Pervane'de IV Rükneddin Kılıç Arslan'ı alıp buradan kaçmak durumunda kaldı²⁹¹.

Anadolu Selçuklu Devleti Mengü Kağan ve Hülagü tarafından ikiye ayrıldı ve iki kardeş arasında paylaştırıldı. Kardeşlerden Türkmenlerin desteklediği II. Keykavus, İlhanlılara karşı yeni Memluk Sultanı Baybars'la ve onun Müslüman-Moğol müttefiki Altınorda hükümdarı Berke Han ve kendi dostu Bizans İmparatoru Mihael Paleologos'la gizli diplomatik ilişkiler kurdu. Vezir Muineddin Pervane de zekâsı ve Moğolların desteğiyle II. Keykavus'u bertaraf etmek ve devleti kendi ihtirasları doğrultusunda birleştirmek niyetindeydi. Bu amaçla da Muineddin Pervane II. Keykavus'un çevre devletlerle giriştiği ilişkileri bire bin katarak mektupla Hülagü'ye ihbar edip üzerine kışkırttı²⁹².

Hülagü tarafından Taceddin Mutez ve Tükelek Bahşi elçi olarak vergileri toplamaya ve Tuğracı Mahmud'un daha önceden yaptığı borçları tahsil etmeye Anadolu'ya gönderildi. Taceddin Mutez ve Tükelek Bahşi ilk önce IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a uğradılar burada Pervane Muineddin tarafından çok iyi karşılandılar. Pervane Muineddin, ayağına gelen bu fırsatı iyi değerlendirdi. Gelen Moğol elçilerine II. İzzeddin Keykavus'u kötöleyerek Konya'yı terk edip Antalya'da oturmakla ve Mehmed Bey'in idaresindeki uc Türkleri ile birleşip isyan düşüncesinde olmakla suçladı. Pervane Muineddin yine akıllıca bir politika sergiledi ve Moğol elçilerini tahsilâta II. Keykavus'dan başlamaları hususunda ikna etti. Pervane Muineddin hem Moğol elçilerini başından savmış hem de fırsatı değerlendirerek II. Keykavus'u Moğollara kötölemişti. Taceddin Mutez ve Tükelek Bahşi, II. Keykavus'un yanına vardıkları zaman Sultan tarafından iyi karşılanmadılar. Zaten II. Keykavus 1260 Eylül'ünde İlhanlıların Memluklura yenilmesi ve Moğolların yenilmezlik efsanesinin sona ermesinden itibaren

---

²⁹⁰ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 31.

²⁹¹ *Anonim Selçuknâme*, s. 35.

²⁹² Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 180.

cesaretlenmiş ve İlhanlılara karşı yükümlülüklerini yerine getirmekte ağır davranmaya başlamıştı²⁹³.

Bunun üzerine Hülagü hem daha önceden Pervane Muineddin'den aldığı şikâyet mektuplarının hem de elçilerinin böyle bir davranışla karşılaşması nedeniyle oldukça öfkelenmiş ve elçilere bir yarlığ vererek II. Keykavus'a ulaştırmalarını buyurdu. Elçiler yarlığ hükmünü getirdiler. Bu yarlığ'da " Sultan İzzeddin bilsin ki O, buraya gelince bizden ne iyilik beklediyse yerine getirdik. Hatta ihtiyacı karşılığında hazineden borç verdik. Fakat O, Rum memleketleri için giden elçilerimize yüz vermedi. Ne Rum vergisinden ne de borç paradan hazineye bir şey girmedi. Şimdi eğer balık gibi denizin dibine gitse veya kuş gibi havada uça bile bundan sonra bizden aman dileyemeyecek ve elimizden kurtulamayacaktır."²⁹⁴ yazılıydı.

Bu hüküm II. Keykavus'un eline ulaştığı zaman O, bu tehlikeli durumun Pervane Muineddin'in hile ve ihanetinden kaynaklandığını kesin olarak anladı. Durumu düzeltmek maksadıyla Konya'ya geldi. Fakat Moğol ordusunun üzerine gelmekte olduğunu haber alınca memleketin müdafaasını emîrlere bırakıp Antalya'ya çekildi. Sultan II. İzzeddin Keykavus'un kumandanlarından Ali Bahadır, Uğurlu ve Sultan'ın nâibi olan Yavtaş'ı bu iş için görevlendirdi. O sırada Sivrihisar'da kalabalık bir topluluğa sahip olan Ali Bahadır Moğol ordusuna bir baskın düzenlemek istedi. Fakat baskında muvaffak olamadı. Moğollarla şiddetli bir savaşa giriştiler ve bozguna uğramış bir halde uc taraflarına çekildiler²⁹⁵. Bu haber üzerine Sultan II. Keykavus İstanbul'a n Bizans imparatoru Mihael Paleologos'un yanına gitmek zorunda²⁹⁶.

---

²⁹³ Turan, *a.g.e.*, s. 493.

²⁹⁴ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 50.

²⁹⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 160.

²⁹⁶ II. İzzeddin Keykavus, maiyetinin devamlı olarak İstanbul'a gelip hizmetine girmesinin ardından misafiri olduğu İmparator Mihael'i tahtan indirme planları yapmakla itham edildi. Güya Sultan İzzeddin'in bu planı dayısı Kir Kedid'in ihbarı ile uygulama fırsatı bulamadan İmparator tarafından öğrenildi. Buna binaen de İmparator Mihael ilk önce Emir-i ahur Uğurlu ve Ali Bahadır'ı sarayına çağırdı ve ardından hiçbir şeyden şüphelenmeyen Sultan'ın bu iki hizmetkârını tutukladı. Ardından Mihael Paleologos, II. İzzeddin Keykavus'un yanına askerlerini göndererek ailesiyle beraber tutukladı. Sultan İzzeddin tehlikesini tamamen atlatmak için bu sefer, Sultan'ın adamlarına yönelen İmparator Mihael, Sultan'ın adamlarına bir teklif sundu ve canlarının bağışlanması karşılığında Hıristiyan olmalarını istedi. Sultanın maiyetindekilerin çoğu bu teklifi reddetmesi üzerine şehit edildiler. II. İzzeddin Keykavus'un tutuklanmasından birkaç gün sonra da İmparator Mihael, Sultanı kız kardeşi ve iki oğlu Gıyaseddin Melik Mesud ve Rükneddin Keyumers'i Meriç nehri ağzında bulunan Enez Kalesi'ne hapsedirdi (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 161-162.). Bu vahşeti Selçuklu ve diğer İslam kaynakları yukarıda anlatılan gerekçeye bağlamaktadırlar. Bu izah Bizans propagandasının yanlış bir inikâsı ile alakalıdır. Hadiseleri kendi

Böylece Sultan II. Keykavus bertaraf edilmiş ve Emîr Pervane Muineddin amacına muvaffak oldu. Kendi kuklası vaziyetine giren IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı Konya tahtına oturtarak Selçuklu Devleti'nin yönetimini eline geçirmiş oldu²⁹⁷.

2.2. EMÎR MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE'NİN SULTAN II. İZZEDDİN KEYKAVUS'A BAĞLI DEVLET ADAMLARINI BERTARAF ETMESİ

Emîr Muineddin Süleyman Pervane egemenliğini daha kuvvetli duruma getirmek gayesi ile Sultan II. Keykavus'un geride bıraktığı bağımsızlık eğiliminde olan direniş unsurlarını temizlemeye çalıştı. Böylelikle devleti tümüyle Moğol kontrolüne sokmayı amaçladı. Bunu da bazen Moğol tümeninden yararlanarak, bazen kendi kuvvetini kullanarak bazen de beyler arasına ayrılık sokup itilafa düşürerek gerçekleştirme yolunu tuttu²⁹⁸.

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın tahta çıkmasının ardından II. Keykavus'un İstanbul'a götürmediği adamlarından Ali Bahadır ve Emîr-i Ahur Uğurlu asker toplayıp Konya'yı kuşattılar. Fakat Muineddin Pervane önderliğindeki Selçuklu askerleri Moğol askerlerinin de yardımıyla Altunaba Kervansarayı yakınlarında onları yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Ali Bahadır ve Emîr-i Ahur Uğurlu kaçarak uc bölgelerine çekildiler. Bu olaydan ders çıkarıp II. Keykavus'un geriye kalan adamlarının tehlikesinin farkına varan Pervane Muineddin onlardan Müstevfi Sadr Necibeddin, Müşrif-i Mülk Sadr Kıvameddin Erzincani, Kadıasker Sivrihisarlı Celaledin, Seyfeddin Has Kayıaba, Kerimeddin Alishir, Emîr-i Silah Bedreddin Gühertaş ve Üstadü'd-dar Eminateddin Yakut gibi önemli devlet ve ilim adamlarını yakalatıp öldürülmeleri için Alıncak Noyan'a gönderdi²⁹⁹.

---

gururlarına uygun aktaran Rum müellifler Selçuklulara karşı işlenen cinayetleri gerçekte olduğu gibi Hülagü'ya yaranmak maksadı ile değil Sultan İzzeddin Keykavus'un bu planı sebebi ile olduğunu yazarlar (Turan, *a.g.e.*, s. 499-500.). II. İzzeddin Keykavus'un Enez Kalesi'ne hapsedildiği sene Altınorda Hükümdarı olan ve Müslümanlığı kabul eden Berke Han, nikâhlı eşi tarafından asker göndermesi ve Sultan İzzeddin'i kurtarması için teşvik edildi. Sultan İzzeddin'i kurtarması amacı ile Berke Han Kutlug Melik kumandasında bir ordu gönderdi ve II. İzzeddin Keykavus'u esaretten kurtardı (Aksarayî, *a.g.e.*, s. 57.).

²⁹⁷ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 29.

²⁹⁸ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 29.

²⁹⁹ Alıncak Noyan onların hepsini haksız yere öldürdükten sonra rüyasında bu topluluk ona ağır sözler söylediklerini görür. Bunun üzerine bu korkulu rüyadan uyanan Alıncak Noyan sersem vaziyette Muineddin Pervaneye ağır hakaretlerde bulunur. (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 164.)

II. Keykavus'un iki adamı Ali Bahadır ve Emîr-i Ahur Uğurlu hala hayattaydı. Bunlar Ankara ve Çankırı bölgesine giderek burada karışıklıklar çıkardı. Bunun üzerine Muineddin Pervane, Fahreddin Arslandoğmuş'u bunların üzerine gönderdi. Fahreddin Arslandoğmuş kumandasındaki ordu bu isyanı güçlükle bastırabildi³⁰⁰.

Ali Bahadır isyanının hemen ardından Danişmendiye Vilayeti'nde Hurmaoğlu adında başka biri ayaklandı. Hurmaoğlu'nun çıkardığı karışıklık Kastomonu bölgesine kadar yayıldı ve Selçuklu ordusunu bir süre meşgul etti. Yine II. İzzeddin Keykavus'un adamlarından Emîr-i Ahur Esed, Salime Kalesi'nde isyan etti. Aksaray ve çevresini etkileyen Emîr-i Ahur Esed'in isyanı yaklaşık altı ay kadar sürdü ve Kırşehir Sübaşısı Nureddin Caca tarafından bastırıldı³⁰¹.

Yine İzzeddin Keykavus'un sadık adamlarından olan Şah Melik Sultan II. Keykavus'un İstanbul'a gitmesinin sonra Moğollara tabiiyetini bildirdi böylelikle hayatını kurtarmış oldu. IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın hizmetine de girmek suretiyle saygın bir mevki kazandı. Fakat Ali Bahadır'ın ile yanındakilerin öldürüldüğünü haber alan Şah Melik Gedağze Kalesi'nde isyan etti ve bu isyanını bastırmaya bizzat Pervane Muineddin gitti. Pervane Muineddin bir süre Moğol destekli Selçuklu ordusu ile Gedağze Kalesi'ni muhasara etti. Fakat kaleyi almaya muvaffak olamadı. Kaleyi kolaylıkla alamayacağını anlayan Muineddin Pervane bunun üzerine yeminle bazı teminatlar verdi. Böylelikle Şah Melik'i kaleden çıkmaya razı etti. Ancak Pervane Muineddin, Şah Melik'in yanına gelmesinin ardından sözünü tutmayarak onu Moğollara teslim etti ve öldürttü³⁰².

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın tahta çıktığı sene meydana gelen isyanlardan bir diğeri de Denizli'deki uc Türkmenlerinin reisi Mehmed Bey isyanıydı. Mehmed Bey, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Selçuklu ülkesini ele geçirmesinin ardından ona bağlanmak istemedi. Fakat bulunduğu bölgede hâkimiyetini sürdürmek için de Moğollardan menşur almanın gerekli olduğunu biliyordu. Bu amaçla Kayseri'ye gelip Moğolların bir numaralı adamı olan Pervane Muineddin Süleyman ile görüştü ve onun aracılığı ile Hülagü Han'a itaatini doğrudan bildirdi. Hülagü Han da

---

³⁰⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 164.

³⁰¹ Turan, *a.g.e.*, s. 486-487

³⁰² İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 164-165.

Mehmed Bey'in itaatini kabul edip Ona Denizli, Honas, Dalaman ve çevresini kendisine verdiği dair bir sancak ve yarlıg gönderdi. Hülagü Han ayrıca Kuşalak adlı Şahneyi de iki yüz bin çadırlık bu Türkmen topluluğunun başına gönderdi. Mehmed Bey vergisini doğrudan Hülagü Han'a vererek bölgede özerkliğini sağladı. 1263 yılında ise Hülagü Han, Mehmed Bey'in sadakatini sınamak amacıyla ordusuna katılmaya davet etti. Fakat Mehmed Bey Hülagü'nun ordusuna katılmaya imtina gösterdi. Bunun üzerine Hülagü bizzat IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a emir vererek, Mehmed Bey'i cezalandırmasını istedi. Bu gelişme üzerine harekete geçen IV. Rükneddin Kılıç Arslan hazırladığı ordusu ile bu bölgeler tekrar merkeze bağlandı. Daha sonra Pervane Muineddin IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı alarak tekrar Konya'ya döndü³⁰³.

Bu sırada Ermenek taraflarında Karaman, Zeynü'l-Hac ve Bunsuz komutasında yirmi bin zırlı Türkmen Sultan II. İzzeddin'in Keykavus'un haklarını korumak bahanesiyle ayaklandı ve Konya taraflarına kadar etkili oldular. Hatta Türkmenler Konya'yı ele geçirmek için girişimde bulundular. Fakat o sırada başkentte bulunan saltanat ordusu Muineddin Pervane önderliğinde Gavele Kalesi düzlüğünde isyan eden Türkmenleri yendi ve bu isyanı bastırdı. Bu isyan Karaman oğullarının ilk bağımsızlık hareketi olması açısından da önemliydi³⁰⁴.

2.3. EMÎR MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE'NİN SULTAN IV RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN'I BERTARAF ETMESİ

Pervane Muineddin'in ülke üzerinde tam hâkimiyet kuması IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı rahatsız etmiş ancak herhangi bir girişime gücü yetmediğinden dolayı pek de sesini çıkaramamıştı.

IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile Pervane Muineddin arasındaki ilk gerginlik Şerefü'd-Din Mesud'un Niğde sübaşılığına Hatiroğlu tayin edilmesiyle başladı. Ardından Pervane Muineddin'in Sinop'u kendine mülk etmesi ile doruk noktasına ulaştı. Sinop muhasarası sırasında Pervane Muineddin'e Sultan'ın kendisi hakkında menfi konuşmaları iletiliyordu. Pervane Muineddin Abaga Han'a daha önceki

---

³⁰³ Bayram, *a.g.e.*, s. 142-143.

³⁰⁴ Ekici, *a.g.tez.*, s. 66.

ziyaretlerinde Sultan hakkında güvensizlik doğuracak sözler sarf etmişti. Böylelikle daha önce attığı şüphe tohumları üzerine şimdi de Abaga Han'a, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Sultan Baybars'la işbirliği yaptığına dair bir mektup gönderdi³⁰⁵.

Arkasında Pervane Muineddin olması hasebi ile Hatiroğlu Şerefü'd-Din'e direk müdahale etmekten çekiniyordu. Sultan, Pervane'nin adamları ve Hatiroğlu Şerefü'd-Din'in dostları olan nedimleriyle bulunduğu bir mecliste: "Niğde vilayetini Şeref'ten alıp şefkatli olmaya, adalet yaymaya, vefakârlık gösterip halka iyi davranmaya yatkın olan bir başkasına vermek gerekir." dedi³⁰⁶. Başka bir konuşmasında da Sinop'un mülkiyeti konusunda pişmanlığını belirtirken: "Her zaman bir padişah hizmetçisi bir şehri bağış olarak ister. Pervane'nin adamları ve taraftarları atalarımızdan miras kalmış olan ülkemize göz dikmişler; baskı kurarak bizi küçük görmeye başlamışlar. Her gün bir miktar hak ve yetkilerimizi budayıp onları yok etmeye çalışmışlar ve bütün adamlarımızı ülke yönetiminden uzaklaştırma gayreti içine girmişlerdir. Eğer böyle giderse gelecek yıl bizim artık ülkenin yönetiminde saltanat açısından hiçbir hükmümüz kalmayacaktır. Yapılacak iş (İlhan'ın) yanına gidip işin asılının zalimlerin her yeri tutmasından dolayı gelirimizin azaldığını ona arz etmektir. O bize ecdat mülkünden bir hisse vermese bile hiç olmazsa bizim için daha iyi olacak olan (İlhan'ın) kullarının (bende) ülkemize sahip olmasını sağlarız. Cihan padişahının ülkesinden bir ülke oluruz ve verginin çokluğundan başka bir tarafa gitme tasasına düşmeyiz." dedi³⁰⁷. IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın bu konuşmalarından haberdar olan Pervane Muineddin ve Hatiroğlu Şerefü'd-Din Tokat'ta IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı ortadan kaldırmak için plan yaptılar. Bu tertibat içinde Moğollarla işbirliği yapmaya karar verdiler³⁰⁸.

Bu sırada Abaga Han'dan Pervane Muineddin'e Sinop'un alınmasının ardından yazdığı mektuba cevap geldi. Burada IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Moğol yargucuları ve Emîrleri önünde sorgulanması ve suçu kanıtlandığı takdirde de istediğini yapması yarlug ile bildirilmişti³⁰⁹. Bunun üzerine Pervane Muineddin Anadolu'daki Moğol yargucuları ve emîrlelerini elde etmek için çok miktarda hediye hazırlayıp ve Hatiroğlu Şerefü'd-Din'le beraber Kırşehir'deki yaylağa gönderdi. Bu

³⁰⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 164-165.

³⁰⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 166.

³⁰⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 166.

³⁰⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 166-167.

³⁰⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 530.

sırada Anadolu’da tümen beyi olarak Nabçi Noyan bulunuyordu. Hatiroğlu Şerefü’ d-Din’in Moğol Emîrlere hediye sunmasının ardından gerekli ortamın oluştuğuna kanaat getiren Pervane Muineddin yanında Abaga Han’ın yarlığı olduğu halde Nabçi Noyan’ın yanına geldi. Pervane Muineddin, Nabçi Noyan’a: “Sultan Suriyelilerle işbirliği yapıp isyana kalkışmak istediye de ona ben engel oldum. Onun için bizi ortadan kaldırmayı düşünmektedir. O, beni öldürüp işimi bitirdikten sonra hiç şüphesiz sizi ortadan kaldırmak için asker toplayacaktır. Zaten Rum askerleri her yanda karıncalar gibi coşup taşmaktadır. Eğer O’nun düşüncesi kuvveden fiile çıkmadan ve O çok sayıda asker toplamadan önlem alınmazsa iş çıkırından çıkar³¹⁰.” diyerek plan gereğince Moğolları bu tertibata dâhil etmiş oldu.

Moğol emîrlere çoğu bu konuya önem verdiler. Pervane Muineddin’in Moğollarla ilişkilerinin güçlü olması Nabçi Noyan’ı ikna etmede kolaylık sağladı. Bunun üzerine hep beraber Aksaray’a gitmeye ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan’ı oraya çağırma kararı verdiler. Moğol emîrlere kendi askerleriyle yola çıktı. Pervane Muineddin de yanında Hatiroğlu Şerefü’ d-Din, Cacaoğlu Nureddin ve bunlara bağlı Danişmendiye, Niğde ve Kırşehir iktâlarına bağlı askerlerle birlikte Aksaray’a doğru yola çıktılar. Yolda Moğol askerleri ile birleştiler. Konya’ya haberciler yollayıp Sultan’ın Abaga Han tarafından gönderilen mühim bir yarlık hakkında görüşmek üzere Aksaray’a gelmesini istediler. Bunun üzerine IV. Rükneddin Kılıç Arslan bazı devlet adamlarının uyarılarına rağmen veziri Fahreddin Ali’ye kanarak Aksaray’a hareket etti ve Moğollardan önce geldi³¹¹. Pervane Muineddin, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile karşılaştıkları zaman ona hakarete varan tehdit dolu sözler söyledi. IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Pervane Muineddin’in küstahça davranışına ses çıkaramadan sadece “Ağabey, sarhoş musun veya (haşiş) uyuşturucu mu çektin?” diye şaşkınlığını belirtti. Bunun üzerine Pervane Muineddin: “Evet! Beni senin kötü ve uygunsuz hareketlerin sarhoş ve afyon çekmiş hale getirdi. Zira seni Uluborlu kalesinden ben çıkarttım. Senin saltanatının düzeni benim tedbirimle yoluna girdi. İlahi takdir sebebiyle benim hizmetimin hakkını tam olarak bilmedin; hizmetlerimi unuttun.” dedi³¹².

---

³¹⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 166.

³¹¹ Turan, *a.g.e.*, s. 530.

³¹² Turan, *a.g.e.*, s. 530-531.

Moğollar, Aksaray'a geldiklerinde Taceddin Mutez tarafından bir ziyafet verildi. Moğollar IV. Kılıç Arslan'a Pervane Muineddin'i öldürmek istemesinin sebebini sordular. Ona: "Bu suikastın tertipçisi, bu işlerin elebaşısını bize teslim edersen onu cezalandırırız. Böyle yaparsan da canını da kurtarman mümkün olur. Yok, eğer bu konuda gerekeni yapmaz; o sapık ve cahilleri saklama gafletini gösterirsen merhamet edip seni sağ bırakmayız." dediler. IV. Kılıç Arslan: "Bu konuyu düşünüyüm; yarın siz Emîrlere arz edeyim."³¹³ dedi. Mecliste bu olay şimdilik böylelikle sona erdi.

IV. Kılıç Arslan geceyi düşünerek geçirdi. Ertesi gün şehirden çıktı. Ziyafet tertip etmek sırası Sultan da idi. Kuşluk vaktine kadar emîrleri ile av yaptı. Moğollar silahlanıp uzaktan Sultan'ın etrafını sarmış, tüm yolları tutmuşlardı. Sultan avı bitirince Moğolları otağına davet etti. Sofralar kurulup yemekler yendi. Yemek sırasında kalabalığın ve sığının tesiriyle sıkılan IV. Rükneddin Kılıç Arslan üzerindeki yeleşini (nimçe) çıkartarak camedarına verdi. Bu sırada Moğol emîrlерinin gözü Sultan'ın kemerindeki çok değerli hançerlere takıldı ve bakmak için istedi. Ardından Moğol Emîrleri ellerindeki hançerlerle Sultan'a ağır hakaretlerde bulundular ve bize Pervane Muineddin'i öldürmek isteyenleri teslim edecektin ama şartlara uymadın dediler. Bu sırada çıkan arbede sırasında Sultan'ın kadehine zehir boşalttılar. IV. Rükneddin Kılıç Arslan zehirli şarabı içmesinin ardından mizacında değişmeler meydana geldi. Bu yüzden alelacele otağından dışarı çıktı ve atına binerek şehre dönmek üzere hareket etti. Fakat Sultan yoldayken hizmetçileri arkadan yetişerek geri dönmesi için onu ikna etti. IV. Rükneddin Kılıç Arslan otağına geldiğinde Nabçı Noyan ve Pervane otağın dışında bekliyordu. Geride Hatiroğlu Şerefü'd-Din ve birkaç Moğol askeride vardı. Bunlar önce çadırın kapısını söküp gülüşüp eğlenmeye başladılar. Zehir dolayısıyla zayıf düşen Sultan'ı tekmeleyerek ağlatıp inlettiler. Sonunda da Sultan'ı yayın kirişiyile boğarak canını aldılar 31 Mart 1266³¹⁴.

Bununla beraber IV. Kılıç Arslan'ın zehirlenip boğulduğu insanlardan saklanmış ve içkiden hastalanarak öldüğü ilan edilmişti. Pervane Muineddin'in doğal

---

³¹³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 168.

³¹⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 168-169. Sultan'ın cesedi bir mahfe içinde Konya'ya getirilip ecdat türbesinde (kümbedhane) defnolunmuştur. Kılıç Arslan'ın babası Gıyaseddin'in ölümünde 7 veya 9 yaşında olduğu düşünülürse 30 veya 28 yaşında idi. (Turan, *a.g.e.*, s. 531.)

bir ölüm havası verdiği tipik bir siyasi cinayet³¹⁵ sonunda karşısına çıkan bir sultan da olsa onu suikast sonucu bertaraf etmişti.

2.4. EMİR MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE'NİN III. GIYASEDDİN KEYHÜSRE'İN SALTANAT TAHTINA OTURTMASI VE KENDİ AKİBETİ

Rükneddin IV. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra yerine küçük yaşta bulunan oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıkarıldı³¹⁶. Muineddin Pervane onun tahsil ve terbiyesi için saray nâzırı Eminüddin İsfahani'yi ve Kadı Nureddin'i görevlendirdi. Bu suretle hanedandan birinin sultan olmasına rağmen Muineddin Süleyman Pervane yönetimde tamamen söz sahibi olmayı başardı. III. Gıyaeddin Keyhüsrev'in tahta geçmesi ile devlet makamlarının tayinlerin yenilenmesi icap etti. Yapılan bu yeni atamalarla Muineddin Pervane'nin adamları önemli görevlere getirildi. Yalnızca Sahib Ata Fahreddin Ali eski bir devlet adamı olarak yerinde kalabildi³¹⁷. Muineddin Pervane ve adamları ilk fırsatta onu da düşürmek istiyorlardı³¹⁸.

Muineddin Pervane bunun için bir fırsat yakaladı. Nitekim Suğdak şehrinde bulunan sâbık Sultan II. İzzeddin Keykavus gönderdiği mektubunda gurbet hayatından ve maddi zorluklardan şikâyet ediyordu. Sahib Ata bu mektubu Muineddin Pervane'ye gösterme ihtiyatında bulundu. Bu görüşme üzerine de eski sultana bir miktar altın ve hediye gönderdi³¹⁹.

Muineddin Pervane kendi bilgisi dâhilinde olan bu olayı Sahib Ata'nın tasfiyesi için kullandı. Sahib Ata'yı ihanet ile suçladı ve görevinden alarak Osmanlı Kalesine hapsedirdi³²⁰. Fakat Sahib Ata'nın küçük oğlu Taceddin Hüseyin kaçarak Abaga Han'a gitti. Burada aldığı yarlıg ile hem babasını kurtarıp makamını tekrar almasını sağladı hem de Karahisar, Denizli (Ladik) ve Honas sübaşılığını aldı³²¹.

³¹⁵ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 33.

³¹⁶ Tahta Geçtiği sırada iki buçuk yaşındaydı. (Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi I*, Yay: Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 41.)

³¹⁷ Alp Tekin Yavaş, *Anadolu Selçukluları Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 22.

³¹⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 532.

³¹⁹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 173

³²⁰ Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 184.

³²¹ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 73-74.

Muineddin Süleyman Pervane mutlak hâkimiyetini kurmak için kendisine engel saydığı devlet adamları ve hatta Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı hep Memluk Devleti veya II. Keykavus taraftarı olarak tasfiye etmiş; bunu yaparken de Anadolu halkının Baybars gibi büyük bir İslâm mücahidine ve Türk padişahına karşı beslediği sevgi ve ümit duygularını kendi iktidarı için tersine bir istikamette kullanmıştı³²².

Fakat Muineddin Süleyman Pervane de tasfiye ettiği insanların yolunda gitmek mecburiyetinde kalmıştır. Moğollara karşı bir alternatif güç olarak gördüğü Baybars'a elçi gönderip Onu, Moğollar'ı Anadolu'dan çıkarmak amacı ile gizlice davet ediyor; III. Gıyaseddin Keyhüsrev ile birlikte Türkiye Selçuklu hâkimiyetini korumak şartıyla³²³ Memluklü askerlerinin memlekette bulunmasına razı oluyor ve bu esaslara göre Mısır Sultan'ı ile anlaşmak için girişimlerde bulunuyordu. Fakat daha sonra Abaga Han'ın Muineddin Süleyman Pervane'nin isteklerini gerçekleştirme üzerine Baybars ile olan temaslarını kesti³²⁴.

Anadolu halkının Moğol zulmünden usanmasına ve Moğollara karşı düşmanlığına, Türkmen mücadele gücüne güvenen Hatiroğlu Baybars'ın geleceğinden ümit var olarak harekete geçti³²⁵. Fakat Hatiroğlu sağlam bilgi ve hesaplara dayanmadan giriştiği işte muvaffak olamadı. Baybars Selçuklu beylerini ve özellikle Pervane'nin daveti üzerine 1277 Nisanında ordusu ile birlikte Antep'e geldi. Moğol askerleri de Selçuklu yardımcı kuvvetleri ile birlikte Memluk ordusuna karşı harekete geçtiler³²⁶. Üç bin kişilik Moğol öncü birlikleri Baybars'a esir düştü. Elbistan ovasında karşılaşan iki ordu arasında çarpışma şiddetli oldu. Moğol ordusu bozguna uğradı ve kılıçtan geçirildi. Bu karşılaşmada Moğollar tarafından itimat edilmedikleri için öne sürülmeyen Selçuklu askerleri Baybars'ın ordusuna iltihak etti; bir kısmı da gönüllü olarak esir oldu³²⁷.

Baybars'ın zaferi üzerine Muineddin Süleyman Pervane canını kurtarmak maksadı ile Kayseri'ye kaçtı. Ağır yenilgi alan Moğolların Türklerden intikam

---

³²² Turan, *a.g.e.*, s. 536.

³²³ Kaymaz, *a.g.e.*, s. 59.

³²⁴ Turan, *a.g.e.*, s. 537.

³²⁵ Kendi adamı olan Hatiroğlu'nun bu teşebbüsü, Muineddin Pervane'nin bilgisi ve onayı dâhilinde olduğu bu olayın perde arkasında bizzat kendisinin olduğu kesindir. (Turan, *a.g.e.*, s. 543)

³²⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 186-187

³²⁷ Turan, *a.g.e.*, s. 545.

alacağı endişesi ile III. Gıyaseddin Keyhüsrev, Veziri Sahib Ata Fahreddin ve birkaç devlet adamı ile eşi Gürcü Hatun'u alıp Tokat'a götürdü³²⁸.

Baybars Anadolu'da tam bir kurtarıcı gibi karşılandı. Kayseri'ye gelen Baybars burada Selçuklu tahtına oturdu. Bir elçi ile de Muineddin Süleyman Pervane'yi çağırıp makamına oturmasını bildirdi ise de Pervane bunu kabul etmediği gibi Moğol intikamı korkusu ile Abaga Han ile münasebete geçip bağlılığını bildirmekten de geri kalmadı. Kayseri'de bir hafta kalan Baybars ordusunda zuhur eden yiyecek sıkıntısı sebebi ile Mısır'a dönmek durumunda kaldı³²⁹. Pervane'nin kararsız ve ikiyüzlü siyaseti neticesinde Anadolu'dan Moğolları defetme girişimi akim kaldı.

Moğollar'ın ağır yenilgisinin haberini alan Abaga Han derhal büyük bir orduyla harekete geçti ve Erzincan-Divriği yoluyla Elbistan'a ulaştı. Pervane, Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve vezir Sahib Ata Fahreddin Ali de derhal ona katıldı. Savaşın vuku bulduğu Elbistan ovasına gelen Abaga Han aralarında Toku ve Tudavun Noyanların cesetlerinin de bulunduğu Moğol ölümlerini görünce çok üzüldü³³⁰. Savaş meydanında hiç bir Selçuklu emîr ve askerinin cesedine rastlamayınca Pervane'nin Moğollara ihanet ettiğinden iyice emin oldu³³¹.

O her ne kadar Memluk sultanının gelişinden kesinlikle haberi olmadığını söyledi ise de o sırada orada bulunan Emîr İzzeddin Aybeg onu yalanlayarak Sultan Baybars ile sürekli haberleştiğini ve Anadolu'ya gelmesi için teşvik ettiğini söyledi. Bunun üzerine Abaga Han, bütün Türkiye Selçuklu kentlerinin yağma ve tahrip edilmesini halkının özellikle Türkmenlerin öldürülmesini emretti. Bu emir sonrası Kayseri de Moğol askerleri tarafından yağma edildi ve aralarında bilim ile din âlimlerinin de bulunduğu pek çok kimse öldürüldü. Abaga'nın veziri Şemseddin Cüveyni, onu şehirlerin tahrip ve halkının öldürülmesi emrinden vazgeçiremedi. Sadece Sivas'ın bir kısmını satın alıp tahripten kurtarabildi. Abaga Han daha sonra Azerbaycan'a geri döndü³³².

---

³²⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 546.

³²⁹ Ali Sevim, "III. Keyhüsrev", *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 351.

³³⁰ Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'ini'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, İstanbul 1970, s. 175.

³³¹ Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 188.

³³² Merçil, *a.g.e.*, s. 188

Abaga Han dönerken Muineddin Pervane ile vezir Fahreddin Ali'yi de yanında götürdü. Binlerce esirle beraber Bayburt'a vardığı sırada yaşlı bir zat: "Ey yeryüzünün Sultan'ı düşman senin ülkeneye girdi fakat tebana dokunmadı. Sen ise düşmanına karşı harekete geçtiğinde kendi halkını esir aldın ve öldürdün. Acaba senden önce hangi hükümdar böyle bir yasaya sahip olmuştur veyahut böyle bir usulü tatbik etmiştir." dedi. Abaga Han, Bayburtlunun sağlam bir muhakeme ve cesaretle meydana koyduğu sözleri karşısında şaşırıldı ve dört yüz bin kişilik esiri serbest bıraktı³³³.

Abaga Han, Muineddin Pervane'nin mallarının da dönüş esnasında müsadere edilmesini ve Şebinkarahisar gibi iktâlarının da geri alınmasının emrini verdi. İlhanlı hükümdarlarının yazlık merkezi olan Van gölünün kuzeyindeki Aladağ mevkiine³³⁴ varınca burada Pervane hakkında kumandanları ile görüşmeler yaptı. Baybars'ın Anadolu'ya gelişinin ve Moğolların yenilgisinin Pervane'nin teşvik ve tahriki ile olduğuna karar verdi³³⁵. Savaşta öldürülen Moğol emîr ve komutanlarının yakınlarının tesir ve ısrarı neticesinde de ölüm fermanı verildi³³⁶. Muineddin Süleyman Pervane ve maiyeti 2 Ağustos 1277 tarihinde öldürüldü³³⁷.

Muineddin Süleyman Pervane, Moğol tahakkümü altında saltanat mücadeleleri içinde ihtiraslı devlet adamlarını birbirine düşürüp devletin felakete sürüklendiği bir dönemde bu zorluklar içinde dengeli ve mahirane bir siyaset izleyerek Türkiye Selçuklularında en güçlü mevkii olarak tek adam olmuştu. Moğolların itimat ve güvenini tesis etmiş ve onların gücüne dayanarak on beş yıl boyunca devleti yönetmişti.

Muineddin Süleyman Pervane devletin mutlak hâkimiyetini elinde bulundurduğu dönem boyunca memlekette bir nizam ve huzur sağlamıştı. Moğollar tarafından öldürülmesinden sonra halk bu dönemi aramış ve daha çok sıkıntı, eza ve cefa görmüştü.

Selçuklu kaynakları Türkiye'de başlayan felaketler devrini Muineddin Süleyman Pervane'nin ölümüne bağlarken birkaç yıl içinde birtakım büyük

³³³ Turan, *a.g.e.*, s. 552.

³³⁴ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 90, n. 202.

³³⁵ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşâ*, Çev: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 26.

³³⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 199.

³³⁷ Merçil, *a.g.e.*, s. 188.

insanların birer birer dünyadan ayrılmalarını da memleketin maddi-manevi bakımlardan sahipsiz kalmasının sebebi olarak gösterirler. Nitekim birçok mezhep ve tarikat adamını etrafında toplamak sureti ile manevi ve içtimai nizamın kurucu ve koruyucuları arasında yüksek mevkide bulunan büyük mutasavvıf ve mütefekkir Mevlânâ Celaleddin'in 1273³³⁸ tarihinde ebediyete intikali; onun namazını kaldıran büyük âlim Sadreddin Konevi'nin de sekiz ay sonra (1274) dünyadan ayrılması ve diğer ilim ve din adamlarının onu takip etmesi halk arasında memleketin sahipsiz kaldığı ve halkın bunların manevi ışıklarından mahrum bulunduğu şeklinde yorumlanmıştı³³⁹.

Muineddin Süleyman Pervane kendi iktidarı ve çıkarları uğrunda onlarca devlet adamını hatta sultanı dahi ortadan kaldırmakta hiçbir çekince göstermemiştir. Gayrı meşru ve örfte aykırı olarak hukuksuzca sultana müdahale etmiş ve devletin menfaatlerini hiçe sayarak Moğol tahakkümünün kuvvetlenmesine çalışmıştır. Son dönemde yapmaya çalıştığı Moğollar ve Baybars arasında denge politikası da devletin çöküşünü hızlandırmak ve kendi sonunu getirmekten başka bir işe yaramamıştır. Aslında Pervane'nin, Sadeddin Köpekten tek farkı daha akıllıca davranıp sultan olmak hülyasına kapılmaması olmuştur. Onun haricinde her iki hukuk dışı, zorba yönetim devleti inkıraza sürükleyen en büyük merhale olmuştur.

3. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN YIKILIŞ DÖNEMİNDE MEŞRU İKTİDARA MÜDAHALELER

3.1. CİMİRİ (SİYAVUŞ) OLAYI

Selçuklu hanedanı 1308'e kadar mevcudiyetini muhafaza etmesine rağmen Muineddin Süleyman Pervane'nin ölümünden sonra Moğollar'ın Anadolu'yu fiili olarak işgal etmesi ile Selçuklu Devleti fiilen son bulmuş oldu. Abaga Han'ın Anadolu Seferi sonrasında Selçuklu yönetimini ellerine alan Moğollar ülkeyi kendi yönetim sistemine göre yeniden düzenledi. Moğolların Selçuklu ordusunu ve onunla birlikte iktâ idaresini yıkması yani miri sistemin bozulması, askeri sınıfın işsiz kalmasına memlekette yeni huzursuzlukların çıkmasına neden oldu. Selçuklu Devleti

---

³³⁸ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 92.

³³⁹ Turan, *a.g.e.*, s. 555.

Kösedağ bozgunundan sonra Moğol tahakkümüne girmiş olmakla birlikte, ülke fiilen işgal edilmiş bu derece tahakküm altına girmemişti.

Uc Beyi Mehmed Bey'in öldürülmesinden sonra Moğollara karşı mücadele bayrağı Karamanlılara geçmişti. Karamanlı Beyliği'nin başarılar elde etmeye başlaması ile etrafına Moğollardan bıkan Türkmen kitleleri toplanmaya başladı. Böylelikle güç ve kudreti arttı.

Mehmed Bey etrafına toplayabildiği Türkmen kitleleriyle Konya üzerine yürüme kararını aldı. Mehmed Bey bir toplantıda şöyle bir fikir ortaya attı: "Sultan Baybars'tan bize bir fayda gelmez. Eğer elimize Selçuklu hanedanından birisini geçirebilirsek hiçbir kimse amacımıza ulaşmakta bize engel olup karşımızda duramaz. İstanbul'a Bizans İmparatoru Mihael Paleologos'a bir ulak gönderelim ve ondan Sultan II. İzzettin Keykavus'un çocuklarından birinin gönderilmesini isteyelim. O isteğimizi kabul ederse, o zaman güç ve kudretimiz artacaktır."³⁴⁰ dedi.

Daha sonra bu fikir doğrultusunda Gıyaseddin Siyavuş'u yanına getirterek tam bir fikir ve görüş birliği içinde kendilerine komutan ve öncü yapıp ona biat ettiler. Böylece Gıyaseddin Siyavuş'u Selçuklu sultanı ilân ettiler. Beraberinde Siyavuş olduğu halde Menteşe ve Eşrefoğulları kuvvetleri ve kalabalık bir Türkmen ordusuyla birlikte harekete geçen Mehmed Bey, Selçuklu başkenti Konya üzerine yürüdü. Şehri kuşatıp Siyavuş'a teslimini istediye de halk ve şehrin ileri gelenleri tarafından kabul görmedi. Bunun üzerine Mehmed Bey saldırıya geçip 14 Mayıs 1277 Perşembe günü şehri ele geçirdi³⁴¹. Sonra genellikle kaynaklarda "alçaltma, küçük düşürme ve lanetleme" amacıyla Cimri sıfatıyla kaydedilen Siyavuş'u "Sultan, Alâüd-dünya ved-din, Ebu'l feth" lakaplarıyla ve çok görkemli bir törenle Konya'da Selçuklu tahtına oturttu, kendisi de O'nun veziri oldu³⁴². Bu törenden hemen sonra şehrin ileri gelenleri ve devlet adamları O'nu sultan olarak tanımak zorunda kaldılar. Ayrıca Siyavuş adına hutbe okutulup para da basıldı³⁴³. Mehmed Bey, Selçuklu sultanlığına hâkim olmak yolundaki hareketini bu şekilde meşrulaştırmış oldu.

Bu törenden sonra Vezir Mehmed Bey düzenlediği bir Divan toplantısında: "Bugünden sonra Divan'da, Saray'da bütün devlet daire ve toplantılarında,

³⁴⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 204.

³⁴¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 205, n. 334.

³⁴² Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 189.

³⁴³ Zerrin Günel Öden, "Karamanoğulları Beyliği", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 756.

mevhanlarda, Türkçeden başka bir dil kullanılmayacaktır.” şeklinde çok önemli bir karar aldırttı (Mayıs 1277)³⁴⁴. Bu arada O, Siyavuş’un meşruluğunu daha da kuvvetlendirmek için Onu, amcası IV. Kılıç Arslan’ın kızıyla evlendirme girişiminde de bulundu³⁴⁵.

Daha sonra Mehmed Bey ve Siyavuş, Germiyanlı Türkmenlerle kendilerine karşı harekete geçen vezir Fahreddin Ali’nin oğulları Nusretüddin Hasan ve Tacüddin Hüseyin ile Kozağaç yörelerindeki Altuntaş köyünde yaptıkları savaşta onları ağır bir yenilgiye uğrattılar. Her iki kardeş de çarpışmalar sırasında hayatlarını kaybetti (26 Mayıs 1277)³⁴⁶. Bu başarı üzerine Siyavuş ve Mehmed Bey, Afyonkarahisar’ı muhasara etti ise de muvaffak olamadan Konya’ya dönmek durumunda kaldı (Haziran 1277)³⁴⁷. Kazandıkları bu zaferden sonra Siyavuş ve Mehmed Bey hâkimiyet alanlarını, Ankara’dan itibaren Batı Anadolu’ya Adalar Denizi kıyılarına kadar uzatmışlardı.

Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Sahib Ata bu olayları haber alınca Han’ın huzuruna elçi gönderip bu asi Cimri’ye karşı ondan yardım istedi. Kutluğ İnanç kumandasında büyük bir orduyu yardıma gönderdi. Konya’da bulunan Cimri ve Mehmed Bey bunu haber alınca Konya’dan çıktılar. Moğollarla savaşmak için asker toplamak gayesi ile Karaman ve Ermenek şehirlerine gittiler. Yanlarında genç hükümdar Siyavuş olduğu halde uğradıkları şehir ve kasabaları yağmaladılar³⁴⁸. Burada bol miktarda mal ve çok sayıda hayvan ele geçirdiler. Aldıkları ganimetlerle savunma amacı ile Konya tarafına hareket ettiler³⁴⁹.

Sultan III. Keyhüsrev ve Sahib Ata Fahreddin de, kendi kuvvetleriyle Moğol askerlerine katılıp birlikte harekete geçtiler. Karaman ve Ermenek şehirlerini

---

³⁴⁴ Karaman oğlu Mehmet Bey’in Türkçenin devlet dili olması için aldığı bu karar mühim olmakla beraber Karamanlı Türkmenlerin bu teşebbüsünde milli duygu mu yoksa göçebe Türkmenlerin kültürece müsait bir seviyede olmamaları mı rol oynamıştır. Burada her halde kültür tesiri başta gelmiştir. Devlet işlerine tam manasıyla hâkim olabilmek maksadıyla, büyük ihtimalle Farsça bilmeyen Mehmet Bey’in yazışmaları kendi anlayabileceği Türkçeye geçirme ihtiyacından olduğu düşüncesi daha ağır basmaktadır. Karamanlılar daha sonrada bunun tatbikinde zorlanmışlar ve muamelatı Türkçe yapmamışlardır. Buradan da anlaşıldığı üzere milli duygularla ilişkilendirmeyi zorlaştırıyor. Nitekim Beyliklerde Türkçenin ilk defa resmi dil yapılması Osmanlılara aittir. Resmi dilin Türkçe yapılması ilk defa bu beylikte olmuştur. Bu halde Anadolu’da milli duygular ile yapılan dil değişimi Osmanlılara ait gözükmektedir. (Turan, *a.g.e.*, s. 562, n. 7.)

³⁴⁵ Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 190.

³⁴⁶ *Anonim Selçuknâme*, s. 39.

³⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 6

³⁴⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 6.

³⁴⁹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 215.

yağmaladılar, muhaliflerden kimi buldularsa öldürdüler. Hatta Karamanoğlu Mehmed Bey'in iki kardeşi ve amcasının oğlu yakalanarak öldürüldü. Bunun üzerine Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Vezir Sahib Fahreddin Ali emîrlerle durumu görüştüler. Bunlar Cimri ile savaşmaya gidilmesi kararına vardılar. Ülkenin her tarafından asker çağırıldılar, Sultan'ın emri altında büyük bir ordu toplandı. Bu kuvvetlerle Cimri'nin üzerine yürüdüler; Sultan III. Keyhüsrev galip geldi; Cimri'nin ordusu yenildi ve onlardan çoğu öldürüldü. Cimri tek başına kaçarak Türkmenler'den bir grubun yanına sığınmak istedi. Türkmenler onun isteğini kabul ettiler. Ancak Cimri onların yanına vardığında o günlerde Melik ve sultanlara mahsus olan ayağındaki kırmızı çizmeden onu tanıdılar. Yakalayıp bağlayarak III. Keyhüsrev'e gönderdiler. Sultan onun sağ olarak derisinin yüzülmesini emretti. Cimri'nin derisini yüzdüler ve içine saman doldurup şehirlerde teşhir ettiler³⁵⁰. Mehmed Bey ise Muş Ovasında amcazadeleri ve kardeşleri ile birlikte yakalanarak başı kesilmek sureti ile öldürüldü³⁵¹.

Bundan sonra Sahib Ata ordudan bir grupla Cimri'ye tâbi olanları ve onu destekleyenleri takip etti. Destekçilerden hiç kimseyi bırakmayıp hepsini temizledi. Şehirlerin muhaliflerden temizlendiği kanaatine varınca Kayseri'de bulunan III. Keyhüsrev'in yanına döndü.

3.2. SALTANAT KAVGALARI

Kırım'da bulunan sâbık Sultan II. İzzeddin Keykavus oğullarını sultanlık ve Selçuklu tahtında haklarının olduğu yönünde bilinçlendirmişti. Oğullarından Mesud'u da veliht tayin etmişti.

Nitekim sâbık Sultan II. İzzeddin Keykavus öldükten sonra oğlu Mesud maiyyetiyle birlikte Anadolu'ya geldi (1280). Bu sırada Çobanoğullarından Muzaffereddin Yavlak Arslan onu yanına alarak Abaga'nın huzuruna götürdü³⁵². Abaga Han, Mesud'a Doğu Anadolu'dan bazı vilayetler tahsis etti fakat yanında tutup Anadolu'ya yollamadı. Abaga'nın ölümü üzerine (1282) yerine Ahmed Teküdar İlhanlı Devleti'nin başına geçti. Ahmed Teküdar Selçuklu ülkesini Sultan

---

³⁵⁰ Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 190.

³⁵¹ Öden, *a.g.m.*, s. 757.

³⁵² Aksarayî, *a.g.e.*, s. 105.

III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II Gıyaseddin Mesud arasında ikiye böldü. Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev ise devletin ikiye bölünmesini kabul etmedi ve beraberinde Kongurtay, Sahib Ata Fahreddin Ali ile birlikte Ahmed Teküdar'ın huzuruna gitmek üzere yola çıktı. Bu sırada İlhanlı Devleti'nde hanlık mücadelesi başlamış, Kongurtay öldürülmüştü. III. Keyhüsrev bir süre Erzurum'da bekledikten sonra İlhanlı hükümdarının huzuruna çıktı. İlhanlı Devleti'nde süren taht mücadelesini Argun Han'ın kazanması, II. Mesud'un işine yaradı. Argun Onu Selçuklu sultanı tayin etti³⁵³. III. Keyhüsrev'i de sultanlıktan azledip Anadolu'ya gönderdi. Fakat daha sonra da adamları vasıtasıyla yayın kirişi ile boğdurdu. Sultan II. Mesud ise 1284 yılı Şubat ayında törenle Konya'da tahta çıktı³⁵⁴.

Moğol istilası ile başlayan halkın çile dolu yaşamı devam ediyordu. Böyle sıkıntılı bir dönemde yaşanan saltanat değişikliği ile halk heyecanlanmış ve yeni Sultan II. Mesud'u ümit var olarak karşılamışlardı. Fakat Sultan II. Mesud beklenilenin aksine saltanatı boyunca Moğolların kuklası olarak kaldı. Sultan II. Mesud tahta çıktıktan sonra Sahib Ata Fahreddin Ali vezirlik, Pervane Mu'ineddin Süleyman'ın yeğeni İzzeddin Muhammed Beylerbeyi görevinde devam ettiler. Saltanat nâipliğine Mücirreddin Emîrşah getirilirken, müstevfiliğe Hoca Nasireddin, pervaneliğe İmadeddin Zencani atandı³⁵⁵.

Ancak Selçuklu başkentinde bu sırada başka bir çatışma ve anlaşmazlık olayı meydana geldi. Bu nedenle de II. Mesud Kayseri'ye gitmek zorunda kaldı. Şöyle ki; III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi, iki torunununu Konya'da tahta çıkarmak için Karamanlılar ve Eşrefoğullarından yardım talep etti³⁵⁶. Bunun üzerine de Karaman ve Eşrefoğulları Konya'ya gelerek III. Keyhüsrev'in çocuklarını tekrar 14 Mayıs 1285 günü tahta çıkardılar³⁵⁷. II. Mesud ise bu durumdan memnun olmadığından kaybettiği saltanatını elde etmek için Moğol hükümdarı Argun'un yanına gitti³⁵⁸.

Fakat çok geçmeden Sahib Ata Fahreddin Ali'nin adamları Konya tarafına gelerek şehri ele geçirip şehzadeleri ve III. Keyhüsrev'in annesini yakalayıp Moğol hükümdarının huzuruna götürdüler. Valide Sultan ise Argun'un huzuruna çıkınca

³⁵³ Ahmed b. Mahmüd C.I, s. 156.

³⁵⁴ Erdoğan Mercil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 524-525.

³⁵⁵ Turan, *a.g.e.*, s. 586.

³⁵⁶ Ahmed Şimşirgil, "Eşrefoğulları Beyliği", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s771.

³⁵⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 7.

³⁵⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 588-589.

yargılandı. Yapılan yargılamada iki çocuğun III. Keyhüsrev'in çocukları olmadığı tespit edildikten sonra öldürüldü. Valide Sultan yargılama sonucu bir cezaya çarptırılmazken, Sivrihisar kendisine iktâ edildi³⁵⁹. Böylece Sultan II. Gıyaseddin Mesud saltanat ortaklarından kurtularak yine tek başına Selçuklu Sultanı oldu.

Moğolların ağır vergi talepleri ve Anadolu halkının daha fazla ezilmesi karşısında çok muzdarip olan yaşlı vezir Sahib Ata Fahreddin, Tebriz'den hasta olarak Konya'ya döndü. Bu hastalığın sonucunda Akşehir'in Nadir Köyü'nde iken 24 Kasım 1288 Pazartesi günü vefat etti³⁶⁰. Anadolu halkı kadar Moğolların da itimadını kazanan Sahib Ata tek adam olarak devleti ayakta tutmaya çalışıyordu. Sahib Ata'nın ölmesi ile Selçuklu devletinin asıl çökmesi de vuku bulmuştur³⁶¹.

Sahib Ata Fahreddin Ali'nin yerine geçen Fahreddin Kazvini uzun bir süreden beri Selçuklu vezirliğine talipti. Sonunda bu arzusunu, Moğollara çok fazla vergi ve para taahhüdü ile elde eden Kazvini Anadolu'yu iltizam karşılığı aldı. Yeni atanan vezir Selçuklu ricalinden değildi. Yanında kalabalık Farslı bir memur topluluğu ile Anadolu'ya geldi³⁶². Bu yabancı vezirin atanması sırasında Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un görüşüne dahi baş vurulmamıştı.

Moğolların desteğiyle ayakta kalan Selçuklu Devleti'nde Sultan II. Mesud'un hiçbir fonksiyonu bulunmamaktaydı. Elinde ne ordusu ne de parası olan Sultan, gölge hâlinde bir saltanat yaşıyordu. Anadolu da başlayan Baltu isyanında Sultan II. Gıyaseddin Mesud, Gazan Han'ın uyarılarını dikkate almadı ve Baltu'nun yanında kalmak zorunda kaldı. Baltu çıkardığı isyanda her ne kadar fazla bir etkisi olmasa da II. Mesud'un manevi ağırlığından yararlanarak isyanını pekiştirmek istiyordu. İsyân bastırıldığında Sultan II. Mesud da isyancı konumuna düştü. Bunun üzerine hemen Kutluğ Şah'ın huzuruna çıktı. Kutluğ Şah'a kendisinin zaruretten Baltu'nun yanında kaldığını özürler dileyerek izah etti. Daha sonrada Gazan Han'ın huzurunda bu mazeretlerini belirtti. Sonuç olarak, Sultan II. Gıyaseddin Mesud hayatını kurtarsa da sultanlığını kaybetti. Selçuklu tahtından indirilip Hamedan'a sürgüne yollandı(1299)³⁶³. On üç yıllık Moğol gölgesi halindeki sultanlığı son buldu.

---

³⁵⁹ *Anonim Selçuknâme*, s. 45.

³⁶⁰ *Anonim Selçuknâme*, s. 49.

³⁶¹ Turan, *a.g.e.*, s. 558.

³⁶² Sevim ve Yücel, *a.g.e.*, s. 193.

³⁶³ Turan, *a.g.e.*, s. 618.

Sultan II. Gıyaseddin Mesud'dan boşalan tahta onun amcazadesi III. Alâeddin Keykubad çıkıncaya kadar Selçuklu saltanatı iki yıl boş kaldı³⁶⁴.

II. Mesud'un yeğeni Alâeddin Keykubad 10 Ekim 1298 tarihinde Konya'ya gelerek Selçuklu tahta çıktı. III. Alâeddin Keykubad, Sülemiş isyanından sonra Gazan Han'a bağlılığını göstermek maksadıyla onun huzuruna çıktı. Gazan Han, Sultan'ın sadakatinden ziyadesi ile memnun oldu. Ziyareti vefakârlık ve samimiyet göstergesi olarak algılayan Gazan Han, Sultan III. Keykubad'ı çok iyi ağırladı. Ayrıca Sultan III. Keykubad'a Erzurum'dan Antalya'ya, Diyarbakır'dan Sinop'a kadar olan Anadolu toprağını vererek Selçuklu sultanı yaptı³⁶⁵. Daha sonra bu yetkilerin üzerine bir de Sultan III. Keykubad'ı Şehzade Hülagu'nun kızı ile evlendirerek kendisine akraba etti³⁶⁶.

Sultan III. Keykubad, Moğollar gibi hareket edip halkı soymaya, zorla ellerinden mallarını almaya başladı. Yeni Selçuklu Sultanının kendi halkına Moğolların yaptığı gibi insafsızca zulüm etmesi ve soygun yapması ibret vericidir. III. Keykubad'ın itibarını düşüren bir başka olayda şudur; Sivas'a geldiğinde Ramazan ayı başlamıştı. Bu mübarek ayda halk ibadetle uğraşırken, O oruç tutmadığı gibi zamanını çevgen oynayarak, eğlence ile geçirdi. Herkesin gözü önünde yeme içme konusunda aşırıya kaçtı. Böyle davranmakla hem bulunduğu makamı hem kendi haysiyetini yok edip halkın menfi tesirini üzerine çekti³⁶⁷.

III. Keykubad ayrıca burada da haksız yere para toplamaya devam etti. Bunun üzerine Emîrşah ve Vezir Alâeddin Savi Anadolu'daki Moğol kumandanı Abışga Noyan'a sığınarak durumu anlatıp III. Keykubad'ı şikâyet ettiler. O da durumu Gazan Han'a bildirdi. Han da, Abışga'ya Sultan III. Alâeddin Keykubad'ın yanında bulunup onu gözlem altında tutması emrini verdi.

Bunun üzerine Sultan III. Keykubad etrafındaki adamların tesiri ile hürriyet ve saltanatına kavuşmak için Konya'ya kaçarak Moğollardan kurtulmak istedi. Sultan III Alâeddin Keykubad gizlice Sivas üzerinden Ürgüp'e vardı. Fakat burada yakalanma tehlikesi ile karşılaşınca birkaç kölesi ile Ürgüp mağaralarına sığındı. Fakat ansızın bir baskın ile yakalandı. III. Keykubad'ın malları yazıldığında anlaşıldı

³⁶⁴ Faruk Sümer, "III. Keykubad", *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 361.

³⁶⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 249.

³⁶⁶ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 226.

³⁶⁷ Nihal Atsız, *Müneccim Başı, Şeyh Ahmed Dede Efendi Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1940, s. 50.

ki; kaçarken acele ve korkudan yanına değersiz adi eşyaları almış, altın ve değerli eşyaları ise kaçarken geride bırakmıştı³⁶⁸.

Sultan III. Alâeddin Keykubad, Abışga'nın huzuruna götürüldü. Daha sonra Abışga, III. Keykubad ve Atabey Meceddin'i Gazan Han'a yollarken diğer görevlileri öldürdü. Gazan Han Selçuklu Sultanı'nı yargıladıktan sonra suçlu bularak öldürülmesi yönünde bir karar verdi. Fakat Hülagu'nun kızı olan eşi sayesinde ölüm cezasından kurtulup birkaç sopa yiyerek sultanlıktan azledildi. Bundan sonra sınırlı ihtiyaçlarını karşılayacak bir miktar maaş ile İsfahan'da yaşamaya mecbur edildi³⁶⁹. Ölüm tarihi bilinmeyen Sultan'ın cenazesi Selçuklu Sultanları türbesine defnedilmiştir³⁷⁰.

III. Alâeddin Keykubad sultanlıktan azledilince Selçuklu tahtına ikinci kez II. Gıyaseddin Mesud geçti (1302). Sultanlık yarlığını eline alan II. Mesud, Musul'dan Anadolu'ya geldi ve tahta çıktı. II. Mesud sultanlığa geçince devlet makamlarında herhangi bir değişiklik olmadı. Sultan II. Mesud felç olup günlerce süren hastalıklara yakalandı ve 1308 yılında vefat etti³⁷¹.

Bu dönem o kadar çok sönük geçmiştir ki II. Mesud'un ölümü dahi bulunduğu dönem içinde bir akis bırakmamıştı. Hatta son Türkiye Selçuklu sultanının II. Mesud mu veya ona müteakip başka bir sultan mı olduğu tartışma konusudur. II. Mesud'dan sonra 1318 tarihine kadar IV. Kılıç Arslan Konya tahtını muhafaza etmişti. Timür-taş tarafından Selçuklu hanedan mensuplarının dağıtılması ile de Türkiye Selçuklu Devleti son bulmuştu³⁷². Selçuklu hanedan mensupları bir süre daha uc beylerine sığınıp yaşamlarını sürdürmüş olsalar da bu herhangi bir siyasi netice vermemişti.

Türkiye Selçuklularının Pervane'nin ölümünden sonra girdiği yıkılış süreci ile Moğolların oyuncağı haline gelmiştir. Moğolların ağır vergileri ve yolladığı zalim komutanlar idaresinde ezilmiştir. Son dönem Selçuklu sultanlarının kifayetsiz ve beceriksizliği ile devlet adamlarının iktidar çarpışması devletin yıkılışını

---

³⁶⁸ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 234

³⁶⁹ III. Alâeddin Keykubad Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Osman Bey'e toprak verip ona tuğ, davul, kılıç ve kaftan göndermiştir.

³⁷⁰ Turan, *a.g.e.*, s. 634.

³⁷¹ Hasan Fehmi Turgal, *Anadolu Selçukileri Münecimbaşıya Göre, Türkiye Matbaası, İstanbul 1935*, s. 94.

³⁷¹ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 234

³⁷² Turan, *a.g.e.*, s. 645.

hızlandırmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti sultanlar tarafından değil Moğollar tarafından yönetilir hale gelmişti. Gölge hâlindeki saltanatlarını Moğolların desteği ile devam ettirmişlerdi ve bazen kendi kişisel masraflarını bile karşılayamayacak duruma düşmüşlerdi. Bu dönem Türkiye Selçuklu sultanları menşurlarını Moğol Hakanından alan, ona bağlılığını bildiren, çağırdığında huzuruna giden, bazen Moğol noyanlarından özür dilemek ve onlardan medet ummak zorunda kalan, dayak yiyen, hatta katledilen zavallı hükümdarlar olarak kalmışlardı.

Bu dönemde meşru iktidarı ellerinde bulunduran sultanların iktidarına askeri ve bürokrasi kanadından ciddi müdahaleler olmuştur. Sultanlar zaman zaman değişik entrikalar ile görevlerini yapamaz hale getirilmiş, gayrı meşru müdahalelerle görevleri ellerinden alınmış, hatta öldürülmüşlerdir. Devletin yıkılış sürecini başlatan en büyük amil hukuk dışı olarak saltanata ve sultana karşı yapılan suikastlerdir. Bir bakıma Devletin inkırazına gayrı meşru müdahaleler neden olmuştur diyebiliriz. Sadedin Köpek ile başlayan süreç Muineddin Süleyman Pervane ile devam etmiş ve gayrı meşru müdahaleler inkıraz devrinin kalıcı yönetim şekli halini almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SULTANIN SALTANATINA MÜDAHALELERİN CEZALANDIRILMASI VE SONUÇLARI

1. EMİRLER VE KOMUTANLARIN CEZALANDIRILMASI

Türkiye Selçuklularında devlet adamları ve komutanlar tarafından sultanların otoritesine zaman zaman müdahale edildiği ve hatta onların iktidarını devirme gibi teşebbüslerde bulunulmuştur. Böyle durumlarda hükümdarlar örfî ve İslâm hukukunun kendilerine verdiği hakk ve yetkiye dayanarak bu devlet adamları ve komutanları ya ölüm cezasıyla (siyâseten katl) bertaraf etmişler ya da hapis ve sürgün gibi cezalarla onları işbaşından uzaklaştırmışlardı. Bu şekilde sultanlar mutlak otoritelerini hâkim kılmak suretiyle devlet yönetiminin düzenli, uyumlu ve sıhhatli bir şekilde işlemesini sağlamışlardı³⁷³. Sultanların kendilerine yapılan eylemler karşısında farklı cezalandırma yolları izlemesi, genellikle bu eylemin büyüklüğü ve neticelerine göre değişmekteydi. Saltanata yapılan gayrı meşru müdahaleler ve ihanet kesinlikle en sert şekilde cezalandırılırken haksız kazanç sağlamak, ihmal ya da görevi kötüye kullanmak gibi durumlarda sürgün, görevden azledilme, hapis veya malın müsadere edilmesi gibi nispeten daha hafif cezalar verilmekteydi.

1.1. SULTAN I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN BABASININ İNTİKAMINI ALMASI

II. Kılıç Arslan Türkiye Selçuklu tarihinin önemli sultanlarından biriydi. Saltanatı boyunca ömrü savaş ve fetihlerle geçti. Bu zaman zarfında oldukça yoruldu

³⁷³ Devletin ve bütün teşkilâtın başı olan Türk hükümdarları aynı zamanda adalet teşkilâtının da başıydılar. Şahıslarına, devlete ve topluma karşı suç işleyenler için en büyük yargıç sıfatıyla bizzat yargıda bulunabilirler, çeşitli cezalar verebilirler ve uygulatabilirlerdi. Cezaların en şiddetlisi bedeni bir ceza olan ölümdü. Türk-İslâm devletlerinde hükümdarların verdikleri ölüm cezasına, “siyâset” veya “siyâseten katl” denmiştir. “Siyâseten katl”, hükümdarın mutlak yetkilerine ve örfe dayanan bir ceza idi. Örfî hukuk ile İslâm hukukunu bağdaştıran İslâm hukukçuları, bu cezanın İslâm hukukuna da uygun ve meşru bir ceza olduğunu düşünmüşlerdi. Daha doğrusu onlar bu cezanın meşruiyetini “Fitne, katl'den (öldürmekten) daha beterdır” ayetine dayandırmışlardı (Bakara: 191). (Koca, *a.g.m.*, s. 167-168.) Türkiye Selçuklu sultanları iktidar ve saltanatlarının tehdit edilmeleri, devlete isyan, ihanet, düşman ile işbirliği yapma, halka zulümde bulunma, devlet görevini ve kendisine verilen yetkiyi kötüye kullanma, hanedan üyelerine iftirada bulunma, eşkıyalık ve hırsızlık yapma gibi durumlarda “siyâseten katl”, yani ölüm cezası vermişlerdi (Geniş bilgi için bkz. F. Ş. Arık, “Türkiye Selçuklu Devletinde Siyaseten Katl”, *Belleten*, LXIII, 236, (1999), s. 43-93).

ve ihtiyarladı. II. Kılıç Arslan saltanatının son dönemlerinde idaresi altındaki toprakları Türk devlet geleneğine uygun olarak kendisine itaat edeceklerini umduğu oğulları³⁷⁴ arasında üleştirdi³⁷⁵. Ancak oğullarından bazısı, özellikle en büyük oğlu Kutbeddin Melikşah, babasının emirlerine karşı geldi. Kılıç Arslan ömrünün son yıllarında oğulları arasındaki taht mücadeleleri yüzünden çok meşakkatli günler geçirdi. Kayseri önlerinde kardeşler arasında çarpışma başlar başlamaz bir fırsatını bulan Kılıç Arslan tahtını bırakarak Melikşah'a sığındı³⁷⁶.

II. Kılıç Arslan, oğlu Nureddin Sultan Şah'tan beklediği ilgiyi göremedi. O da, tıpkı ağabeyi Melikşah gibi, tahtın ve iktidarın kendisine devredilmesi için Sultan'a baskı yapmaya başladı. II. Kılıç Arslan "melûn" olarak nitelendirdiği bu oğlunun yanından da kaçarak en küçük oğlu Uluborlu Meliki Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına gitti³⁷⁷. II. Kılıç Arslan Selçuklu ülkesini oğulları arasında bölüştürmüş olmaktan çok pişmandı. Bu durumu düzeltmek için tahtını ve iktidarını evlatlarının içinde en vefakâr olarak nitelendirdiği Gıyaseddin Keyhüsrev'e devretmek ve parçalanmış Selçuklu ülkesini onun idaresi altında birleştirmek istedi. Bu amaçla II. Kılıç Arslan, küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i veliaht tayin etti³⁷⁸.

II. Kılıç Arslan, Gıyaseddin Keyhüsrev'i veliaht ilan ettikten sonra, onunla birlikte Konya üzerine yürüdü. Şehir halkının verdiği destek sayesinde II. Kılıç Arslan tahtına tekrar kavuştu. Kutbeddin Melikşah da kendi Meliklik bölgesi olan Aksaray'a çekilmek zorunda kaldı³⁷⁹. Gıyaseddin Keyhüsrev, Melikşah'ın peşini bırakmadı ve Aksaray'ı kuşattı. Bu esnada Sultan Konya'da 1192 yılında zehirlenerek öldürüldü³⁸⁰. Öldüğünde Sultan II. Kılıç Arslan seksen yaşlarındaydı. Babası I. İzzeddin Mesud tarafından inşa edilen caminin bitişiğindeki künbedhaneye defnedildi³⁸¹.

---

³⁷⁴ Şehzadelerin idarelerine bırakılan şehirler şöyledir: Kutbeddin Melik Şah: Sivas ve Aksaray, Rükneddin Süleyman Şah: Tokat ve çevresi, Nasreddin Berkyaruk Şah: Niksar ve Koyluhisar, Nizameddin Argun Şah: Amasya, Mugiseddin Tuğrul Şah: Elbistan, Mu'izzeddin Kayser Şah: Malatya, Nureddin Sultan Şah: Kayseri, Muhiddin Mes'ud: Ankara, Çankırı, Kastamonu, Eskişehir, Arslan Şah: Niğde, Sancar Şah: Ereğli, Gıyaseddin Keyhüsrev: Ulu-borlu (Borgulu) ve Kütahya çevresidir. (Aksarayî, *a.g.e.*, s. 23.)

³⁷⁵ Kaya, *a.g.e.*, s. 12.

³⁷⁶ Kaya, *a.g.e.*, s. 40.

³⁷⁷ Turan, *a.g.e.*, s. 228.

³⁷⁸ Kaya, *a.g.e.*, s. 40-41.

³⁷⁹ Kaya, *a.g.e.*, s. 41.

³⁸⁰ Anonim *Selçuknâme*, s. 26.

³⁸¹ Osman Turan, "Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 565-566.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev Ramazan ayının ilk Perşembe günü babasının tahtına oturdu. Babası II. Kılıç Arslan'ı zehirleyerek ölümüne neden olanlardan öç almak ve onları cezalandırmak istedi. Bu suikastı yapan Emîr Avarızoğlu ve ona yardımcı olan diğer dört Emîr ile beraber yakalatıp ellerini, ayaklarını kesti ve ateşe attı³⁸². Bu işte parmağı olan başka Emîrlere ise kaçarak diğer kardeşi Melik Rukneddin'in yanına gittiler. Böylece suçluları cezalandırıp babasının öcünü almış oldu.

1.2. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN EMİRLERİNİ YAKARAK CEZALANDIRMASI

I. İzzeddin Keykavus Suriye seferine Halep şehrini almak maksadı ile çıktı. Hedefine başarı ile ilerledi; Merzban, Raban ve Telbaşir kalelerini fethetti. Fakat daha önceden anlaşıldığı gibi Telbaşir'i Eyyubîlerden Sümeysat Hükümdarı Melik Efdal'e teslim etmedi. Bunun üzerine Halep şehrini Sultan'ın kendi hesabına almak istediği düşüncesi hâkim oldu³⁸³. Sultan'ın bu hareketi dolayısıyla Melik Efdal ittifaktan ayrılmayı ve I. İzzeddin Keykavus'un seferinin akim kalmasını arzulamıştı.

I. İzzeddin Keykavus'u içeriden yıkacak mükemmel bir plan hazırladılar. Buna göre Halep idarecilerinin ağzından Selçuklu komutanlarına sahte mektuplar yazılacak, bu mektupların I. Keykavus'un eline geçmesi sağlanacak böylece I. Keykavus'a Selçuklu komutanları ile Halep idarecilerinin gizlice işbirliği yaptıkları intibai verilecekti. Böylelikle Sultan'ın ordusuna karşı itimadı sarsılacak ve komutanlarla arası açılacaktı. Düşündükleri gibi Selçuklu komutanlarını unvan ve rütbeleriyle birlikte tanıyan birini buldular ve onu bu iş için görevlendirdiler. Sahte mektuplar yazıldı. Bu mektuplar da, Selçuklu komutanlarının güya sözleştikleri gibi Sultan'ı Suriye sınırına getirdikleri ve bundan dolayı kendilerine müteşekkir oldukları yazılı idi. Görevlendirilen casus sahte mektuplar ve ağır hediyelerle birlikte I. Keykavus'un ordugâhına gitmek üzere yola çıkarıldı. Eyyubî casusu Selçuklu ordusunun bulunduğu yere yaklaşınca mektupları ve hediyeleri bir yere bırakarak gizlice I. Keykavus'un ordugâhına girdi ve tanış subaylardan birini buldu. Bu subaya, Halep sarayından bazı Selçuklu komutanlarına mektuplar yazıldığını,

³⁸² Anonim Selçuknâme, s. 26.

³⁸³ Turan, a.g.e., s. 317.

bunların ağır hediyelerle birlikte gönderildiğini, gizlice verilmek üzere bir yerde bekletilmekte olduğunu haber aldığını bildirdi. Selçuklu subayı durumu hemen Sultan İzzeddin I. Keykavus'a haber verdi. Sultan'ın emri üzerine Eyyubî casusu sorguya çekildi; söylediklerinin doğru olup olmadığı araştırıldı. Halep sarayından gönderilmiş olan mektuplar ve hediyeler saklandığı yerde bulundu ve Sultan'ın huzuruna getirildi. I. Keykavus, casusu hapsedirdi ve olaydan da hiç kimseye bahsetmedi³⁸⁴.

I. İzzeddin Keykavus Halep sarayının bu komplosuna tamamen kanmıştı. Zira O, adlarına mektup gönderilmiş olan komutanları hakkında hiçbir takibat yaptırmamıştı.

Öncü kuvvetlerinin bozgun haberini yolda alan Sultan I. Keykavus son derece müteessir oldu. O gece bütün komutanların ve askerlerin silahlı ve hazır olarak teyakkuzda beklemeleri emrini verdi. Sabahleyin iki ordu Muzaa Vadisinde karşılaştı. Selçuklu ordusunun öncü birliği, Melik Eşref'in öncü birliklerini bozguna uğrattı. Sultan I. İzzeddin Keykavus'un emri ile saltanat çadırı savaş meydanında daha ileri bir yere götürüldü. Bu defa Melik Eşref saldırıdan vazgeçerek savunmaya geçti. Sultan aynı gün otağını iki defa kurdurdu ve toplattı. Melik Eşref, Sultan'ın savaşa azimli olduğunu görmekle birlikte onun bu hareketine bir anlam veremedi. Çarpışma bütün gün devam etti; akşamleyin iki ordu birbirinden ayrıldı. Ordu gece biraz geri çekildi. Bütün komutanlar ve askerler teyakkuz halinde sabaha kadar nöbet tuttular. Sabahleyin I. Keykavus'un tekrar hücum emri vermesi beklenirken, O beklenenin tam tersini yaptı; anlaşılamayan bir sebeple birdenbire Selçuklu ordusuna Elbistan'a doğru hareket emri verdi. Melik Eşref, I. Keykavus'un ordusunun savaş meydanını terk etmiş olduğunu görünce gayrete gelerek harekete geçti. I. Keykavus'un daha önce ele geçirdiği Telbaşir, Raban ve Merzbam kalelerini art arda düşürdü³⁸⁵. Bu haber üzerine I. Keykavus'in fethettiği yerlerin sukutunu öğrenince ıstırabı ve hiddeti arttı.

Sultan I. İzzeddin Keykavus tam bir ihanete uğradığı düşüncesine kapıldı. Elbistan'a varır varmaz ihanet ettiğini düşündüğü komutanlarıyla hesaplaşmak istemesi, onun birdenbire savaşı yarıda kesip geri dönmesinin sebebinin de ihanet

---

³⁸⁴ Koca, *a.g.e.*, s. 56.

³⁸⁵ Koca, *a.g.e.*, s. 58.

şüphesi olduğunu göstermekteydi³⁸⁶. Sultan, Halep sarayının komplosuna inanmış ve şüphe yüzünden öncü birliklerinin muzaffer olduğu savaştan muharebe etmeden çekilmesine sebep olmuştu. I. İzzeddin Keykavus savaşmadan geri dönmesini, fethettiği yerlerin kaybedilmesinin sebebini kendisine yapıldığına inandığı ihanete bağlaması; onun komutanlarından korkunç bir intikam almasına yol açtı. Önce kendilerine verdiği kaleleri Melik Eşref'e kaptırarak geri dönen Maraş sahibi Nusratuddin'in kardeşi ile damadını idam ettirdi. Sonra, bütün komutanları toplayarak daha önce eline geçmiş olan mektupları bir ihanet vesikası olarak onların önüne attı. Komutanlar, bu mektuplarla ilgileri olmadıklarını bunun bir tertip olduğunu tekrar tekrar söyledilerse de I. Keykavus'u ikna edemediler. Sultan'ın öfkesi karşısında diğer komutanlar ve devlet büyükleri de sesiz kaldı. Bir türlü dinmeyen öfkesi Sultan I. İzzeddin Keykavus'a sonunda hayatının en korkunç hatasını yaptırdı. Sultan adlarına mektuplar yazılmış olan komutanları küçük bir eve kapattı. Daha sonra kulübenin etrafına odunlar yığırdı ve bu odunları ateşe verdirdi. Evden çıkıp kaçmak isteyen komutanlar ise, hassa askerleri tarafından tekrar içeri sokuldu. Burada suçsuz komutanlar bir şüphe üzerine diri diri yanarak can verdiler. Bu tüyler ürperten olay şüphe içinde kıvranan I. Keykavus'un maneviyatını büsbütün sarstı; geceleri korkunç rüyalar görmeye başladı. Sultan I. İzzeddin Keykavus, aradan çok geçmeden yaptığı hatayı anladı. Kendisini böyle bir yanıştan alıkoymadıkları için devlet büyüklerini ve komutanları suçladı. Devlet büyükleri ve komutanlar, teselli kabul etmez bir ıstırabın içine düşmüş olan Sultan'ı teskin etmeye çalıştılar³⁸⁷. Pişmanlık içindeki Sultan I. Keykavus, Elbistan'da bu evin bulunduğu yere bir mescit yaptırdı. Bu mescide de, "Yanık Mescid" (Mescid-i Suhtegân) adını verdiği rivayet edilir³⁸⁸.

Son derece hassas ve duygusal olan Sultan I. Keykavus, bu üzüntüsü yakalandığı verem hastalığının ilerlemesine neden olmuştu. Tabiplerin uğraşları da fayda vermemiş ve bu hastalıktan dolayı vefat etmişti³⁸⁹.

---

³⁸⁶ Turan, *a.g.e.*, s. 318.

³⁸⁷ Koca, *a.g.e.*, s. 59.

³⁸⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 318.

³⁸⁹ I. İzzeddin Keykavus şüpheciligi ve ihanet kabul etmezliginin bir başka örneği de Sultan'ın dostlugundan ayrılıp vefasızlık gösteren Zahirreddin İli'yi ölmüş olmasına rağmen bir türlü affedememiş. Bu hususta oldukça ileri giderek, Türk-İslâm inanç ve gelenekleri ile asla bağdaşmayacak bir şekilde ondan intikam alma yoluna gitmiştir. I. İzzeddin Keykavus Suriye seferi vesilesi ile geldiği Telbaşir'de Zahirreddin İli'nin mezarını bularak açtırmış ve çürümüş cesedin kemiklerini toplatıp yakırmış. Hatta bununla yetinmeyerek kemiklerinin külünü de

1.3. SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN ÜMERÂ KATLİÂMI

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkarılmasında büyük gayret gösteren Beylerbeyi Çaşnigir Seyfeddin Ayaba ve Emîr-i Meclis Mübarizeddin Behramşah onun cülusundan itibaren büyük bir güç sahibi oldu. Bunları Emîr-i Ahur Zeyneddin Başara ve Emîr Bahaeddin Kutluca izledi. Ayrıca Seyfeddin Ayaba saltanat müjdesini Sultan'a iletmesi ve ona yemin ettirip aman alması ile daha da ayrıcalık kazandı³⁹⁰. İşler öyle bir dereceye geldi ki Seyfeddin Ayaba'nın ihtişamı ve devlet işlerindeki nüfuzu sultanı gölgede bırakır oldu.

I. Alâeddin Keykubad, emîrlerinin tahakkümü nedeniyle; emîrler ise Sultan'ın kendilerinden rahatsız olması ve güçlerini ellerinden almak istemesinden dolayısıyla her iki taraf da bir birlerini yok etmek için fırsat kolluyorlardı. Sultan Emîrlerin maddi olarak sıkıntıya sokmak maksadı ile onlara Sivas ve Konya surlarının yapımına iştirak ettirmişti³⁹¹. Bu olayla Sultan'a olan düşmanlıkları daha da arttı³⁹². Fakat Sultan tedbir ve ihtiyatı sayesinde kendi iktidarına ortakçı olan bu emîrleri bir tertibat ile yakalattı. Sultan'a bu konuda yardımcı olan; Hokkabazoğlu Seyfeddin, Sultan'ın huzuruna girdi ve saltanatınız uğurlu olsun dedi. Sultan'ın gulamları ile Emîr-i Dâd dış sofada oturmakta olan Emîrlerin gulamlarını da tutuklatıp hapis haneye götürdüler.

Saltanat sarayının tertibat için kapatılan kapısı tekrar açıldı. Emîrlerin evlerine nâibler gönderilerek bütün mal ve servetleri kayıt edildikten sonra evleri mühürlendi. Vekiller tayin edilip sahip oldukları her şey müsadere edildi. Muhafazası için bekçiler tayin edildi. Ayrıca bütün yakınlarıyla akrabalarının mal ve mülkleri de yağma edildi³⁹³. Sultan Çaşnigir Seyfeddin Ayaba'yı hemen bir kale burcuna götürülüp başının bedeninden ayrılması için emir verdi. Daha sonra Zeyneddin Başara'yı bir odaya kapatıp kapısını sağlam bir duvarla ördüler, açlık ve susuzluk neticesinde öldü. Emîr-i Meclis Mübarizeddin Behramşah ise hademeleriyle

---

rüzgâr ile savurmuştur.(Salim Koca, " Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'un Şahsiyeti ve Tarihi Rolü", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 582-583.)

³⁹⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 223.

³⁹¹ *Anonim Selçuknâme*, s. 30.

³⁹² Emine Uyumaz, "Sultanı I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 591-592.)

³⁹³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 287.

birlikte Ruzbe ile Zamantı kalesine gönderildi. Bahaeddin Kutluca da tutuklu olarak Tokat'a yollandı³⁹⁴.

Ertesi gün de Meşhed Ovasına gitti ve burada müddet burada vakit geçirdi. O esnada Emîr Kemaleddin Kamyar, Tercüman Zahirreddin Mansur ve Şemseddin Horasanî gibi orta derecedeki emîrlerin birbirleriyle gizlice konuşmakta olduklarını gördü ve bunu isyankârlığa yorarak, Türkiye Selçuklu diyarı dışına sürülmelerini ve mallarının yağmalanmasını Emîr-i Dâd'a ferman buyurdu³⁹⁵. Bu Emîrler perişan bir durumda Harput tarafına gittiler. Harput hâkimi kendilerine iyi davrandı. Fakat Sultan'dan azar işitince onları Ahlât'a Melik Eşref'in yanına gönderdi. Eyyubi hükümdarı Melik Eşref onlara tımar bağlayıp bu emîrleri himayesi altına aldı. Bu emîrler daha sonra Melik Eşref şefaatiyle Anadolu'ya gelmişlerse de itibarsız bir vaziyette kalmışlardı. Çünkü Sultan'ın yanına yaklaşmaktan korkmuşlardı. Sadece Kemaleddin Kamyar daha sonra tekrar I. Keykubad'ın himayesine girebilmişti³⁹⁶.

İbn Bîbî'nin rivayetine göre; Kemaleddin Kamyar sıkıntılı günlerinde her şeyini satmış, elinde bir tek atı kalmıştı. Bir gün atı tökezleyip düşünce çaresiz atının eğerini sırtına vurup evine döndü. Tesadüfen tökezleyip düşen atı gören Sultan: "Bu kimin?" diye sorunca yanındakiler Kemaleddin Kamyar'ın olduğunu söyleyip: "Bu dünyada bütün malı bu idi o da bu duruma düştü" dediler. Sultan o anda bir şey söylemedi. Atından inince Kemaleddin Kamyar'ı yanına çağırtdı. Onun gönlünü aldıktan sonra ona özel bir hil'at, bin kırmızı dinar, beş palanlık katır, on eğerli ve başlıklı at, beş gulam verdi ve emîrlerin ona saygı göstermelerini, yüz bin akçe olan ve altmış asker barındıran Sivas'ın Kars adı ile bilinen Zara vilayetini ona iktâ olarak verdi. O günden sonra Kemaleddin Kamyar'ın talihi açıldı. Elçi olarak Şam'a gitti. Daha sonra çok miktarda mal sahibi oldu³⁹⁷.

Sultan Meşhed ovasından saraya döndüğünde, katledilmiş olan emîrlerin bütün adamları, akraba ve mensuplarının da idam edilmesini istedi. Hokkabazoğlu Seyfeddin Ebubekir, Sultan'ın arzusuna göre yazılan fermanı gece imzaya götürdüğü sırada Emîr Komnenos bir gulam ve seyisiyle saraya gelip Sultan ile görüşmek istedi. Huzurda başını yere koyup: "Bugün kulunuz saltanat sarayından evime dönerken

---

³⁹⁴ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 29.

³⁹⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 289.

³⁹⁶ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 29-30.

³⁹⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 291.

akraba ve mensuplarımdan kalabalık bir grup etrafıma toplanarak beraber yürüdüler. Fakat şu saatte o kalabalıktan ancak bir uşak ile bir de seyis kalmıştır.” dedi. Sultan bunun sebebini sorduğunda da şu cevabı verdi: “Emîrlerin gulamları ile akrabalarının öldürülmesine müsaade etmişsiniz. Kulunuzun adamları bunu duyunca huzurları bozuldu ve bana; eğer sen de yarın cezalandırılacak bir suç işlersen, biz de aynı son ile karşılaşacağız, en iyisi böyle bir durum ile karşılaşmadan evvel başımızın çaresine bakalım dediler.”³⁹⁸ dedi. Sultan bu sözleri doğru buldu ve aman mendilini Komnenos’a vererek evvelce yazılan fermanın iptalini istedi. Artık maktul Emîrlerin akrabalarının öldürülmesinden vazgeçildi. Memlukların (gulamlarının) büyük olanları silah ve teçhizatları ellerinden alınarak serbest bırakılırken yaşı küçük olanlardan Taşt-haneye layık olanlar ayrılıp diğerleri gulam-hanelere sevk edilip babalar vasıtasıyla talim ve terbiyeleri sağlandı³⁹⁹.

Sultan I. Alâeddin Keykubad planlı ve programlı olarak giriştiği mücadeleden galip ayrılmıştı. Kendi saltanatına ortakçı olan emîrlerini ele geçiresiye kadar bunlara açıktan açığa bir tavır almaması ve onları yıpratmak için Sivas ve Konya surlarının yapımında iştirake zorlaması kademeli olarak bir plan çerçevesinde bu tasfiyeyi yaptığını göstermekteydi. Zira ilk anda karşı bir tavır takınsaydı kendisinden çok sonra gelen IV. Rükneddin Kılıç Arslan’ın uğradığı akıbeti uğrayabilir saltanatı ile birlikte canından da olabilirdi.

Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın kendisine tahakküm eden emîrlerini tavsiye etmesi ilk bakışta yetişmiş, tecrübeli devlet adamlarının yok edilmesi ile devleti zayıflatmış gibi görülebilir. Fakat hiçte böyle olmamış aksine yeni devrin siyasi, sosyal ve ekonomik manada bir değerlendirilmesi yapıldığında Sultan’ın kendi oluşturduğu kadro ile ne kadar başarılı olduğu görülmüştür. Türkiye Selçuklu Devleti için bu dönem siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda parlak bir devir olmuştu⁴⁰⁰.

I. Keykubad’ın kendi iradesine kısıtlama getiren, yönetimi onunla paylaşmak isteyen ve baskı altında tutmak emeli güden emîrlerin tasfiye edilmemesi durumunda devleti ne gibi durumlara düşür edeceğini de değerlendirmek gerekir. Şayet sultan otoritesinin sağlanması için böyle bir yola başvurmamış olsaydı ne gibi menfi

---

³⁹⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.I, s. 291.

³⁹⁹ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 30.

⁴⁰⁰ Safran, *a.g.m.*, s. 103.

neticeler ortaya çıkardı? Sultan ve bu devlet adamlarının arasındaki çekişme uzayıp gidecekti ve bu mücadele devletin iç ve dış siyasetinde olumsuz etkilere yol açacaktı. Bu mücadelenin sonucu emîrlerin zaferi ile neticelenseydi; Sultan I. Alâeddin Keykubad'dan sonra gelen sultanlarda gördüğümüz gibi beylerin, emîrlerin kontrolünde etkisiz bir sultanın tahta çıkarılması mevzu bahis olurdu. Daha sonra bu yeni oluşan kadro arasında bir çatışma olur ve bu uzun müddet sürececek olan bir buhrana sebebiyet verebilirdi. Yürütülen bu ihtimallerin hepsinde de devleti inhitata sürükleyebilecek büyük hadiselerin olacağı tarihen de sabittir. Devleti güçlü, ekonomiyi istikrarlı ve halkı huzurlu yapan ancak iktidarı tek başına elinde bulunduran dirayetli bir yöneticidir. Yöneticiyi güçlü kılan şey ise; kendisine inanan davasına sahip çıkan ve karlarına bağlı kalan bir kadro ile mümkün olmaktadır. Sultan I. Alâeddin Keykubad'a inanmayan ve rakip olarak gören bir kadro ile bir şey yapması da mümkün olmayacaktı. Sultan da bu başarısından sonra kendi yüksek görüşlerine ve ekonomik ve siyasal politikalarına uygun kişileri devletin üst kadrolarına getirerek hem kendini hem devletini hem de halkını yüceltmiş ve güçlendirmiştir.

1.4. EMİR SADEDDİN KÖPEK'İN TASFİYESİ

Sadeddin Köpek tüm rakiplerini yok edip Sultan'ın tahtına gözünü dikmişti. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev sıranın kendisine geldiğini anlaması üzerine bir plan yaptı. Has adamı Candar Hüsameddin Karaca ile plan doğrultusunda hareket etti. Bir ziyafet esnasında Sadeddin Köpek, Candar Hüsameddin Karaca tarafından sopa ile yaralandı akabinde de saray görevlilerince katledildi. Sultan II. Keyhüsrev böylece rahat bir nefes aldı. Fakat daha sonra Sadeddin Köpek'in devlet hayatında yaptığı tahribatın etkileri birer birer ortaya çıkacak ve Sultan'ın ve ahalinin hayatını zehir edecekti.

Görenler ibret alsın ve zararı dokunduğu kişilerin yakınlarının da kalpleri soğusun diye onun cesedinin demir bir kafese konulup, yüksekçe bir yere asılmasını emretti. Sultan'ın bu emri derhal yerine getirildi. Sadeddin Köpek'in cesedi bir kafeste ve yüksekçe bir yerde halka teşhir edildi. Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminde Sadeddin Köpek'in müsebbibi olduğu acı bir olay da hatırlandı. İlâhi

cezanın âdeta bir ibret levhası olan bu olay şöyle cereyan etmişti: Vaktiyle Kubadabad sarayının müşrifliğini yapan Kemal adında bir görevlisi vardı. I. Alâeddin Keykubad, Sadeddin Köpek'in gammazlaması sonucunda Kemal'i burada idam ettirmişti. Cesedini de demir kafese koydurarak, yüksekçe bir yere astırmıştı. Fakat Sultan daha sonra yaptığına pişman olmuştu. Kemal'in yakınları cesedi kafesten indirip defnetmek için Sultan'a yalvarıp yakardılarsa da o bunu kabul etmemişti. Sultan onlara: "Onun ölümüne sebep olan kimsenin asılmasına kadar orada kalacaktır."⁴⁰¹ demişti. Şimdi adeta Sultan Alâeddin Keykubad'ın temennisi gerçek olmuş; Kemal'in ölümüne sebep olan Sadeddin Köpek burada asılmıştı. Kemal'in akrabalarına da onun cesedini yerinden alma ve defnetme izni verilmişti.

Bu arada Sadeddin Köpek'in cesedinin içinde bulunduğu kafes ile ilgili de son derece ilginç bir olay meydana gelmişti. O da şu idi: Halktan bazı kimseler bu dehşet verici kişinin cesedini görmek için grup grup Kubadabad sarayına geliyordu⁴⁰². Ansızın cesedi taşıyan kafesin zinciri koptu ve kafes yere düştü. Onun cesedini görmek için gelen halktan bir kişi de bu kafesin altında kalıp ezilerek öldü. Bu meşum olayı duyan Sultan II. Keyhüsrev: "O alçağın kötü ruhu öbür dünyadan cisimler âlemine kötü etki yapıyor."⁴⁰³ diyerek, kendisinin başa geçmesi için babasına suikast yaptığı adamı hakkında isabetli bir değerlendirmede bulunmuştu.

Sadeddin Köpek'in kendi iktidarını güçlendirmek maksadı ile yaptığı tasfiyeler Türkiye Selçuklu Devleti'ni çöküşe sürükleyen neticeler doğurmuştu. Harezmlî beyleri kaçırmak ile Doğu Anadolu bölgesinde karışıklıklara ve isyanlara neden olmuştu. Ayrıca bu Harezmlî Beyler Moğollara karşı olası bir savaşta denge unsuru olacaktı. Üstelik Moğollar ile uzun süre mücadele ettikleri içinde tecrübe sahibiydiler⁴⁰⁴. Sadeddin Köpek daha başka yaptığı tasfiyelerle de yetişmiş değerli devlet adamlarını da yok etmişti. Devletin iç meselelere yoğunlaşmasını ve dış meselelere bakamamasına neden olmuştu. Devletin güç ve enerjisi boşa harcanmış; Sultan I. Alâeddin Keykubad'dan kalan güçlü devlet imajı zedelenmişti. Bu

---

⁴⁰¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 35.

⁴⁰² Koca, *a.g.m.*, s. 191.

⁴⁰³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 36.

⁴⁰⁴ Abdulkadir Yuvalı, "Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Moğol Politikasının Türkiye Tarihi Yönüyle Değerlendirilmesi", *I.Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 06-07 Kasım, Konya 2008, s. 306.

felaketler zinciri ile artık Türkiye Selçuklu Devleti Moğol tahakkümüne girmeye başlanmıştı.

2. SULTANLARA KARŞI YAPILAN MÜDAHALELERİN SONUÇLARI

Devlet adamları arasında birbirini çekememe gibi durumlar tarihin her döneminde olmuştur. Türkiye Selçuklularında da Emîrler ve komutanlar arasında meydana gelen bu çekişmeler genelde; nüfuz kaygısı, yükselme emelleri ve maddi menfaat elde etmek gibi sebeplere dayanmaktaydı. Bazen de mevcut konumlarını korumak ve güçlendirmek maksadı ile kendilerine rakip gördüğü kişilerle mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Türkiye Selçuklularında sultanın seçilmesi ve iktidara gelmesine yardımcı olan devlet adamları daha sonrasında ise sultan üzerinde tahakküm kurmuşlardır. Saltanatın gerçek sahibi olan sultanlar ise kendi iktidarına ortakçı çıkan bu devlet adamlarını bertaraf etmek istemişlerdir. Bazen sultan bu mücadeleden zafer ile çıkmış ve iktidarına müdahil olanları en ağır biçimde cezalandırmıştır. Bazen de emîr ve komutanlar bu çekişmeden muzaffer ayrılmış ve neticesinde de sultanın hem saltanatını hem de canını almışlardır.

Emîr ve komutanların kendi aralarındaki mücadele veyahut sultana karşı müdahalelerinin devlete ve halka verdiği zarar çok büyük ölçekte olmuştur. Nitekim sultanın saltanatına yapılan müdahaleler iç siyasette buhrana; dış siyasette muvaffakiyetsizliğe ve acizliğe neden olmuştur. Devletin inkırazı ve Moğol tahakkümüne girmesi de bunun ile alakadardır.

2.1. SİYASİ SONUÇLARI

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışında en etkili hususlardan biri yönetim mekanizmasının bozulmasıdır. Türkiye Selçuklularında veraset sistemi ile ilgili usul ve kaideler çeşitlilik göstermekteydi. Bunlar genelde; sultan tarafından veliaht tayin edilme ya da kuvvet ve mücadele yöntemiyle olmaktadır. Yani rakipleri bertaraf ederek saltanata oturmak veya devlet adamları ve komutanlarının tercihiyle tahta

çıkma suretiyle olmaktadır⁴⁰⁵. Melikler arasında yaşanan taht kavgalarında neticenin devlet adamları tarafından belirlendiği durumlarda görünüşte Melikler adına fakat gerçekte ise kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden ümera; kendisine rakip gördüğü devlet adamları ile hatta sultanla da çatışmıştır.

Ayrıca Türk egemenlik anlayışına göre bütün hanedan üyeleri tahta çıkma hususunda eşit haklara sahipti. Bu nedenle diğer hanedan üyeleri şartların kendileri için uygun olması durumunda tahtı ele geçirmekten hiçbir zaman geri kalmadılar. Hal böyle olunca Türkiye Selçuklu Devleti'nde tahta çıkmak kadar iktidarı korumak ve devam ettirmek de daima rakibi veya rakipleri bertaraf etme şartına bağlıydı. Selçuklu sultanları iktidarda oldukları sürece hanedan üyelerinin devlet adamlarının ve komutanların baskısı ve tehdidi altında kalmaktaydılar. Böyle durumlar genellikle devlet erkânının seçimi ile sultan olan hükümdarların saltanatları zamanına rastlamaktaydı. Tahtın yeni sahibi olan hükümdarlar güçlerinin yetmesi halinde iktidarlarının önünde oluşan bu engelleri ortadan kaldırırlardı. Fakat güçleri ve iktidarları nâkıs sultanlar ise bu güçlere boyun eğmek; onların etki ve tesiri dâhilinde hareket etmek zorundaydılar.

Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde devlet adamlarının hükümdarlara tahakkümünü iki ayrı dönemde ele almak daha doğru olacaktır. Birincisi; I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra çocuk yaşta olan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in hükümdar olması ile yönetimin Sadeddin Köpek'in eline geçtiği ve birçok devlet adamının tasfiye edildiği dönemdir. Fakat bu dönemde istikrar yine sürmekteydi, devletin şan ve şerefi devam etmekteydi. İkincisi ise; Moğolların Anadolu'yu istila etmesinin ardından başlayan buhranlı ve sıkıntılı dönemdir. Moğolların tahakkümü altına girilmesi ile birçok hususta değişikliğe gidildi. İlk olarak devlet bürokrasisinde bir takım düzenlemeler yapıldı; Moğollar devlet yönetimini kendilerine yakın olan İran kökenli yöneticilere veriyorlardı. Bu şekilde daha iyi vergi topluyorlar ve çocuk yaştaki hanedan üyelerini de saltanatta tutarak Selçuklu Devleti'nin iç işlerine daha çok müdahil oluyorlardı.

Sadeddin Köpek'in etki ve tesirinin olduğu dönemde ihtirasları uğruna yaptıkları devletin başını çok ağrıtmıştı. Düşüncesizce yaptığı tahakküm ve tasfiyeler

---

⁴⁰⁵ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatinde İdare Mkanizmasının Rolü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 100-102.

ile değerli devlet adamlarını kaçırmak Moğol tahakkümüne kadar gidecek olan sorunların temelini oluşturmuştu.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yetersizliği ve büyük devlet adamlarının bertaraf edilmiş olmasına rağmen Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bıraktığı maddi-manevi miras yaşıyordu. Türkiye Selçuklu Devletinin iç ve dış kudreti, komşu devletlerin hükümdarları üzerindeki etkisi ve diğerleri nazarında da yüksek itibarı devam ediyordu. Filhakika Mısır Sultanlığını müstesna olmak üzere, başta Halep meliki ve diğer Eyyubî Melikleri, Kilikya Ermeni Krallığı, Mardin Artukluları, İznik ve Trabzon Rum devletleri Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i metbû tanıyor; antlaşma şartlarına göre kendisine haraç ve asker gönderiyor; adına para bastırıp hutbe okutuyorlardı. Böylece Selçuklu Devleti'nin fetih hareketi sürmekte, Anadolu'da medenî ve iktisadî yükseliş ile doğru orantılı olarak imar ve inşâ faaliyetleri de duraklamadan devam etmekteydi. Selçuklu devletinin bu durumu karşısında Moğollar da Anadolu'ya karşı bir istila ve tecavüze cesaret edemiyorlardı⁴⁰⁶.

Lâkin Sadeddin Köpek kendi rakibi olarak gördüğü Harezmlî beylerinin en büyüğü olan ve Yassı Çemen savaşından sonra Sultan I. Alâeddin Keykubad tarafından Moğollara karşı koz olarak kullanmak maksadı ile devlete kazandırılan Kayır Han'ı tasfiye etti. Fakat diğer Harezmlî beyleri Kayır Han'a yapılan haksızlığı kabullenmedi. Bütün Harezmlî beyler aynı akıbetin kendi başlarına gelmesinden korkarak topluca isyan ettiler. Maiyetleriyle birlikte iktâ'larını terk edip kendilerine yapılan haksızlığın kızgınlığı içinde önlerine çıkan şehirleri ve köyleri yağma ve tahrip ederek Doğu Anadolu bölgesine yöneldiler. Burada Moğollardan kaçarak gelen Türkmen kitleleri Harezmlîlerin çıkardığı asayişsizlikten rahatsız oluyorlardı. Bu sıkıntılı durum daha sonra ortaya çıkan Baba İshak ayaklanmasının önemli bir sebebinin oluşturmaktaydı. Türkiye Selçuklu Devleti'nin içeride kudreti ve dışarıda itibarı bu ayaklanma ile sarsılmış oldu⁴⁰⁷.

Kendi içinde olan bir isyanı bastırmada gösterilen acizlik Moğolların, Eyyubîlerin ve hatta Gürcü ve Ermenilerin gözlerini Anadolu topraklarına dikmelerine neden oldu. Moğol akınları Türkiye Selçuklu hudutlarına geldi. Tereddüt içinde de olsalar yoklama amacı ile Erzurum'u yağmaladılar. Bu şehir Anadolu'nun

---

⁴⁰⁶ Turan, *a.g.e.*, s. 420.

⁴⁰⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 23-24.

kapısı olmakla biliniyor ve ehemmiyet ile muhafaza ediliyordu. Erzurum'un düşmesi ile Moğollar Anadolu'nun istila kapısını aralamış oldu.

2.1.1. Köseadağ Savaşı ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol Tahakkümüne Girmesi

Sultan I. Alâeddin Keykubad zamanında devletin istikrarlı ve güçlü olması, Moğollara karşı zaferler kazanan Celaleddin Harzemşah'ın Yassıçemen Savaşında bu büyük Sultan tarafından ağır bir yenilgiye uğratılması, Bizans ve Haçlılara karşı gösterilen başarılar Selçuklu Devleti'nin ne kadar güçlü olduğunu gösteriyordu. Bu muvaffakiyet ve zaferler Moğolları Selçuklu topraklarından uzak tutmaya yetiyordu.

Fakat Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Babaî ayaklanmasında gösterilen acizlik, Erzurum'un Moğollarca yağmalanmasına ve daha sonra da işgalin Anadolu'ya yönelmesine neden oldu.

Moğol tehlikesi üzerine devlet erkânı meseleyi etraflıca müzakere edip komşu hükümdarlara bolca altın, gümüş ve hediyeler ile beraber elçiler gönderip yardım istedi. Böylece büyük bir kuvvet oluşturulmaya başlandı. Kış mevsiminde Moğolların çekilmesi ile de vakit kazanılmış oldu.

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev Selçuklu ordusunu Kayseri'de topladı. Başlıca kuvvetleri teşkil eden iktâlara bağlı sipahiler, merkez kıt'aları ve Gürcü, Frank ve Kıpçak ücretli askerleri ile Sivas'a doğru hareket etti. Bu Selçuklu ordusu seksen bin kişilik bir sayıya ulaşıyordu⁴⁰⁸. Baycu Noyan kumandasındaki Moğollar da Sivas'a doğru ilerliyorlardı. Bu orduda Gürcüler ve Ermeniler de bulunuyordu. Akıllı ve tecrübeli devlet adamları Sivas'ta kalınmasını; yorgun düşen Moğolların burada karşılanmasını uygun görüyorlardı. Fakat tecrübesiz harp görmemiş devlet adamları ise Moğolların Erzincan'da katliam yaptığını ve kedilerinin buna seyirci kaldığını söyleyip Moğolların üzerine gidilmesini talep ediyorlardı. Sultan bu devlet adamlarının sözlerine ikna oldu. Bunun üzerine Selçuklu ordusu Sivas-Erzincan

---

⁴⁰⁸ Bu ordunun miktarı hakkında bilhassa Hıristiyan kaynakları çok mübalağalı rakamlar vermektedirler. Gürcü kaynakları 400.000, Rubruck 200.000 ve genceli Kiagors 160.000 rakamlarını veririr(Turan, *a.g.e.*, s. 431, n. 49) Anonim Selçuknâme de ise 100.000 olarak gösterilir ve İbn Bîbî 'ye yakın bir sayı verir (*Anonim Selçuknâme*, s. 32.). Bu farklı rakamlardan da anlaşıldığı üzere Selçuklu ordusu kalabalık olduğu anlaşılmaktadır. Biz İbn Bîbî de geçen 80.000 kaydını esas aldık.(İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 68.)

arasındaki kervan yolunu takip ederek Köseadağ Ovasına geldi. Burada Türkiye Selçuklu devleti ve milletin kaderi üzerinde etkili olan iki muharebeden biri gerçekleşti⁴⁰⁹.

Savaş Selçuklu öncü kuvvetlerinin Moğol öncü kuvvetlerine taarruzu ile başladı. İki öncü kuvvet arasındaki savaşta Moğollar ananevi göçebe Türk muharebe taktiğine göre sahte ricat yapmış, sonra da geri dönerek Selçuklu kuvvetine saldırıp onları mağlup etmişlerdi. Bu mağlubiyet sonucunda Selçuklu ordugâhında genel bir panik havası hâkim oldu. Sultan dehşete kapılmış bir halde ne yapacağını bilmez bekliyordu. II. Gıyaseddin Keyhüsrev akşamüstü ailesini ve bir kısım hazinelerini Tokat'a gönderdi. Selçuklu öncüleri yenildiğini duyan beyler ve askerlerden kaçışlar olmaya başladı. Kaçanlardan biri de beceriksiz ve korkak Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev idi. Esas Selçuklu ordusu daha savaşa girmeden mağlup olmuştu (4 Temmuz 1243⁴¹⁰). Moğollar da bu firarı anlayamadılar; Selçuklu ordugâhının boş olmasını bir savaş taktiği olarak düşünmüşler ve bir süre bekleyerek uzaktan gözlemişlerdi. Ancak iki gün sonra Selçuklu ordusunun bütün silah ve mallarını bırakıp kaçtıklarını anladılar. Selçuklu ordugâhından büyük meblağda ganimet elde etmiş oldular⁴¹¹.

Selçukluları Köseadağ Savaşı'nda mağlup eden Baycu Noyan bundan sonra Sivas'a ilerledi. Sivas Kadısı Kırşehirli Necmeddin Moğol istilası sırasında Harezm'de bulunduğu için onların neler yaptığını bizzat görmüştü. Moğollara mukavemet edilemeyeceği düşüncesindeydi. Bu bakımdan şehrin ileri gelenleri ve kıymetli hediyeler ile Moğolları karşılayarak itaatini bildirdi. Yine de şehir Baycu Noyan'ın emri ile üç gün boyunca yağma ve tahrip edildi. Selçukluların askeri üstlerinden birisi olan Sivas'ta ki bütün muharebe alet ve makineleri Moğollarca yok edildi, surların bir kısmı da tahrip edildi. Fakat halkın canına dokunulmadı⁴¹².

Moğol ordusu Sivas'tan sonra Kayseri'ye yürüdü. Kayseri ahali Sivas'ın aksine müdafaaya hazırlandı. Şehirde Ahilerin etkin olması bu yönde bir tavır

---

⁴⁰⁹ Bir diğer savaş ise Türkiye Selçukluları İle Harezmliler arasında olan Yassıçemn savaşıydı. Bu savaşta I. Alâeddin Keykubad gibi güçlü dirayetli bir Sultan vardı. Bu savaşta Celaleddin Harzemşah yenilmiş ve Anadolu güvenliği sağlanmıştı. (Turan, *a.g.e.*, s. 431.)

⁴¹⁰ İbn Bîbî muharebenin 11 Muharrem Perşembe olduğunu kaydederken, Anonim Selçuknâme'de 8 Sefer Çarşamba günü olarak kaydetmiştir. (İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 64; *Anonim Selçuknâme*, s. 32.)

⁴¹¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, C.II, s. 71-72.

⁴¹² Turan, *a.g.e.*, s. 438.

sergilenmesine neden oldu. On beş gün devamlı muhasara ve muharebeye rağmen Kayseri kahramanca mukavemet etti. Moğolların ümidi kırılıyordu ki tam bu esnada şehir iğdiş başlarından Hajuk adlı bir Ermeni dönmesinin ihaneti durumu değiştirdi⁴¹³. Moğollar şehre girmeye muvaffak oldular. Kayseri tarihinde ki en büyük felaketine uğradı, mukavemetinin cezasını feci şekilde ödeyerek yağma ve tahrip edildi. Kayseri ahalisinden çok kişi katledildi, zenginler ise işkenceye tabi tutuluyor mal ve mülkleri alınıyor sonra diğer insanlarla aynı akıbeti paylaşıyorlardı. Yalnızca genç kadın ve erkekler kurtuluyor bunlar da esir alınıyordu. Buradan ayrılan Moğollar Azerbaycan'a dönüştü, Erzincan'ı da işgal ve tahrip ettiler⁴¹⁴.

Artık Anadolu'dan Suriye yönünde göç ve kaçış başlamıştı. Kaçanlardan biri de yine Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev idi. Konya'da kendini güvende hissetmeyip Antalya'ya gitti. Buradan da herhangi bir tehlike halinde canını kurtarmak için gemi ile İstanbul'a gitmeyi düşünmüştü.

Tecrübeli devlet adamlarının girişimi sayesinde Moğollarla bir antlaşma imzalamaya muvaffak olundu. Daha sonrada Moğol hakanı Batu Han'a gidilip sulh anlaşması sağlam esaslara göre düzenlendi.

Bu fırsattan istifade eden Ermeniler gerçek yüzlerini ortaya çıkarıp Türklere elden gelen her düşmanlığı yapmışlardı. Sultan'ın anası istila karşısında cariyelerini, hizmetçilerini ve hazinelerini yanına alarak Kilikya'ya kaçmıştı. Fakat Türkiye Selçuklularının vassalı olan Ermeniler tarafından yakalanıp Moğollara yaranmak maksadı ile onlara teslim edildiler. Bundan başka Anadolu'dan Halep'e gitmek isteyen Türkler de tecavüz edildi, malları yağmalandı, esir edildiler. Ermeniler Moğollara yaranmak ve Selçukludan intikam almak maksadı ile yağmadan elde ettikleri malları ve esirleri Moğollara yollamışlardı. Ayrıca Türkiye Selçuklularına ait bazı kaleleri de işgal etmişlerdi. Ezanı ve Sultan adına okunmakta olan hutbeyi de kesmişlerdi. Bunların üzerine Şemseddin İsfahani komutasındaki Selçuklu ordusu Ermenileri cezalandırmak maksadı ile sefer yaptı ve muvaffak olarak tabiiyetlerini tekrar aldı. Fakat daha sonra Ermeniler vassallıktan tekrar çıkacak ve Moğollarla işbirliği halinde Anadolu'ya saldırılarına ve tecavüzlerine devam etmişlerdir.

---

⁴¹³ İğdiş ve iğdişbaşılar Selçuklu Türkiyesinde şehirlerde muhafızlık vazifesi gördüğü anlaşılan bir sınıf olup bunların Hristiyan çocuklarından toplandığı gözüktüyor. Husam adı da buna delalet etmektedir. (Turan, *a.g.e.*, s. 442, n. 95.)

⁴¹⁴ Turan, *a.g.e.*, s. 441-442.

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bıraktığı kudretli devlet, onun ölümünden altı yıl sonra uğradığı Köseadağ felaketi ile artık inhitata sürüklenmeye başlamıştır. Türk ordusu sayıca Moğollardan üstün olduğu halde başlarındaki II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in liyakatsizliği, korkaklığı ve tecrübeli insanların sözüne değer vermemesi yüzünden ciddi bir savaş olmadan ordu dağılmıştı. I. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra Sadeddin Köpek'in iktidarı kazanmak maksadıyla büyük devlet adamlarını imhası II. Keyhüsev'in bazı emîrlerin elinde kukla haline gelmesine sebep olmuştu. İyi devlet adamlarının devlet sayısı ve etkisi gittikçe azalmış ve sultanların liyakatsiz oluşları ile de bazı emirlerin etkisi altında daha kolay kalmışlardı. Moğol baskısının ve tahakkümünün artması ile devlet yönetiminde entrikacı devlet adamlarının sözü geçer olmuştu. Bu entrika ve mücadeleler ise Türkiye Selçuklu Devleti'ni Moğolların oyuncağı haline getirmişti. Moğollar bu iç çekişmelerden yararlanmış ve daha fazla vergi alıp Anadolu'yu tam manası ile tahakkümleri altına sokmuşlardı. Moğol müdahalesi askeri ve ekonomik baskılar, iç savaşlar ve Moğollara karşı isyanlar Anadolu'da düzen ve intizamı bozmuştu. Herkesin gıpta ile baktığı Anadolu buhranlar ve ıztıraplar ülkesi olmuştu⁴¹⁵.

Fakat bu şartlar içinde iktisadî ve kültürel anlamda gelişmişlik büyük sarsıntı ve kesintiye uğramadan devam etmiştir. Bu devirde Anadolu'nun birçok yerinde inşa edilen kervansaraylar, medreseler, hastaneler, camiler iktisadî kudretin devam ettiğini göstermekteydi. Ancak 1277 tarihinde Muineddin Süleyman Pervane'nin ölümü ile kültürel ve ekonomik çöküş de meydana gelmiştir.

Köseadağ Savaşı'yla artık Anadolu'da Moğol tahakkümü başlamış oldu. Türkiye Selçuklusu; sözde sultanların, şehzadelerin birbirleri ile mücadeleleri, devlet adamlarının ve beylerin ihtirasları ve tahrikleri, suikastlar, Moğollara karşı isyanlar, Bizans'a ilticalar, Moğolların intikam seferleri, mali darlık, suiistimaller, halkın perişanlığı manzarası halini aldı⁴¹⁶.

---

⁴¹⁵ Turan, *a.g.e.*, s. 450-451.

⁴¹⁶ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.105.

2.2. İKTİSADÎ SONUÇLARI

Anadolu konumu dolayısıyla eski çağlardan beri ticaretin canlı olduğu bir yer olmuştur. Türkiye Selçuklu sultanları Anadolu'da ki ticareti geliştirmek için bir takım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunlar ticarî amaçlı yapılan fetihler, Anadolu'nun kervansaraylar ile örülmesi, ülke içerisinde asayişin sağlanması, komşu ülkeler ile ticarî antlaşmalar, ticarete kolaylık sağlayacak uygulamalar ve fuarların düzenlenmesi gibi çalışmalar⁴¹⁷. Özellikle I. Alâeddin Keykubad devrinde Anadolu bir ticaret merkezi halini almıştı. Bu dönem de düzen ve asayişin olması da ticaret kervanlarının Anadolu'da huzur ve güven ile dolaşmasını sağlamaktaydı.

Moğollar ile yapılan ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni yıkılışa sürükleyen Köseadağ Savaşı'ndan sonrada bu iktisadî canlılık bir süre daha devam etti. Fakat bu ticareten gelen zenginlik Anadolu'da kalmayarak Moğol hazinesine vergi olarak akıyordu⁴¹⁸. Daha sonra Anadolu'da asayişsizliğin artması, Selçuklu devlet adamları arasındaki mücadeleler, Moğolların ağır vergiler koyması, beyliklerin güçlenmesi gibi nedenlerden ekonomik canlılık da devletin çöküşü gibi inkıraza uğramıştı⁴¹⁹. Ayrıca çiftçilere uygulanan verginin artırılmasından dolayı çiftçiler karın tokluğuna çalışır hale gelmişlerdi; bu zor durumdan kurtulmak için topraklarını terk edip kaçtılar. Bu da iltizam sisteminin bozulmasına neden oldu.

Önceleri tahıl ihracatı yapan Türkiye Selçukluları kendi ihtiyaçlarını karşılayamaz hale geldi. Üretimdeki düşüş fiyatların artmasına ve ülkede kıtlık yaşanmasına neden oldu. Anadolu'daki karışıklıklar, isyanlar ve bunlara karşı müdahaleler nedeni ile askeri harcamalar da arttı. Moğolların bu isyanları bastırmak için Anadolu'ya gelmesi ve bunun masraflarının da Türkiye Selçuklu Devleti tarafından karşılanması ayrıca bir harcama gerektirmekteydi. Konya'nın Moğollarca muhasarasında etrafındaki bağların tahribi, mahsullerin ateşe verilmesi gibi durumlar oldukça sık karşılaşılan olaylar haline gelmişti. Bunlar zaten iktisadî manada sıkıntıda olan halkı daha da zora sokmaktaydı. Anadolu'nun birçok şehrinde yapılan ve bir yönüyle de esnaf teşkilatı olan ahilerin, Moğolların Anadolu'yu

⁴¹⁷ Sezgin Güçlüay, "Anadolu Selçuklu Devleti'nin Ticaret Politikası", *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 365-367.

⁴¹⁸ M. Said Polat, "Selçuklu Türkiyesinde Ticaret", *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 358.

⁴¹⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, s. 69.

işgaline karşı Türkmen isyanlarından yana olması ve Moğol zulmüne baş kaldırmasından dolayı Moğollar tarafından kendilerine karşı bir yok etme politikasına neden olmuştu. Bu da Ahilerin iktisadî hayattaki rollerinden dolayı ticarete ve üretime zarar vermektedir. Tüccarlar için oldukça önemli olan ve yapımı II. Kılıç Arslan döneminde başlayan ve I. Alâeddin Keykubad döneminde nerede ise Anadolu'nun dört bir yanını saran kervansaraylar ticaretin gelişmesinde oldukça etkiliydi. Tüccarlar ve yolcular bu kervansaraylarda ücretsiz olarak konaklıyor, geceleri dışarıda kalmayarak kervanların güvenliği sağlanıyordu. Ticaretin kolaylaşp güven içinde gerçekleşmesinde oldukça önemli rol oynayan bu kervansaraylar da Moğolların tahribatından nasibini almıştı⁴²⁰.

Türkiye Selçuklularında ticaretin gelişmesi için yapılan tüm müspet hareket ve icraatlar Moğolların tahakkümü altına girilmesi ile yok edilmişti. Ticari amaçlı fethedilen yerler kaybediliyor, kervansaraylar kullanılmaz hale geliyor, üretim yapan esnaf ve teşkilatı yok ediliyor, şehirler etrafındaki bağ ve bahçeleri ile tahrip edilip yağmalanıyor, çiftçi ağır vergi altında eziliyor ve güvensizlik, haksızlık hüküm sürüyordu. Bu ortam ve şartlarda iktisadî parlaklık da sönmeye mahkûmdu.

2.3. KÜLTÜREL SONUÇLARI

Kültürel ve ilmî inkişaf; huzur, güven ve maddî, manevî refah ile doğru orantılı olarak artmış bunun aksi durumlarda ise inkıraza uğramaktan kurtulamamıştır. Türkiye Selçuklularında da Köseadağ yenilgisi ile sultanlara ve saltanatlarına karşı müdahaleler artmış devlet adamları arası rekabet hat safhaya ulaşmıştı. Bu durum başta siyasi ve iktisadî olmak üzere birçok olumsuz neticeler doğurmaktaydı. Türkiye Selçuklu Devletinin yıkılışa sürüklenen bir merhaleye girilmesi ile kültürel ve ilmî inkıraz da, ekonomik ve siyasi çöküşün arkasından gelmişti.

Selçuklular zamanında fethedilen Anadolu'da Türk-İslâm medeniyeti süratle filizlenmekte, milletler arası ticaret ile iktisadî güç yükselmekte ve Moğolların tesiri ile şarktan gelen ilim ve sanat adamları kültürel inkişafı sağlamaktaydılar. Sultanlar

---

⁴²⁰ Cafer Ciftci, "XIV. Yüzyılda Anadolu'da Uç beylerinin Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri", *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 393-396.

birçok şâir, sanatkâr ve ilim adamını himayeleri altına almaktaydı. Türkiye’de bir asır zarfında muhteşem mimarî abideler yükselmiş; Mevlânâ Celaleddin Rumî ve Yunus Emre gibi büyük mutasavvıf ve mütefekkirler yetişmiş; Türk-İslâm ve birazda yerli unsurların imtizacı ile yeni bir kültür, yeni bir hukuk ve cemiyet nizamı olmuştu. Anadolu’da çeşitli ırk ve dinler arasında bir ahenk kurulmuş ve buhranlı zamanlarda bile fikir hürriyeti bozulmamıştı. Lakin Moğol istilası İslâm medeniyetinin bu yeni meyvesini de sarsmış ve nihayet 1277 den sonra tahakküm idaresi, isyanlar ve dâhili mücadeleler ile tam bir ilmî ve kültürel sukuta sebep olmuştu⁴²¹. Sultan ve saltanata müdahaleler Moğolların tahakkümünü artırmış ve Anadolu’ya nüfuz etmesini kolaylaştırmıştı.

İslâm kültür ve medeniyetine çok büyük zararı olan Moğollar Anadolu’da da ilmî ve kültürel inkişafı durdurmakla kalmayıp yapılmış birçok eseri da yok etmişlerdi. Türkiye Selçuklusuna ait birçok şehir yağmalanırken burada bulunan kütüphaneler ve mimari eserler de bu tahribattan nasibini almıştı. Moğolların 1243 yılında Anadolu’ya hâkim olmalarıyla fikir ve ilim adamları da halk ile birlikte uc bölgelere göç etmek zorunda kalmıştı⁴²². IV. Kılıç Arslan döneminde Ahi ve Türkmen çevrelerinin ellerindeki işyerleri, medrese, tekke ve zaviyeleri müsadere edilmek istenmişti. Bu durum da Ahiler, Ekberîler ve Bektaşîler gibi birçok dinî-tasavvufî zümreler uc beyliklerine sığınmışlardı. Nitekim Hacı Bektaşî velayetnâmesinde halife ve müritlerine uc bölgelerine göçmelerini öğütlemekteydi. Şeyh Sadreddin Konevî’de vasiyetinde gençlerin ve gücü yetenlerin uc bölgelere gitmelerini tavsiye etmekteydi. Bu da daha sonraları büyük bir medeniyet ve kültür kuracak olan Osmanlıların inkişafında etkili olmuştu⁴²³.

---

⁴²¹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965, s. 384.

⁴²² Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 19763, s. 80-81.

⁴²³ Bayram, *a.g.e.*, s. 71.

SONUÇ

Sultan II. Kılıç Arslan'ın 1184 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'ni oğulları arasında paylaşmasıyla gayrı meşru müdahalelerin ilk örneklerini görmeye başlıyoruz. Bu kargaşa ortamı ile devlet on yedi sene sürecek olan bir fetret dönemi yaşamıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci kez tahta çıkmasına kadar olan süreçte Sultan'ın otoritesine müdahaleler olmuştur. Fakat Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in iktidarı ele alması ile birlikte mutlak otoritesini tesis etmiştir. Böylelikle kendisine karşı bir baskıya meydan vermemiştir.

Sultan'ın ansızın ölümü üzerine devlet adamlarının seçimi ile I. İzzeddin Keykavus Sultan oldu. Kardeşi Alâeddin Keykubad ile olan taht kavgasında devlet adamlarının da desteği ile I. İzzeddin Keykavus muzaffer oldu. Bu mücadele sonunda kardeşini hapsedirerek saltanatına müdahale imkânını bir nebze bertaraf etti. Bir hükümdarda olması gerek vasıflara haiz bir sultan olduğu içinde ne kendini iktidara taşıyanlara ne de muhalif olarak kardeşinin yanında duranlara saltanatı esnasında ortaklık şansı tanımadı. Hatta bir şüphe üzerine bir çok komutanını yakarak cezalandırmaktan dahi çekinmemiştir.

I. İzzeddin Keykavus'un yakalandığı ince hastalık neticesinde ölmesi ile yine bazı komutan ve devlet adamlarının istişaresi neticesinde I. Alâeddin Keykubad sultan olarak seçilmiştir. Fakat bu döneme kadar iyiden iyiye güçlenen ve devletin her kademesini ele geçiren güç odaklarını bertaraf etmek hiçte kolay olmamıştır. Sultan I. Alâeddin Keykubad kendisini iktidara taşıyan güçlerin baskı ve müdahaleleri altından kurtulmak maksadı ile akıllıca bir yol seçmiştir. Öncelikle kendisine rakip olan bu devlet adamlarını ve komutanları maddi açıdan zayıflatmıştır. Aldığı sıkı tedbirler ile kendisine karşı olası bir müdahaleyi de boşa çıkarmıştır. En sonunda ise bir plan neticesinde saltanatına müdahale eden bu güruhu yok etmiştir. Böylelikle iradeyi ele alarak devleti siyasi, iktisadî ve kültürel anlamda zirveye taşımış; Türkiye Selçuklularının en parlak devrini yaşatmıştır.

Her yönüyle inkişaf devri olan bu dönem, Sultan I. Alâeddin Keykubad'a yapılan bir suikast ile noktalanmıştır. Bu büyük Sultan bir ziyafet esnasında yediği av kuşundan zehirlenerek öldü. Yerine ise bu suikastı gerçekleştirenler tarafından I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev getirildi. Yeni Sultan hem

yaşının küçüklüğü hem de iktidar ve iradesizliği neticesinde kendisini iktidara taşıyan devlet adamları ve komutanların tahakkümü altında kalmıştır. Bu dönemde Sadeddin Köpek, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in güvenini sağlayarak ona nüfuz etmiş ve Sultan'ı oyuncağı haline getirmiştir. Bunun ile de yetinmeyerek Sultan'ı devirip kendisi hükümdar olmayı tasarlamıştır. Fakat bu plan gerçekleşmeden önlenmiştir. Bu dönem iç sıkıntılar ve kargaşa devri olmuştur. Moğollar ile yapılan Köseadağ savaşı ile de devletin yıkılış süreci başlamıştır.

Köseadağ yenilgisinin akabinde sultana ve saltanata o kadar çok müdahaleler olmuştur ki dönemler sultanın adı ile değil sultana tahakküm eden devlet adamlarının adı ile anılmıştır. Bu devlet adamlarından bir tanesi de Muineddin Süleyman Pervane dir. Moğol baskısı altına giren Türkiye Selçukluları egemenliğini kaybetmeye başlaması ile devlet görevlileri Moğollarca atanmakta ve bunlar sultan üstü bir vaziyet almaktaydılar. Muineddin Süleyman Pervane'de sırtını Moğollara yaslayarak devleti yönetmeye başlamıştır. Pervane iktidar ve ihtirasları uğrunda birçok devlet adamını katletmiş, sultan ile çatıştığı durumda onu dahi bertaraf etmiştir.

Muineddin Pervane ise, Sadeddin Köpek gibi bir hayale kapılıp hükümdar olmaya kalkışmamış kendi iktidarını kukla sultanlar ile devam ettirmiştir. Fakat en sonunda başkalarının kuyusunu kazdığı gibi kendi kendisinin kuyusunu da kazmış ve Moğollar tarafından öldürülmüştür. Böylelikle devletin çöküşü gerçekleşmiştir. Bundan sonra gelen sultanlarda Moğolların atadığı devlet adamlarının gölgesinde kalmıştır. Hatta son Türkiye Selçuklu Sultanın kim olduğu veya ölümü hakkında kesin bir bilgi dahi yoktur.

Yapılan bu müdahaleler genelde askeri gücü elinde tutan komutanlar veya askeri sınıfa tesir eden devlet adamlarınca yapılmıştır. Moğol tahakkümünün başlamasıyla da bu müdahaleler Moğolların desteği elde edilerek yapılmaya başlanmıştır. Ülke menfaati gözetmeden Moğolların desteği ile istediği makamı elde eden ümerâ sultanı yok sayarak doğrudan icraatlarda bulunmuş Moğol hakanına bağlı bir vali gibi çalışmışlardır.

Türkiye Selçuklu tarihinde dirayetli, güçlü, iktidar sahibi olan sultanlar kendilerini saltanata taşıyan veya tahta geçmesinde çaba sarf eden güçlerin tesirinde kalmamış gerektiğinde buna kalkışanları en ağır şekilde cezalandırmışlardır. Fakat

küçük yaşta liyakatsiz hanedan üyelerinin sultan olması ile birlikte sultana ve saltanata gayri meşru müdahaleler normal bir durum halini almış, kargaşalar devri başlamış ve devleti yıkılışa götüren süreç girilmiştir.

KAYNAKÇA

- AFYONCU, Erhan, vd.: Osmanlı İmparatorluğunda Askeri İsyanlar ve Darbeler, Yeditepe Kitapevi, İstanbul 2010.
- AHMED BİN MAHMUDÛD: *Selçuk-nâme* II, (Haz: Mürsel Öztürk), Tercuman Gazetesi Yayını, İstanbul 1977.
- AKSARAYÎ, Kerîmüddin Mahmud-İ: *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (Çev: Mürsel Öztürk), Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- ANONİM SELÇUKNÂME, (Haz: F.Nâfiz Uzluk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1952.
- ARIK, F. Ş.: “Türkiye Selçuklu Devletinde Siyaseten Katl”, *Belleten*, LXIII, 236, 1999.
- ATSIZ, Nihal: *Müneccim Başı, Şeyh Ahmed Dede Efendi Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1940.
- BAHADIR, Gürhan: *Anatakya Haçlı Prensiği*, Pegem, Antakya 2011.
- BALIK, İbrahim: *Orta Çağ Tarihi ve Medeniyeti*, Gazi Kitabevi, Ankara 2011.
- BAYRAM, Mikail: *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Konya 2003.
- CİFTCİ, Cafer: “XIV. Yüzyılda Anadolu’da Uç beylerinin Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- CÜVEYNÎ, Alaaddin Ata Melik: *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- ÇETİN, Kenan: *Selçuklu Medeniyet Tarihi*, Hazine Yayınları, İzmir 2011.
- DEMİRKENT, Işın: *I. Kılıç Arslan*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2006.
- _____: *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, C.I, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.
- _____: *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, C.II, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

- DURŞUN, Hülya: *Alddin Keykubad'ın Sosyal Devlet Anlayışı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2008.
- EKİCİ, Kansu: *Anadolu Selçuklu Devletinde  Kardeş Devri(1246-1266)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005.
- ERDEM, İlhan: "I. Alâeddin Keykubad'ın Doğu Politikası ve Moğollar", *I.Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 06-07 Kasım, Konya 2008, s. 87-90.
- EVİN, Ömer: *Selçuklu Devlet Adamlarından Celaleddin Karatay'ın Türk Eğitim Sistemine Katkıları ve Eserleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.
- GORDLEVSK, V.: *Anadolu Selçuklu Devleti*, (ev: Azer Yaran), şahin Matbası, Ankara 1998.
- GÖKHAN, İlyas: "XIII. Yüzyılda Maraş", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, Konya 2005.
- _____ : "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Milletlerarası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi (11-13 Ekim 2000)*, C. I, Konya, 2000.
- GÖKSU, Erkan: *Türkiye Selçuklularında Ordu, Tk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara 2010.
- GÜÇLÜAY, Sezgin: "Anadolu Selçuklu Devletin'in Ticaret Politikası", *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Anakara 2002.
- İBN BİBİ: *El evamir'l- Ala'ıye Fil-umuril'l-Ala'ıye (Selçuk name) I*, (Haz: Mürsel ztrk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İBNÜ'L-ADİM: *Biyografilerle Selçuklu Tarihi Bugyt't-taleb fi Tarihi Halep (Seçmeler)*, (Haz: Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.
- KAFESOğLU, İbrahim: *Selçuklu Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- _____ : *Selçuklular Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

_____ : *Türk Milli Kültürü*, Ötüken, İstanbul 2000.

KAYA, Selim: *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2006.

KAYMAZ, Nejat: *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2009.

_____ : *Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdare Mkanizmasının Rolü*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

_____ : *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, İstanbul 1970.

_____ : *Pervâne Süleyman 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emîri Muîneddin Süleyman*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999.

KESİK, Muharrem: *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

_____ : "Türkiye Selçukluları ile Danişmendliler Arasındaki İlişkiler" *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 537-546.

_____ : "Sultan Melihşah (Şahinşah) ve Sultan I. Mesud Dönemleri" *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 547-565

KESİK, Mustafa: "Gazi Süleyman Şah ve Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşu" *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 529-536.

KOCA, Salim: "Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'un Şahsiyeti ve Tarihi Rolü", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

_____ : "Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rollerini", *Prof. Dr. Işın DEmîrkent Anısına*, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2008.

_____ : "Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâattin Keykubad'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2009.

_____ : "Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emîr Sadeddîn Köpek'in

Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Yayınları*, S. 5, 2011.

_____: “Türkiye Selçuklu Devletine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: Sultan I. Alâattin Keykubad’ın Zehirlenmesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 2010.

_____: Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220), Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

_____: “Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddin Keykubad’ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı”, *I.Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 06-07 Kasım, Konya 2008, s. 19-44.

MERCİL, Erdoğan: “Türkiye Selçukluları”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

_____: *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2006.

_____: *Selçuklularda Hükümdarlık Alâmetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

_____: “Türkiye Selçukluları” *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 503-528.

NEŞRİ: Mehmet: *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi I*, (Yay: Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

ÖDEN, Zerrin Günal: “Karamanoğulları Beyliği”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

ÖZAYDIN, Abdulkerim: “II. Kılıç Arslan” *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 399-403.

ÖZDEMİR, Mehmed Nadir: “I Alâeddin Keykubad’ın Saray Hayatında ve Orduda Gulâmalar”, *I.Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 06-07 Kasım, Konya 2008, s. 107-116.

- POLAT, M. Said: “Selçuklu Türkiyesinde Ticaret”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- RÂVENDÎ, Muhammed B. Ali B. Süleyman: *Rât-üs-sudûr ve Âyet-üs-sürur (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmeti)*, (Haz: Ahmet Ateş), Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.
- SAFRAN, Mustafa: “Alâattin Keykubad’ın Otorite Anlayışı ve Ümera Katli Meselesi”, *Selçuk Dergisi*, S. 3, Haziran 1988.
- SEVİM, Ali: “I. Keyhüsrev” *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 347-348.
- _____ : “II. Keyhüsrev” *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 349-350.
- _____ : “III. Keyhüsrev” *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 351-352.
- SÜMER, Faruk: “I. Keykavus” *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 352-353.
- _____ : “II. Keykavus” *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 355-356.
- _____ : “I. Keykubad” *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 358-359.
- _____ : “II. Keykubad” *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 359-360.
- _____ : “III. Keykubad” *DİA*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 360-361.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan: *Selçuklu İmparatorluk Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara 1972.
- ŞEKER, Mehmet: *Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 19763.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmed: “Eşrefpğulları Beyliği”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

- TANERİ, Aydın: *Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün*, Töre Devlet Yayınevi, Ankara 1981.
- TURAN, Osman: “Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- _____: *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965.
- _____: *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1984, s. 265
- TURGAL, Hasan Fehmi: *Anadolu Selçukileri Müneccimbaşıya Göre*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1935.
- TÜZÜN, Gökhan: *Selçuklu Sultanların Tahta Çıkış Yöntemleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- URFALI MATEOS VAKAYİ-NÂMESİ (951-1136) VE PAPAZ GRİGOR'UN ZEYLİ (1136-1162), (Çev: Hrant d. Andreasyan), Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- UYUMAZ, Emine: “Sultanı I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- _____: “Türkiye Selçuklu Devleti'nde Atabeglik Müessesesi ”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2008.
- _____: *Sultan I Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçukluları Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- _____: *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- VELİOĞLU, Mehmet Şükrü: *Türkiye Selçukluları Dönemi Taht Mücadeleleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2008.

YAVAŞ, Alp Tekin: *Anadolu Selçukluları Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

YILMAZ, Hakan: *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, Timaş, İstanbul 2010.

YUVALI, Abdulkadir: "Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Moğol Politikasının Türkiye Tarihi Yönüyle Değerlendirilmesi", *I.Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 06-07 Kasım, Konya 2008, s. 305-308.

YÜCEL, Yaşar ve SEVİM, Ali: *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.